

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS

Avaliku õiguse instituut

Kevin Siivelt

**ERASÜÜDISTUS – KAS VAJALIK TÄIENDUS EESTI
KRIMINAALMENETLUSÕIGUSELE?**

Magistritöö

Juhendaja
B.A. Olavi Jaggo

Tallinn 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. ERASÜÜDISTUS JA RIIKLIK SÜÜDISTUS	11
1.1 Erasüüdistuse mõiste ja ajalugu	11
1.2 Riikliku süüdistuse mõiste ja ajalugu	14
1.3 Erasüüdistus Eesti kriminaalmenetluse koodeksis	17
1.3.1 Erasüüdistusmenetlus	18
1.3.2 Erasüüdistuse kaotamine	19
2. VÄLISMAISED ERASÜÜDISTUSE REGULATSIOONID	20
2.1 Erasüüdistus Ungaris	20
2.1.1 Üldine erasüüdistus	20
2.1.2 Ase-erasüüdistus	21
2.1.3 Kannatanu tahtest sõltuv kriminaalmenetlus	22
2.2 Erasüüdistus Hispaanias	23
2.2.1 Populaarsüüdistus	24
2.2.2 Kannatanusüüdistus	25
2.2.3 Grupisüüdistus	26
2.3 Erasüüdistus Kanadas	27
2.3.1 Üldiselt	27
2.3.2. Menetlus	28
2.4 Erasüüdistus Ameerika Ühendriikides	30
2.4.1 Pennsylvania osariik	30
2.5 Erasüüdistus Poolas	31
2.6 Erasüüdistus Soomes	33
2.6.1 Kannatanu kui kriminaalmenetluse alustamise otsustaja	33
2.6.2. Kannatanu poolt süüdistuse esitamine	35
3. ERASÜÜDISTUSE POOLT JA VASTU	38
3.1. Erasüüdistuse poolt	38
3.1.1. Erasüüdistus aitab pärssida korruptsiooni	38
3.1.2. Erasüüdistus võimaldab saada üle avaliku võimu ringkaitsest. Erasüüdistus täidab lünka seal, kus riik ei süüdista	39

3.1.3. Erasüüdistus aitab vältida riigi liigset sekkumist eraasjadesse.....	41
3.1.4. Erasüüdistus aitab kasvatada kodanikuühiskonda.....	42
3.1.5. Erasüüdistus populaarsüüdistuse vormis võiks kaasa aidata lobirühmade ja huvigruppide tekkele ja seeläbi kodanikuühiskonna arengule	43
3.1.6. Erasüüdistus võimaldaks tsiviilhagi paremini maksma panna	44
3.1.7. Konkurents elavdab prokuratuuri	44
3.1.8. Erasüüdistus säästab riigi ressursi ja loob advokaatidest „süüdistajad“	45
3.1.9 Erasüüdistus tagab isiku põhiõiguse kohtusse pöörduda.....	46
3.1.10 Erasüüdistus tagab ausa kohtumenetluse.....	47
3.2. Erasüüdistuse vastu	48
3.2.1. Süüdistaja liigne kättemaksuhimu tingib liialt karmi karistuse.....	48
3.2.2. Kannatanu on liialt andestav	49
3.2.3. Erasüüdistaja ei ole pädev ega suuteline tõendeid koguma.....	50
3.2.4. Erasüüdistaja kardab kurjategijat ja seetõttu loobub	51
3.2.5. Erasüüdistus võib olla vahendiks saavutada isiklikku kasu	52
3.2.6. Karistusvõim on riigi oma ja seda pole võimalik delegeerida	52
3.2.7. Erasüüdistus koormaks kohtud otstarbetult üle	53
3.2.8. Erasüüdistus dubleeriks tarbetult juba olemasolevat tsiviilkohtumenetlust.....	54
3.3. Kokkuvõtvalt poolt- ja vastuargumentidest.....	54
4. EESTI KRIMINAALMENETLUSÕIGUSE ARENGUSUUNAD JA VÕIMALIK ERASÜÜDISTUSE MUDEL.....	56
4.1 Kriminaalmenetlusõiguse arengusuunad.....	56
4.1.1 Üldiselt KrMS-i kehtimise ajal toimunud muutustest	56
4.1.2 Eelnõu 295 ja selle tähtsus	58
4.2 Erasüüdistuse võimalik mudel.....	62
4.2.1 Erasüüdistuse vormid, millised ei oleks Eestile kohased	62
4.2.2 Asjad, mille puhul erasüüdistus on välistatud	63
4.2.3 Erasüüdistuse võimalikud vormid	63
4.2.4 Menetlus	67
4.2.5 Lõpetuseks	70
KOKKUVÕTE	71
PRIVATE PROSECUTION: A NECESSARY ADDITION TO ESTONIAN CRIMINAL PROCEDURE LAW?	75
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	82

KASUTATUD KIRJANDUS	82
KASUTATUD EESTI ÕIGUSAKTID	84
KASUTATUD VÄLISRIIKIDE ÕIGUSAKTID	84
KASUTATUD EESTI KOHTUPRAKTIKA.....	85
KASUTATUD VÄLISRIIKIDE KOHTUPRAKTIKA.....	85
MUUD ALLIKAD	86

SISSEJUHATUS

2004. aastal jõustus taasiseseisvunud Eesti kriminaalmenetluse seadustik. Kriminaalmenetluse seadustiku loomisel lähtuti täielikust legaliteediprintsiibist ning kehtestati *in dubio pro duriore* põhimõte, mille kohaselt tõlgendatakse kõik kahtlused kriminaalmenetluse aluste olemasolu kohta kriminaalmenetluse alustamise kasuks.¹

Kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi ka KrMS)² § 5 sätestab kriminaalmenetluse riiklikkuse e. süüdistuse avalikkuse põhimõtte: eranditult kõiki kuritegusid Eestis menetletakse avalik-süüdistuslikult ja Eestis ei tunta ega tunnustata erasüüdistust.³

Kriminaalmenetlus on riikliku karistusõiguse elluviimise instrument. Eesti riiklik karistusõigus katab teadupoolest väga erinevaid eluvaldkondi – siiski ei ole riigi huvi kõikides eluvaldkondades võrdselt intensiivne. Huvi vähesus ning samuti riikliku süüdistaja pädevuse ja ressursi piiratus viivad olukorrani, kus osa kuritegusid jäävad kas täielikult riigi tähelepanuta või pole see tähelepanu piisav. Ressursi puudumist on seadusandja püüdnud aastate jooksul kompenseerida kõikisugu üldmenetlusest erinevate menetlusviiside loomisega. Lihtmenetlused on juba mõnda aega osatähtsusest ületanud kriminaalasjade üldmenetluse. Näiteks 2007. a üldmenetluses lahendatud kriminaalasjade osakaal kõigist menetletud kriminaalasjadest moodustas 7,9%⁴ ja veel 2011.a 6,4%.⁵ Siiski pole probleemi suudetud lahendada üldmenetlusest lihtsamate ja kiiremate menetluste kasutusele võtmisega kriminaalasjades. Tänapäeval on politsei ja prokuratuur pidevalt kriitilise piirini koormatud⁶ ning seetõttu sunnitud teatud juhtumite menetlusi teistele eelistama. Paraku ei pruugi prokuratuuri või politsei poolsed juhtumite valikud tunduda õiged üldsusele ja puudutatud isikutele.

Näited küsitavatest valikutest juhtumite menetlemisel, millistega on siinkirjutaja kokku puutunud:

¹ RKKKo 21.09.2009 nr 3-1-1-60-09, punkt 9.

² Kriminaalmenetluse seadustik - RT I 2003, 27, 166 ;22.03.2013, 9.

³ E. Kergandberg. KrMS § 5/3. – E.Kergandberg, P.Pikamäe (koost.). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallin: Juura 2012.

⁴ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2007.a kokkuvõte, Tallinn: Justiitsministeerium, lk 13.

⁵ K. Luha. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2011.a kokkuvõte. Tallinn: Justiitsministeerium, lk 5.

⁶ Arvamus kriminaalmenetluse seadustiku jt seaduste muutmise eelnõule (295 SE), Riigiprokuratuur. 06.12.2013 nr RP-1-7/12/1714, lk 1. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>.

Näide 1. Tööülesandeid täitev tolliametnik (naisterahvas) jookseb järgi tollipunktist põgenevale suurt kasvu sportlikule mehele ning püüab teda peatada, mille peale põgeneja, kelleks on salakaubavedaja, kasutab tolliametniku vastu füüsilist vägivalda tekitades talle valu ning kehavigastusi (luumurd). Alustatakse kriminaalmenetlust. Menetluse käigus tuvastatakse, et kahtlustatav on kuritegeliku eluviisiga retsidivist. Piirkondliku prokuratuuri prokuröri abi lõpetab menetluse viidates sellele, et isiku teos ei esine kuriteo subjektiivset koosseisu, kuna ta ei saanud teada, et tekitab vägivalda kasutamisega naisterahva suhtes talle valu ning kehavigastusi (sic!). Kriminaalasja materjalid edastati Maksu- ja Tolliametile väärteomenetluse alustamiseks ametniku korralduse täitmata jätmise koosseisu järgi.

Siinkirjutaja peab oluliseks tuua välja, et kriminaalmenetluse lõpetamise määramises toodud põhjendused ei saanuks tingida kriminaalmenetluse lõpetamist, kuivõrd menetletav kuriteokoosseis (KarS § 121) ei eelda otsest tahtlust ning piisas vähemalt kaudse tahtluse tuvastamisest, mis oli aga antud juhtumi puhul ilmne. Seega oli käesoleval juhul arvatavasti tegemist mitte kuriteokoosseisu puudumisega, vaid süüdistaja puuduliku huviga.

Näide 2. Kasutades nn varifirmasid “kandib” äriühingu juhatuse liige enda juhitava võlgades oleva ettevõtte varad enne ettevõtte maksevõimetuse ilmnemist enda isiklikku kasutusse, kahjustades selliselt ettevõtte võlausaldajate huve järgnenud pankrotimenetluses. Võlausaldajad pöörduvad politseiasutusse menetluse alustamiseks ettevõtte juhatuse liikme suhtes omastamise kuriteokoosseisu järgi. Kriminaalmenetlust ei alustata. Politsei soovitab võlausaldajatel pöörduda kahjunõudega tsiviilkohtusse.

Eelkirjeldatud kaasuse puhul näeb siinkirjutaja taas õiguskaitseorganite valikulist huvi asjade menetlemiseks. Formaalselt lähtudes KrMS §-st 6, mida sisustab Riigikohtu kriminaalkolleegiumi asjas nr 3-1-1-60-10 tehtud otsuse punktis 9 väljendatud seisukoht, pidanuks kriminaalmenetlust alustatama *in dubio pro duriore* põhimõtte kohaselt.

Alati ei tundu ebaõiglane riikliku süüdistusvõimu valikuline tegevus mitte üksnes sekkumata jätmise osas, vaid teatud juhtudel ka põhjendamatu sekkumise tõttu. Leon Glikman on oma artiklis „Põhjendamatu sekkumine majandustegevusse“ toonud välja mitmeid näiteid riigi süüdistusvõimu ülemäärase huvi kohta. Ühte neist näidetest kasutab siinkirjutaja ülal väidetud ilmastamiseks:

Näide 3. Erakapitalil põhineva äriühingu nõukogu liiget kahtlustati usalduse kuritarvitamises ajendil, et tehingu sõlmimata jätmise tõttu ei teeninud ta äriühingule piisavat kasumit. Kaasuse muutis eriti drastiliseks see, et tehingud, mille tegemisest hoidumist ette heideti, olivat olnud ebaseaduslikud. Kuigi igasugune riiklik huvi puudus, sekkus prokuratuur privaatautonoomiasse ning sekkus kahtlustuse esitamisega sisuliselt eraõigusliku äriühingu juhtimisse. Süüdistust ei esitatud, ent menetlus oli pikk, kulukas ja kurnav.⁷

Kirjeldatud juhul puudus riigil vajadus sekkuda, kuivõrd juhtumitega seotud äriühing, aktsionärid ja juhtorgani liikmed olid nii majandustehingute kui ka juhtorgani tegevusega täiesti rahul ning keegi kriminaalmenetlust ei soovinud. Riigi osalus puudus, käsutati eraomandit.⁸

Kõigi eeltoodud näidete puhul näeb siinkirjutaja probleemile võimalikku ühist lahendust – erasüüdistust. Erasüüdistus ei ole Eesti õigusele täiesti võõras, kuivõrd selline nähtus sisaldus veel enne 2004. aastal jõustunud kriminaalmenetluse seadustikku kehtinud kriminaalmenetluse koodeksis. Kriminaalmenetluse koodeksis sisaldunud erasüüdistuse instituut tähendas sisuliselt seda, et teatud kuritegude puhul käivitus menetlus üksnes kannatanu taotluse korral.⁹ Samuti, et nende kuritegude puhul oli prokuröri asemel või koos prokuröriga kohtus süüdistajaks kannatanu.¹⁰ Vanast seadusest muutmata kujul ülevõetuna sisaldus erasüüdistuse regulatsioon ka kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu algtekstis.¹¹ Erasüüdistusmenetlust käsitlev peatükk jäeti aga välja juba eelnõu teisel lugemisel.¹² Põhjendusi, miks seda tehti, ei nähtu aga ühestki riigikogu istungi protokollist ega muust töödokumendist. Kahtlemata oli üheks põhjuseks kõige klassikalisemate erasüüdistuslike kuritegude – laimamise ja solvamise – dekriminaliseerimine.¹³ Muud seadusandja kaalutlused, kui neid oli, jäävad aga teadmatuks.

Siinkirjutaja leiab, et olenemata seadusandja poolt pea kümme aastat tagasi tehtud otsusest erasüüdistusmenetlus kaotada, võiks erasüüdistuse institutsioon olla lahenduseks mitmetele

⁷ L. Glikman. Põhjendamatu sekkumine majandustegevusse. – Juridica 2011, nr 4, lk 249.

⁸ *Ibid.*, lk 249-250.

⁹ K. Savtšenkova. Kriminaalmenetluse lõpetamine süü väikuse ja avaliku huvi puudumise tõttu oportuuniteedi põhimõtte väljendusena. Magistritöö. Juhendaja: N.Aas. Tartu: Tartu Ülikooli Õigusteaduskond, 2007, lk 7.

¹⁰ Kriminaalmenetluse koodeks, § 395 lg 2 – ENSV ÜT 1961, 1, 4; RT I 2004, 27, 176.

¹¹ Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu. 594 SE I. – Arvutivõrgus:

http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=003674541.

¹² Muudatusettepanekute loetelu kriminaalmenetluse seadustiku eelnõule. 594 SE II, 13.11.2002. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=023170005.

¹³ Kergandberg (viide 3), § 5, komm 3.

probleemidele tänases kriminaalmenetlusõiguses. Seetõttu on oluline seadusandja otsuse revideerimine ning erasüüdistuse vajalikkuse üle uuesti otsustamine.

Käesolevat tööd valitud teemal ajendaski kirjutama autori uskumus, et erasüüdistusel võiks Eesti kriminaalmenetlusõiguses olla oma koht ning oluline panus ühiskonna huvide kaitsel. Autorile teadaolevalt ei ole vähemalt lähiminevikus Eesti erialakirjanduses ega ka teadustöodes erasüüdistuse temaatikat põhjalikumalt puudutatud. On loomulik, et uute menetlusviiside ja lahenduste uurimine tundub huvitavam ning aktuaalsem, kuid siinkirjutaja hinnangul ei tohi jätta täielikult käsitlemata ka juba proovitud ning kõrvale jäetud menetlusviise. Eeltoodust tulenevalt ongi käesoleva töö autori hinnangul oluline taas alustada diskussiooni erasüüdistuse võimalikkuse ning selle koha üle meie kriminaalmenetlusõiguses.

Erasüüdistuse instituudi taaselustamise vajalikkusest on põgusalt märku antud ka erialakirjanduses. Nii on näiteks Eerik Kergandberg ühe oma artikli joonealustes märkustes leidnud, et oleks kindlasti põhjust taas kaaluda erasüüdistusasjade reanimeerimise temaatikat.¹⁴ Samuti on erasüüdistuse instituudi puudumist probleemina välja toonud Leon Glikman: „/.../ enamik äriühinguvastaseid ja osa isiku vara vastaseid kuritegusid, mis ei ole seotud vägivallaga või valdusesse tungimisega, peaksid olema erasüüdistusasjad, kus üksnes isikul, kelle subjektiivseid õigusi on rikutud, on õigus otsustada, kas kriminaalasja menetletakse, kas ta soovib osaleda kriminaalasjas kannatanu staatuses või ta eelistab oma õigusi kaitsta iseseisvalt tsiviilkohtumenetluses või loobuda sootuks oma õiguste kaitsesest.”¹⁵

On alust arvata, et tänane kriminaalmenetlusõigus ei vasta kannatanute õiglusest lähtuvatele ootustele asja menetlemisel ja süüdistuse esindamisel. Samuti koormab absoluutne legaliteedipõhimõte teatud juhtudel otstarbetult nii uurimisasutusi kui prokuratuuri. Ilmne on, et dekriminaliseerimine ning küsitava väärtusega hübriid-menetluste¹⁶ loomine üksi ei suuda neid probleeme lahendada. Seetõttu on ehk käes aeg riigil oma kodanikke kohelda mitte “lastena” vaid täisväärtuslike ja võimekate isikutena ning anda osa koormust ning ka vastutust karistusõiguse elluviimise eest eraisikutele, sätestades erasüüdistuse institutsiooni ühe instrumendina.

¹⁴ E. Kergandberg. *Per aspera ad fair trial*. – Juridica 2011, nr 1, lk 70, joonealune märkus nr 8.

¹⁵ Glikman (viide 7), lk 250.

¹⁶ Näiteks hiljuti loodud kirjalik hoiatamismenetlus, milline ei allu otseselt ei vääriteomenetluse - seega ka kriminaalmenetluse - põhimõtetele ega karistusõiguse üldistele põhimõtetele, kuid siiski asetseb vääriteomenetluse seadustikus. Nimetatud menetlusliigi loomist on põhjendatud muuhulgas politseiasutuse halduskoormuse vähendamise vajadusega. (S.Lind. Automaatne liiklusjärelvalve ja omanikuvastutus. – Juridica 2008, nr 3, lk 142.)

Erasüüdistuse reanimeerimise idee annab hoogu juurde käesoleva töö kirjutamise hetkel Riigikogus toimuv arutelu kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse üle.¹⁷ Nimetatud eelnõu sisuks on muuhulgas senise absoluutse legaliteedipõhimõtte kaotamine ning kriminaalmenetluse alustamise allutamine osaliselt kannatanu taatele. Käesolevaks ajaks on eelnõu suunatud teisele lugemisele.

Käesoleva magistr töö uurimisküsimuseks on küsimus sellest, kas erasüüdistuse institutsiooni reanimeerimine oleks kooskõlas kehtiva kriminaalmenetlusõiguse arengusuundadega ning teeniks nii riigi kui üldsuse huve.

Et leida vastus käesoleva töö kesksele uurimisküsimusele tuleb autoril töö käigus vastata küsimustele: Mis on erasüüdistus ja kus on selle juured? Mis on selle vastand riiklik süüdistus? Milline näeb välja tänapäevane erasüüdistuse institutsioon Euroopas? Millega oleks võimalik erasüüdistust õigustada ning mis on selle ohud? Millises suunas liigub Eesti kriminaalmenetlusõigus täna ja milline peaks olema Eestile kõlbav mudel?

Töö on jaotatud nelja peatükki. Esimeses peatükis antakse ülevaade erasüüdistuse ning riikliku süüdistuse mõistest, peatudes põgusalt ka nende nähtuste ajalool, muuhulgas Eestis kehtinud erasüüdistuse vormil. Teises peatükis käsitletakse välismaiseid eeskujusid ja nende kogemusi erasüüdistuse vallas. Kolmandas peatükis analüüsib autor erasüüdistuse institutsiooni poolt- ja vastuargumente Eesti õigusruumi kontekstis. Neljandas peatükis käsitleb autor värskemaid arengusuundasid Eesti kriminaalmenetlusõiguses ning pakub välja Eesti jaoks võimaliku erasüüdistuse mudeli ühes süütegude liikidega, millised võiksid olla erasüüdistusajadeks.

Töö allikmaterjalina on kasutatud eesti-, inglise-, soome-, ungari-, poola- ja hispaaniakeelseid allikaid. Nagu autor varasemalt mainis, ei ole Eesti autorid erasüüdistuse teemadel kuigi palju kirjutanud, mistõttu on töös kasutatavateks eestikeelseteks allikateks peamiselt õigusaktide tekstid, nende kommentaarid ja seletuskirjad ning vähemal määral ka teadusartiklid ning -tööd. Kuivõrd erasüüdistuse institutsiooni kirjeldavaid teoseid leidub teooriakirjanduses üldiselt väga vähe, on autor, kirjeldades välismaiseid süsteeme, tuginenud samuti paljuski välisriikide õigusaktidele, kuid mõõdukalt on olnud võimalik ka asjassepuutuva riigi õigusteadlaste teoseid leida. Töös on märkimisväärne roll Ungari, Hispaania ja Kanada

¹⁷ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus. 295 SE. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>.

õigusteadlaste teostel, kuivõrd need käsitlevad erasüüdistuse institutsiooni laiemalt ja põhjalikumalt, kui üksnes enda õigusruumiga piirnevalt. Töös on ka küllalt palju viidatud Ühendkuningriikide autoritele, kelle teostel on oluline roll erasüüdistuse ajaloo tundmaõppimisel.

Autori tänu kuulub magistritöö juhendajale Olavi Jaggole pühendunud juhendamise, asjakohaste suuniste ning mõistva suhtumise eest.

1. ERASÜÜDISTUS JA RIIKLIK SÜÜDISTUS

1.1 Erasüüdistuse mõiste ja ajalugu

Esiti on oluline märkida, et mõistet „erasüüdistus“ kasutab autor käesolevas töös selle levinuimas tähenduses, ehk sisulise vastandina täna kehtivale „avaliku süüdistuse“ mõistele, olgugi, et teistsugune mõistete kasutamine võiks olla teatud õigussüsteemide puhul isegi täpsem.¹⁸

Käesolevas töös defineerib siinkirjutaja erasüüdistuse mõistet järgmiselt: erasüüdistus on kannatanu õigus algetada enda õigushüvede vastu toimepandud süüteo osas menetlust teo toimepanija karistamiseks, tehes seda mitte riigi vaid enda nimel ja eest, olles seejuures suuremal või väiksemal määral sõltumatu riiklikust süüdistajast. Samuti hõlmab erasüüdistuse institutsioon kannatanu õigust süüdistuse esitamisest loobumiseks. Erasüüdistus on seega eraisiku võim süüdistada või süüdistamata jätta.

Autor soovib siinkohal rõhutada, et erasüüdistust käesolevas töös käsitletakse riiklikku süüdistust täiendava, paralleelselt eksisteeriva instrumendina – vastandina riiklikku süüdistust asendavale süsteemile, millisena nähakse erasüüdistust näiteks libertaaride vaatenurgast.¹⁹

Erasüüdistuse institutsiooni on siinkirjutaja hinnangul võimalik lähtuvalt kohaldamise ulatusest jaotada neljaks:²⁰

- 1) Absoluutne erasüüdistus. Selle liigituse alla käivad asjad, mida riiklikul süüdistajal pole võimalik ka huvi olemasolul ilma erandlike asjaolude esinemiseta menetleda. Need on oma olemuselt erasüüdistusasjad, nagu nt solvamine, laimamine jne.
- 2) Klassikaline erasüüdistus. Siia alla kuuluvad asjad, milles nii erasüüdistajal kui riiklikul süüdistajal on võimalik menetlust alustada ning nende süüdistused saavad konkureerida.
- 3) Ase-erasüüdistus. Asjad, milles erasüüdistajal on võimalik riikliku süüdistaja asemele

¹⁸ Tsiteerides professor Maitland'i kirjutas Howard, et on eksitav rääkida Inglise süsteemist nagu ühest, mis toetub erasüüdistusele, leides, et just Inglise süsteemis on süüdistus avalik, kuivõrd igaüks võib süüdistada – välismaised süsteemid on seega riiklikud või ametlikud süüdistused. (P. Howard. Criminal Justice in England: A Study in Law Administration .New York: Macmillan 1931, lk 3.)

¹⁹ Libertaristlikus riigis ei oleks olemas kuritegusid niiõelda ühiskonna vastu ning seetõttu puuduks ka riiklik süüdistaja, kes saaks otsustada väidetava kurjategija vastu süüdistuse esitamist. (M.Rothbard. Punishment and Proportionality. The Ethics of Liberty. – Arvutivõrgus: <http://mises.org/rothbard/ethics/thirteen.asp>).

²⁰ Erasüüdistuse institutsiooni on mõneti sarnaselt süstematiseerinud ka László Fazsi ja Julio Gil Perez, kuid mõlemad on lähtunud enda poolt kommenteeritavas riigis kehtivast süsteemist. Siinkirjutaja on jaotuse loonud erasüüdistuse institutsioonile üldiselt.

astuda juhul, kui riiklik süüdistaja loobub süüdistusest või lõpetab menetluse enne süüdistuse esitamist.

4) Kannatanust sõltuv süüdistus. Asjad, milles kannatanu soov süüdistuse esitamiseks on riikliku süüdistaja poolt läbiviidava kriminaalmenetluse eelduseks.

Liigendades erasüüdistust lähtuvalt subjektsusest saab autori hinnangul tuua ka järgmise jaotuse:

- 1) Range erasüüdistus. Kontseptsioon mille kohaselt süüdistuse kandjaks saab olla üksnes kannatanu või tema esindaja.
- 2) Populaarsüüdistus. Süsteem, milles süüdistuse kandjaks võib olla ka huvigrupp, isikute ühendus või ka kannatanu staatust mitte omav eraisik, kellel on põhjendatud huvi asja lahendamise vastu.

Erasüüdistuse definitsioon vastandub selgelt meile täna loomulikuna tunduvale kriminaalmenetluse riiklikkuse põhimõttele, kuid nagu näitab ajalugu, pole riiklik karistusmonopol ühes süüdistusvõimuga teab mis kaua eksisteerinud. Ajalooliselt on süüdistusvõim vastupidiselt tänapäevasele situatsioonile olnud eraisikute ainupädevus.²¹

Erasüüdistuse institutsiooni on võimalik leida ka kõige varasematest meile teadaolevatest õigussüsteemidest. Nii kuulus antiikajal, kreeklaste, roomlaste ja germaanlaste juures kriminaalasja ettevalmistav menetlus (tänapäeva mõistes kohtueelne menetlus) kahjukannatanud eraisikute võimusesse. Kannatanud tegutsesid kohtuvõimust lahus valmistades ette süüdistust, mida kohtu ette viia. Rooma protsess ei tundnud erilist ametkonda, kelle ülesandeks oleks olnud avalikkuse huvides kohtus süüdistada.²²

Olgu märgitud, et eelnevas lõigus kirjeldatud menetlus ei olnud siiski tänapäevases mõistes puhtal kujul kriminaalmenetlus. Varaseimad erasüüdistusasjad olid enamjaolt tsiviilasjad, mille kaudu taotlesid kannatanud nende õiguste rikkujale karistust ning neile tekitatud kahju hüvitamist.²³ Siiski võib selliseid menetlusi nimetada erasüüdistusmenetlusteks lähtuvalt nende sisust.

²¹ F. Luiksaar. Riikliku süüdistuse institutsiooni kujunemine ja arenguperspektiivid taasiseseisvunud Eestis aastatel 1991-1996. – Juridica 1997, nr 7, lk 365.

²² *Ibid.*

²³ P. M. Tobolowsky. Victim Participation in the Criminal Justice Process: Fifteen Years After the President's Task Force on Victims of Crime. – Criminal and civil confinement. Vol. 25:21 Winter 1999, lk 21.

Kuigi nüüdisaegsed ühiskonnad enamjaolt usaldavad karistusõiguse püstitatud eesmärkide täitmise riiklikele süüdistajatele, kuulusid enamik süütegusid vanades ühiskondades erasüüdistajate pädevusse. Näiteks Inglismaal ei olnud veel enne XIX sajandit olemas riiklikku süüdistust enamikele kuritegudele. Riikliku süüdistaja asemel algatas menetluse ning osales selles süüdistajana kannatanu või kannatanu sugulane.²⁴

Täna on igas maailma riigis süüdistusfunktsioon – tõsi, küll erinevas ulatuses - antud riigi kätte,²⁵ kuid enne XIII sajandit kuulus nii Inglismaal kui kontinentaal-Euroopas süüdistusvõim üksnes eraisikutele.²⁶ Kaasajal liiguvad ka Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa Ühendkuningriik kui peamised erasüüdistuse „kodumaad“ pigem kontinentaal-Euroopaliku riikliku süüdistusmonopoli idee suunas²⁷, kuid endiselt leidub mitmeid riike nii angloameerika kui kontinentaaleuroopa õigussüsteemides, kes on pidanud vajalikuks säilitada, mõnel puhul ka taaselustada, traditsioonilist erasüüdistuse institutsiooni. Nii võib erasüüdistuse erinevaid variatsioone leida näiteks Austraalia, Kanada, USA, Ungari, Itaalia, Rootsi, Soome, Poola, Hispaania ja teiste riikide kriminaalõigusest. Põhjendused erasüüdistuse institutsioonile varieeruvad, ent on enamjaolt kantud kannatanute õiguste kaitse ja riikliku süüdistusmehhanismi tasakaalustamise vajadusest.

Näiteks arutledes Inglise õigusest päritud erasüüdistuse institutsiooni tuleviku üle, leidis Kanada seadusreformi komisjon (*Law Reform Commission of Canada*), et isikule erasüüdistuse esitamise võimaldamine on kahtlemata õige ja ka vajalik, kuivõrd see võimaldab inimesel tuua vajadusel kasvõi politsei või prokuröri kriminaalkohtu ette, olukorras, kus nad on toime pannud kuriteo, kuid riik ise ei ole valmis neile süüdistust esitama.²⁸

Eraisik esitab tavaliselt süüdistuse üksnes siis, kui tema huvi on sügavalt puudutatud või kui tema emotsioonid on kuriteo toimepanemisest tugevalt üles köetud – alati isegi mitte sellistel juhtudel. Isegi varasematel aegadel, kui inimeste kired said võimutseda rohkem kui praegu ning kättemaksuhimu ei nähtud kui ebatsiviliseerituse väljendust *per se*, peeti siiski vajalikuks kindlat süsteemi, mis võimaldaks kuriteo läbi kannatanul kättemaksu saavutada. Selleks

²⁴ D. Klerman. Settlement and the Decline of Private Prosecution in Thirteenth-Century England. – Law and History Review, Vol 19 No 1, 2001, lk 1.

²⁵ M. Ploscowe. The Development of Present-Day Criminal Procedures in Europe and America. – Harvard Law Review. Jan 1935, Vol. 48 Issue 3, lk 435.

²⁶ Y. Ma. Exploring the Origins of Public Prosecution. - International Criminal Justice Review, 2008 Vol. 18 nr 2, lk 190.

²⁷ Vt. Ameerika Ühendriikide suuna kohta näiteks kohtuasi Smith v. Krieger, et al., No. 10-1012 (10th Cir. 2010).

²⁸ Law Reform Commission of Canada. Working Paper 52: Private Prosecutions. Ottawa: 1986, lk 19-20.

süsteemiks oli erasüüdistuse instituut ühes riigilõivude, süüdistaja tõendamiskoormise ja vandekohtunikega.²⁹

Erasüüdistuse süsteem võib leida õigustust ühelt poolt nii ühiskonna huvis suurema õiguskaitse vastu kui teiselt poolt üksikisiku huvis isiklike läbielamiste eest kätte maksta. Kodaniku kui erasüüdistaja poolne osalemine kriminaalmenetluses on vajalik, et tulla toime tõsiste ohtudega, mida kujutavad endast riiklike süüdistajate ebaõiged tegevused ja tegevusetus.³⁰ Eelõeldu valguses ja arvestades, et avalik süüdistaja on rangelt seotud legaliteedipõhimõttega, saab järeldada, et eraisiku poolt süüdistusvõimu teostamine täidab riikliku süüdistusasutuse jaoks tähtsat kindlustavat rolli – piltlikult öeldes on erasüüdistaja justkui ohutusklaap, mis aktiveerub avaliku süüdistaja poolt ebapiisava huvi või ebapädevuse korral.

1.2 Riikliku süüdistuse mõiste ja ajalugu

Riiklik süüdistus ehk riigi nimel isikule kriminaalõigusliku etteheite tegemine kindla ametkonna poolt on vaieldamatult üheks aluspõhimõtteks tänapäevases kriminaalmenetlusõiguses. Absoluutse riikliku süüdistuse institutsioon ühes riigi karistusmonopoliga allutab õigusrikkumistele reageerimise täielikult riigi kontrollile.

Riikliku süüdistuse idee lähtub riigikesksest ja nn paternalistlikust mõtlemisest: üksnes riik saab olla otsustajaks, kas ja kuidas ning kui kaua tuleks kuriteo tunnuste ilmnemisel teo osas menetlust läbi viia – kannatanu arvamusele ei saa selles osas olla siduvat tähendust.³¹ Vähemohtlik kuritegu võib vastasel juhul saada andeks antud, kui kannatanu niimoodi otsustab. Andestamine võib küll olla hea iseloomu ja inimlikkuse väljendus, kuid see ei ole kooskõlas avaliku huviga: kuigi eraisik võib loobuda endale tekitatud kahju hüvitamisest ei saa ta olematuks teha eeskujude toomise vajadust. Karistamise õigus ei kuulu ühelegi inimesele eraldi, vaid ühiskonnale tervikuna – kannatanu võib lahti öelda enda osast sellest õigusest kuid ei saa loobuda millestki, mis ei ole tema oma.³²

²⁹ P. Burns. Private Prosecutions in Canada: The Law and Proposal for Change. – McGill Law Journal. 1975, Vol. 21, lk 288.

³⁰ Private Prosecution: A Remedy for District Attorneys' Unwarranted Inaction – The Yale Law Journal. December 1955, Vol. 65, Issue 2, lk 227.

³¹ Kergandberg (viide 3), § 5 kom 1.

³² C. Beccaria. An Essay On Crimes And Punishments, *sine loco*, 1764. – E. D. Ingraham (tõlk.), Philip H. Nicklin (toim.). Second American edition. Philadelphia: 1819, lk 159-160.

Olgu siin mainitud, et Eesti karistusõigus tunneb küll teo toimepanija leppimist kannatanuga nii karistust kergendava asjaoluna kui ka oportuuniteedi alusena, kuid siduvat tagajärge riiklikule kriminaalmenetlusele see kaasa ei too.

Kuigi riikliku süüdistuse põhimõte on modernses kriminaalmenetlusõiguses laialdaselt kinnitunud, peab taaskord tõdema, et vähemalt süüdistamisfunktsioon on kuulunud eraisikute kätte ning kaasaegsele prokuratuuri korraldusele pandi alus Prantsusmaal alles XIX sajandi alguses.

Esimene riikliku süüdistuse alge ulatub anglosakside loodud rahalise kompensatsiooni süsteemi, mida tunti nimega *wergild* (tõlkes „elu hind“ või „mehe hind“). Kuningas Aethelbert'i kodifitseeritud *wergild* piiras eraisiku õigust „esitada süüdistust“ nõudes, et enne veritasu kohaldamist peab kannatanu taotlema kompensatsiooni. Iga kehalise vigastuse kohta alates küüne murdmisest kuni surma põhjustamiseni oli ettekirjutatud hind. Kui vigastuse tekitanud isik keeldus maksmast, kohaldus veritasu seadus. Kui aga kannatanu lahendas olukorra vägivallaga, jättes kõrvale kompensatsioonimehhanismi, karistati teda karmilt.³³ Tegemist oli riigi poolt esmakordse sekkumisega erakätes olevasse kriminaalmenetlusõigusesse. Siiski on oluline märkida, et tõelist riikliku süüdistuse põhimõtet *wergild* luua ei suutnud – süüdistuse esitamise võim jäi endiselt üksnes eraisiku kätte.

Enne XII sajandit olid Inglise ja kontinentaal-Euroopa kriminaalmenetlusõigused äravahetamiseni sarnased ning toetusid täielikult erasüüdistusele. Kolmeteistkümnendal sajandil võttis aga Kontinentaal-Euroopa karistusõiguses uue suuna. Jäeti kõrvale võistlev menetlus ning mindi üle uurivale süsteemile, mis reformijate hinnangul oli rohkem teaduslik ja paremini kohanduv sotsiaalse surve tekitatud vajadustele. Selle tulemusel toimus dramaatiline muutus: eraisikute asemel hakkasid karistusõigust kohaldama riigiametnikud.³⁴

Kontrastiks Inglise erasüüdistuse süsteemile, mis toetus täielikult poolte võistleva vaidluse põhimõttele, vajab uus mudel organiseeritud keskse juhtimisega ametkonda, et alata kriminaalmenetlust – selleks sobis Paavst Innocent III ümberorganiseeritud kirilik kohus. Samal ajal oli kokku kukkumas Kontinentaal-Euroopa erasüüdistuse süsteem: kuriteod jäid karistuseta ning kurjategijad liikusid vabaduses. See lõi soodsa pinnase *de facto* avaliku

³³ C. J. Truxler. Private Rights or Public Wrongs? The Crime Victims Act of 2004 in Historical Context. The Selected Works of Christopher J. Truxler. 2011, lk 9-10. – Arvutivõrgus: http://works.bepress.com/christopher_truxler/1.

³⁴ *Ibid.*, lk 24.

süüdistaja institutsiooni kujunemisele. Avalik süüdistus justkui kogemata sattus erasüüdistuse asemele. Uurivale menetlusele üleminek andis kriminaalmenetluse kõrgete ametnike kätte ning lõi professionaalse süüdistaja ning kriminaalkohtuniku ametid.³⁵

Nüüdisaja kriminaalmenetlusõiguses on pea et eranditult avalikud süüdistajad seotud legaliteediprintsiibiga e. kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõttega. Klassikalise määratluse järgi tähendab see uurimisasutuse ja prokuratuuri kohustust kuriteo ilmnemisel alustada ja toimetada kriminaalmenetlust sõltumata mis tahes isiku või riigiasutuse arvamusest.³⁶ Kriminaalmenetluse avalikkuse ja kohustuslikkuse printsiibid on omavahel tihedalt seotud. Siiski eksisteerib paljude riikide kriminaalmenetlusõiguses paralleelselt ka oportuuniteedi printsiip, nii ka Eestis.

Avaliku süüdistuse institutsiooni põhistused langevad paljuskki kokku riigi karistusvõimu omadega. Riigipoliitiline põhistus seisneb eelkõige selles, et riigi karistusvõim on vajalik õiguskorra kui inimeste sotsiaalse kooselu püsimiseks. Riigil peab olema võimalik reageerida rasketele õigusrikkumistele sunniga – seeläbi näitab riik eraisikule, et ühiselunormidena kehtib moraali kõrval ka õigus.³⁷

Avalik süüdistus aitab tagada, et riigil on võimalik karistusõiguse eesmäärke täita ka juhul, kui ühiskonnaelus toimunud konflikti osapooled riigi sekkumist ei sooviks. Peamiselt täidab avalik süüdistus selles mõttes üldpreventsiooni e. hirmutamise/normide kinnistamise funktsiooni: olgugi, et inimesed suudavad omavahel probleemi lahendada näitab riik süüteo menetlemise ja süüdistuse esitamise kaudu, et õigusrikkumine ei ole olenemata hilisemast leppimisest aktsepteeritav ning igasugusele süüteo reageeritakse sunniga.

Eestis täna kehtiva kriminaalmenetlusõiguse lähtekohtadena riiklikkuse ja legaliteedi küsimuses võtab kenasti kokku Riigikohtu kriminaalkolleegiumi väljendatud seisukoht, mille kohaselt ei ole kannatanul õigust nõuda riigilt tema õigusi kahjustanud isiku kriminaalkorras süüditunnistamist ja karistamist. Selline tõdemus tuleneb asjaolust, et kriminaalmenetlust alustatakse ja toimetatakse riigi nimel ning üksnes riigil on karistusvõimu monopol (KrMS § 5). Teisalt kehtib kriminaalmenetluses legaliteedipõhimõte, mis väljendub uurimisasutuse ja prokuratuuri kohustuses toimetada kuriteo asjaolude ilmnemisel kriminaalmenetlust, kui puuduvad KrMS §-s 199 loetletud kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kui puudub alus

³⁵ *Ibid.*, lk 25.

³⁶ Kergandberg (viide 3), § 6 komm 1.

³⁷ J.Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 26.

lõpetada kriminaalmenetlust otstarbekuse kaalutlusel.³⁸ Selliselt on autori hinnangul Eesti kõrgeim kohus tabavalt välja toonud riikliku süüdistuse nii tugevad kui nõrgad küljed: ühelt poolt see, et tugev riik võtab nõrga eraisiku (kannatanu) asjaajamised enda kontrolli ja vastutuse alla, teisalt aga ei hooli riik esmajoones mitte selle isiku, vaid enda jõumonomolistlikest huvidest.

1.3 Erasüüdistus Eesti kriminaalmenetluse koodeksis

1998. aastal vastu võetud seadusega³⁹ kehtestati Eesti kriminaalmenetlusõiguses erasüüdistusmenetlus, mis kehtis sisuliselt muutmata kujul kuni kriminaalmenetluse seadustiku vastuvõtmiseni 2004. aastal⁴⁰. Ainsaks arvestatavaks muudatuseks võib pidada erasüüdistusasjadena menetletavate kuritegude ringi muutumist esmalt kriminaalmenetluse koodeksi muutmisega 2000. aastal⁴¹ ning seejärel karistusseadustiku vastuvõtmisega 1. septembril 2002. aastal.⁴²

Kriminaalmenetluse koodeksis (edaspidi ka KrMK) sisaldunud erasüüdistusmenetlus nägi ette, et teatud kuritegude puhul oli süüdistuse esitamiseks õigustatud üksnes kannatanu või tema seadusjärgne esindaja. Nendeks kuritegudeks olid kriminaalkodeksi kehtimise (edaspidi ka KrK) ajal algselt vägivallateod isiku kallal (KrK § 113), vägistamine (§ 115 lg 1), kutsetegevuses teatavaks saanud saladuses hoitava teabe avaldamine (§ 128¹), laim (§ 129) ja solvamine (§130). 2000. aastal arvati vägistamine erasüüdistusasjade hulgast välja. Karistusseadustiku vastuvõtmise järel jäid erasüüdistusasjadeks kehaline väärkohtlemine (§ 121), kutse- ja ametitegevuses teatavaks saanud saladuse hoidmise kohustuse rikkumine (§ 157), lapse ülalpidamise kohustuse rikkumine (§ 169) ja vanema ülalpidamise kohustuse rikkumine (§ 170).

Vahemärkusena olgu öeldud, et kirjeldades KrMK-s sisaldunud erasüüdistuse institutsiooni lähtub, siinkirjutaja nii viitamisel kui terminoloogias KrMK viimasest redaktsioonist, kuna selles on kasutusel täna kehtiva õiguse mõisted. Kuigi erasüüdistusmenetluse sätteid sisuliselt

³⁸ RKKKm 22.06.2009 nr 3-1-1-47-09, p 17.

³⁹ Kriminaalmenetluse koodeksi, kriminaalkodeksi, haldusõiguserikkumiste seadustiku, politseiseaduse, apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku, täitemenetluse seadustiku, jälitustegevuse seaduse ja tolliseaduse muutmise ja täiendamise seadus. – RT I 1998, 51, 756.

⁴⁰ Kriminaalmenetluse koodeks, peatükk 34. – ENSV ÜT 1964, 18, 85; RT I 2004, 27, 176.

⁴¹ Kriminaalmenetluse koodeksi, prokuratuuriseaduse, täitemenetluse seadustiku, Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse liikme kohtulikule vastutusele võtmise seaduse, kohtuniku staatuse seaduse, apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku, jälitustegevuse seaduse ning krediidiasutuste seaduse muutmise seadus. – RT I 2000, 35, 222.

⁴² Karistusseadustik. – RT I 2002, 86, 504.

ei muudetud, muutus siiski karistusseadustiku vastuvõtmisega seoses terminoloogia ning sätete paigutus.

Käesoleva töö punktis 1.1 toodud liigituste järgi sätestas KrMK üksnes absoluutsed erasüüdistusasjad ning õigustatud subjektide poolest üksnes range erasüüdistuse.

Olulise täiendusena erasüüdistusmenetlusele ning osana erasüüdistuse süsteemist näeb autor ka KrMK-s sätestatud võimalust jätta kriminaalmenetlus alustamata juhul, kui tegemist on teise astme kuriteoga ning kannatanu leppimise tõttu menetlust ei soovi. Selle võimaluse kasutamine sõltus siiski aga ka prokuröri tahtest (KrMK § 5 lg 4). Seda instituuti võiks autori hinnangul vaadelda kui kvaasi-erasüüdistust.

1.3.1 Erasüüdistusmenetlus

Erasüüdistusmenetlus oli KrMK-s sätestatud kõigest kuue paragrahviga (§§ 391 – 395). Erasüüdistusasja osas menetluse alustamist sai taotleda kannatanu - taotlusega kriminaalasja alustamiseks. Kohus või prokurör võis erasüüdistusasjade puhul alustada kriminaalmenetlust kannatanu taotlusest sõltumata, kui seda nõudis avalik või üldine huvi või kui kannatanu oma abitu seisundi või süüdistatavast sõltuvuse tõttu ei olnud suuteline oma õigusi või seaduslikke huve kaitsma. Sellisel juhul alustati kriminaalmenetlust üldises korras.

Kannatanu poolt taotluse esitamisel tuli muuhulgas märkida isik, kelle suhtes kriminaalmenetluse alustamist taotletakse, süüdistuse sisu, kvalifikatsioon ja tõendid, mille väljanõudmist taotletakse, samuti tuli tasuda kaitsjon. Enne kriminaalasja alustamist pidi kohtunik püüdma kannatanut ning isikut, kelle suhtes süüdistus esitati lepitada. Kui leppimist ei saavutatud, otsustas kohus menetluse alustamise erasüüdistusmenetluse alustamise määrusega või keeldus kriminaalasja algatamisest. Erasüüdistusmenetluse alustamise määruse koostamisest loeti isik, kelle suhtes erasüüdistus esitati, süüdistatavaks.

Erasüüdistusasja arutas kohtunik ainuisikuliselt. Kohtuliku arutamise reeglid olid samad, mis kriminaalasjade üldmenetluses, kuid mõningate eranditega. Süüdistajaks asja arutamisel oli kannatanu. Enne kohtuliku arutamise juurde minekut tuli kohtunikul veelkord püüda süüdistajat ja süüdistatavat lepitada. Kannatanu põhjendamatu mitteilmumine määratud kohtuistungile lõpetas kriminaalmenetluse.

KrMK ei näinud ette eraldi reegleid erasüüdistaja poolt tõendite kogumiseks, kuid sätestas, et erasüüdistajal oli õigus tõendeid uurimiseks esitada. Siiski tuleb silmas pidada, et sel ajal oli tegemisi inkvisitsioonilise kohtumenetlusega ning sellest lähtuvalt oli ka tõendite kogumine peamiselt kohtu ülesandeks. Tulenevalt erasüüdistusasjade olemusest olid peamisteks tõenditeks isikulised tõendid (kannatanu, tunnistaja ja süüdistatava ütlused), mis koguti kohtuistungil. Kui aga kohus leidis, et asjas tuleb tuvastada täiendavaid asjaolusid, mida pole võimalik istungil teha, võis ta saata asja eeluurimiseks. Huvitava erandina oli erasüüdistusmenetluses võimalik asja arutada ilma süüdistatavata, kui kannatanu sellega nõustus ja süüdistatav oli oma selgitused kohtule edastanud kirjalikult.

1.3.2 Erasüüdistuse kaotamine

Erasüüdistusmenetlus kaotati Eesti õigusmaastikult 2003. aastal vastu võetud kriminaalmenetluse seadustikuga.⁴³ Veel 2000. aasta lõpus algatatud kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu algtekstis⁴⁴ sisaldus erasüüdistusmenetlus kriminaalmenetluse koodeksist pea muutmata kujul ülevõetuna. Nimetatud eelnõu seletuskirjas on erasüüdistusmenetluse algatamist nimetatud lausa üheks olulisematest kannatanu õigustest. Sellest hoolimata jäi erasüüdistuse institutsioon Eesti kriminaalmenetlusõigusest välja kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu teisel lugemisel Riigikogus.⁴⁵ Ettepaneku erasüüdistusmenetluse välja jätmiseks tegi Riigikogu õiguskomisjon 2002. aasta novembris, kuid ammendavaid põhjendusi selleks pole autoril olnud võimalik leida. Erialakirjandusest on võimalik leida viiteid, et põhjuseks oli laimamise ja solvamise kui peamiste erasüüdistusasjade dekriminaliseerimine pärast ajakirjaniku E.T. solvamises süüdi tunnistamist ja karistamist.⁴⁶ Käesoleva töö autor on seisukohal, et erasüüdistuse institutsiooni kui kannatanu õiguste tagamise instrumendi kaotamist ei olnuks tohtinud aga niivõrd kergekäeliselt lubada. Siinkirjutaja hinnangul on seadusandja, jättes kaalumata erasüüdistusasjade kohaldamisala laiendamise võimalused ning minnes üle absoluutsele riiklikkusele (koosmõjus legaliteedipõhimõttega) teinud vea, mis on pärast kriminaalmenetluse seadustiku jõustumist maksnud kätte nii uurimisasutuste ülekoormamise kui kriminaalkorras karistatud isikute arvu ebavajaliku kasvu näol.⁴⁷

⁴³ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166.

⁴⁴ 594 SE I (viide 11), 16. peatükk.

⁴⁵ 594 SE II muudatusettepanekud (viide 12), p 174.

⁴⁶ Kergandberg (viide 3), § 5, komm 3.

⁴⁷ A. Ahven, J. Salla, S. Vahtrus. Retsidiivsus Eestis, Tallinn: Justiitsministeerium, 2010, lk 55.

2. VÄLISMAISED ERASÜÜDISTUSE REGULATSIOONID

Käesolevas peatükis kirjeldab autor erinevate riikide erasüüdistuse regulatsioone. Kuivõrd autor on seisukohal, et erasüüdistuse regulatsiooni reanimeerimise teemadel arutledes tuleks võimaliku mudeli loomisel lähtuda muuhulgas ka välisriikide eeskujudest, käsitleb siinkirjutaja võimalikult erinevaid regulatsioone. Autori hinnangul on näitena toodud riikide regulatsioonid sedavõrd erinevad, et kajastavad erasüüdistuse institutsiooni võimalikke stsenaariume uuringuks piisava mitmekülgusega.

2.1 Erasüüdistus Ungaris

Ungari kriminaalmenetluse seadus⁴⁸, mis tugineb peamiselt süüdistuse riiklikkuse ideele, võimaldab kannatanule võimaluse olla süüdistajaks tema vastu toime pandud süüteo menetlemisel. Tõsi, kannatanu õigus süüdistada ei laiene kõigile Ungari kriminaalkodeksis⁴⁹ sätestatud süütegudele, samuti on tema süüdistusvõim sekundaarne. Sellist kannatanu õigust süüdistada nimetatakse kokkuvõtvalt erasüüdistuseks. Doktor Laszlo Fazsi on Ungari erasüüdistuse institutsiooni kirjeldanud kui kaheks jagatud süsteemi: üldine erasüüdistus ja ase-erasüüdistus.⁵⁰

2.1.1 Üldine erasüüdistus

Üldine erasüüdistus on süüdistuse liigiks, kus eraisik võib esitada kriminaalõigusliku etteheite tulenevalt omaenese subjektiivsest õigusest, olles seejuures sõltumatu riiklikust süüdistajast ning saab oma süüdistust esindada kohtus kriminaalasja menetlemisel, asjas kus tema on kannatanuks. Selline kannatanu õigus süüdistuse esitamiseks on võimalik siiski üksnes kriminaalmenetluse seaduses sätestatud süütegude puhul.⁵¹

Kehtiva õiguse järgi on sellisteks süütegudeks: kehaline väärkohtlemine, eraelu puutumatuse rikkumine, sõnumisaladuse rikkumine, laimamine ja solvamine.⁵²

⁴⁸ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (eesti k. 1998. aasta XIX seadus. Kriminaalmenetlusest; edaspidi Ungari kriminaalmenetluse seadus). – Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁴⁹ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (eesti k. 1978. aasta IV seadus. Kriminaalkodeksist; edaspidi Ungari kriminaalkodeks). – Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁵⁰ L. Fazsi. The Right of The Injured Parties to Represent Themselves Instead of Being Represented By a Prosecutor in The Criminal Procedure Code of Hungary. – Juridical Current 14, no. 2 (June 2011), lk 133.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Ungari kriminaalmenetluse seaduse 52.§ lg 3 sätestab süütegude liigid, milliste puhul on võimalik esitada erasüüdistus üldises korras. Samuti on erasüüdistuse olemasolu kohustuslikkus nende süütegude menetlemiseks sätestatud iga süüteo kirjelduse juures Ungari kriminaalkodeksis.

Erasüüdistuse esitajal tuleb tasuda fikseeritud määras riigilõiv, milleks käesoleval ajal on esmakordse süüdistuse puhul 5000 HUF-i, e. umbes 17 eurot.⁵³

2.1.2 Ase-erasüüdistus

Ase-erasüüdistus oma olemuselt on aga süüdistus, mille kannatanu on üle võtnud riiklikult süüdistajalt.⁵⁴ Ase-erasüüdistust eristavad üldisest erasüüdistusest peamiselt kaks erisust. Esiteks võib isik oma õigust süüdistada kriminaalasjas, kus tema on kannatanuks, realiseerida ükskõik millise süüteo puhul. Teiseks, kannatanu võib süüdistaja rolli astuda üksnes siis, kui riiklik süüdistaja pole pidanud õigeks asjas menetlust alustada, on menetluse kas osaliselt või täielikult lõpetanud või süüdistusest osaliselt või täielikult loobunud ja kui õigust astuda riikliku süüdistaja asemele ei välista seadus. Ase-erasüüdistaja surma puhul võib tema asemele 30 päeva jooksul astuda lähikondlane või seaduslik esindaja.

Sellise regulatsiooni põhiline mõte seisneb kannatanu õiguses olla enda asjas süüdistajaks ja mitte leppida riikliku süüdistaja tegevusetusega. Ase-erasüüdistaja positsioon on ühelt poolt väga sarnane süüdistaja positsiooniga üldise erasüüdistuse puhul, kuivõrd neil on menetluses samad õigused ja võimalused, samuti esindab süüdistaja mõlemal juhul enda – kannatanu – õigusi, mitte aga ei täida avalikku funktsiooni. Teisest küljest tuleb oluliseks erisuseks pidada asjaolu, et ase-erasüüdistuse puhul esindab kannatanu süüdistust süüteo osas, mis kuulub riikliku süüdistaja pädevusse.⁵⁵

Erandina näeb Ungari kriminaalmenetluse seadus ette, et ase-erasüüdistust ei saa esitada alaealise õigusrikkuja vastu hoolimata sellest, et kõik muud seaduses sätestatud eeldused selleks on täidetud. Teistpidi on aga erandjuhtudel võimalik militaarse kriminaalmenetluse korral ase-erasüüdistuse esitamine, kui kannatanuks on füüsiline isik.⁵⁶

Kannatanu, kes soovib asuda riikliku süüdistaja kohale ase-erasüüdistajana, kuid kellel puudub vajalik kvalifikatsioon (õiguslane haridus), saab seda teha üksnes pädeva esindaja abiga. Selline nõue on igati õigustatud arvestades süüdistusakti koostamiseks ning süüdistuse esindamiseks vajaminevaid eriteadmisi. Kuivõrd enamike asjade puhul on nõutav

⁵³ Costs of proceedings – Hungary. – Arvutivõrgus: https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-hu-en.do?member=1.

⁵⁴ Ungari kriminaalmenetluse seaduse § 53.

⁵⁵ Fazsi (viide 50), lk 134.

⁵⁶ E.Belovics. Features of substitute private accusation in Hungarian Criminal Procedure, 2012, lk 2. – Arvutivõrgus: http://drept.uvt.ro/documents/Analele-1-2012/features_of_substitute_private_accusation_in_hungarian_criminal_procedure.pdf.

professionaalselt koostatud süüdistusakt, tekiks ilma pädeva õigusabita süüdistajatel tõenäoliselt tihti raskusi. Samas ei takista pädeva esindaja nõue kellelgi oma kriminaalnõuet maksma panemast, kuivõrd majanduslikult vähekindlustatud kannatanul on võimalik taotleda riiklikku õigusabi.⁵⁷

Eriline positsioon on aga loodud kannatanule, kellel on nõutav õiguslane kvalifikatsioon olemas ning kes seetõttu kvalifitseerub ise pädevaks esindajaks. Tema positsioon on eriline seetõttu, et puudub säte, mis keelaks tal anda tunnistajana ütlusi oma enda asjas. See tähendab, et ase-erasüüdistaja, kes on piisava õiguslase ettevalmistusega, saab olla nii enda esindajaks kui asjas isikulise tõendi loojaks.⁵⁸

Euroopa Kohus on Ungari ase-erasüüdistuse ja tunnistaja ütluste teemalises otsuses leidnud, et ühenduse õigus ei kohusta siseriiklikku kohut võimaldama ase-erasüüdistuse puhul kannatanul osaleda menetluses tunnistajana, kuid siiski peab olema kannatanul võimaldatud anda ütlusi, mida tuleb lugeda tõendiks.⁵⁹ Sellest võib järeldada, et ase-erasüüdistajal, kes ennast esindab, on võimalik kohtuvaidluste ajal anda hinnangut ka enda poolt loodud isikulisele tõendile. Siinkirjutaja arvates on see kooskõlas Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni⁶⁰ (edaspidi ka EIÕK) artikli 6 punktiga d, mille kohaselt on süüdistataval õigus küsitleda ise süüdistuse tunnistajaid, ega loo täiendavat riivet ka kohtumenetluse võistlevuse printsiibile.

2.1.3 Kannatanu tahtest sõltuv kriminaalmenetlus

Lisaks eelkirjeldatud erasüüdistusmenetlusele tunneb Ungari karistusõigus veel üht sellele sarnanevat kannatanu õigustele tuginevat põhimõtet: kannatanu tahteavaldust teo toimepanija karistamiseks loetakse teatud süütegude puhul karistamise eelduseks.⁶¹

Ungari kriminaalkodeksi § 31 sätestab kannatanu tahteavalduse puudumise, kui teo karistamist välistava asjaolu põhimõtted. Selle kohaselt on kriminaalkodeksis sätestatud juhtudel süütegu karistatav üksnes kannatanu tahteavalduse olemasolul. Kui kannatanu on piiratud teovõimega, võib tahteavalduse tema eest anda ka tema seaduslik esindaja. Kannatanu surma puhul on tahteavalduse esitamiseks õigustatud kannatanu sugulased.

⁵⁷ Fazsi (viide 50), lk 139.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ EKo 9.10.2008, C-404/07, Fővárosi Bírósági eelotsusetaotlus.

⁶⁰ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2000, 11, 57.

⁶¹ Ungari kriminaalkodeksi § 22 kohaselt loetakse kannatanu tahteavalduse puudumist karistamist välistavaks asjaoluks sarnaselt nt hädaseisundile, hädakaitsele jne.

Tahteavaldus kriminaalmenetluse toimetamiseks kehtib kõigi teo toime pannud isikute suhtes olenemata sellest, et see on suunatud neist üksnes ühe või mõne karistamisele. Tahteavaldust teo toimepanija karistamiseks ei ole võimalik tagasi võtta.

Süüteod, mille eest karistamise eelduseks on Ungari kriminaalkodeksis sätestatud kannatanu tahteavaldus: teise isiku kehalise terviklikkuse või tervise kahjustamine, kui kannatanu vigastus või haigus ei parane kauem kui kaheksa päeva (§ 170 lg 1); loata meditsiinilise protseduuri läbiviimine: a) seoses inimese geneetilise struktuuri või embrüo geneetilise struktuuri muudatusega või seoses sündimata lapse soo muutmise, b) seoses eksperimentaalse inimuuringuga, c) organi või kude eemaldamine siirdamise eesmärgil, kui eelnev luba on nõutav (§ 173H lg 1); sisenemine teise isiku koju, muusse valdusesse või alale mis on piiratud aiaga ning kuulub selliste kohtade juurde, kasutades selleks jõudu, ähvardust või teeseldes ametlikku tegevust. Samuti teise isiku takistamine siseneda tema koju, muusse valdusesse või alale mis on piiratud aiaga ning kuulub selliste kohtade juurde (§ 176); teise isiku saladuse avaldamine ilma hea põhjuseta, kui see saladus on teatavaks saanud töö- või ametiülesannete täitmisel (§ 177); surnu mälestuse teotamine (§ 181); naise vägistamine (§ 197); noorema kui neljateistaastase isikuga suguühtesse astumine (§ 201); vargus, omastamine, kelmus, usalduse kuritarvitamine, asja rikkumine, ebaseaduslik valdamine, varastatud asja omandamine, sõiduki omavoliline kasutamine juhul, kui kannatanu on teo toimepanija sugulane, on karistatavad üksnes kannatanu tahteavalduse olemasolul (§ 331).

2.2 Erasüüdistus Hispaanias

Hispaania kriminaalõigusel on üks ebatavaline omadus, mille tõttu see selgelt eristub teistest kaasaegsetest süsteemidest – iga Hispaania kodanik omab õigust algatada süüteo osas menetlus olenemata sellest, kas ta on selle süüteo läbi kannatanu.

Hispaania kriminaalmenetluse seadus⁶² sätestab, et süüdistus on avalik⁶³. See tähendab, et igal Hispaania kodanikul on õigus kriminaalsüüdistuse esitamiseks kooskõlas seadusega (§ 101). Seda sätet täpsustab sama seaduse § 270, mille kohaselt kõik Hispaania kodanikud, olgu nad kuriteo toimepanemisest mõjutatud või mitte, võivad esitada süüdistuse, kohaldades populaarsüüdistust, milline on sätestatud paragrahvis 101.

⁶² Real Decreto de 14 de septiembre de 1882, por el que se aprueba la Ley de Enjuiciamiento Criminal (eesti k. Kuninga 14.septembri 1882 seadus kriminaalmenetluse seaduse kinnitamiseks), edaspidi Hispaania kriminaalmenetluse seadus. – Arvutivõrgus:

http://www.boe.es/aeboe/consultas/enlaces/documentos/leyes_procesales/ley_enjuiciamiento_criminal.pdf.

⁶³ Seaduse teksti otsetõlge. Tähenduselt vastupidine käesolevas töös avaliku e. riikliku süüdistuse mõistega.

Tulenevalt Hispaania Põhiseaduses⁶⁴ (§ 124) ja Hispaania kriminaalmenetluse seaduses (§ 105) sätestatud legaliteedipõhimõttest on riiklik süüdistaja kohustatud esitama süüdistuse kohe, kui on ilmnenu süüte toimepanemine, olenemata sellest, kas asjas on süüdistajaks ka erasüüdistaja. Riikliku süüdistaja kohustus olla erapooletu ja sõltumatu viitab sellele, et tal on ka kohustus vaielda vastu erasüüdistaja poolt ebaõigesti esitatud süüdistusele. Siiski praktikas viimast kohustust kuigi tihti ei täideta.⁶⁵

Kui asjas on erasüüdistaja(id), teostab riiklik süüdistaja oma funktsioone nendega paralleelselt. Riikliku süüdistaja ning ühe või mitme erasüüdistaja kombinatsioon kriminaalasja menetlemisel viib olukorran, kus sama toimingut teevad mitu erinevat inimest. Kõik süüdistajad on seisukohal, et esinevad objektiivsed ning subjektiivsed tunnused, mis on vajalikud kuriteokoosseisu täitmiseks, ning seega viib nende süüdistus karistusotsuseni. Sisuliselt täidavad riiklik süüdistaja ja erasüüdistaja(d) sama ülesannet ning seega võib nende tegevust vaadata kui ühele eesmärgile mitmekordset panustamist.⁶⁶

Erinevus seisneb selles, et kui eraisik või grupp esitab süüdistuse, siis seda tehakse mitte avalikkuse (ühiskonna) nimel, vaid nende endi nimel ja nende endi huvides, kusjuures nende huvid võivad oluliselt erineda avalikkuse omadest. On tõenäoline, et avalike huvide ja erahuvide ühtimise korral on võimalus saavutada süüdimõistev otsus suurem. Hispaanias võib süüdistuse esitamist pidada isiku õiguseks ühes teistega täita funktsiooni, mis oma olemuselt kuulub avalikkusele.⁶⁷

Erasüüdistuse instituut jaguneb doktor Julio Pérez Gil-i järgi teoreetiliselt kolmeks: populaarsüüdistuseks (*acusacion popular*), kannatanusüüdistuseks (*acusacion particular*) ja grupisüüdistuseks.

2.2.1 Populaarsüüdistus

Populaarsüüdistus on süüdistus, mille esitab isik, kel puudub otsene seos kuriteoga kahjustatud või ohustatud õigushüvedega. Kuriteoga mitteseotud isikul puudub ka igasugune

⁶⁴ Constitución Española, 1978 (eesti k. Hispaania Põhiseadus). – Arvutivõrgus: http://es.wikisource.org/wiki/Constituci%C3%B3n_espa%C3%B1ola_de_1978:_08.

⁶⁵ J. P. Gil. Private Interests Seeking Punishment: Prosecution Brought by Private Individuals and Groups in Spain. – Law & Policy 25, no. 2 (April 2003), lk 154.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Ibid.*

kohustus avaldada, millistel motiividel ta süüdistuse on esitanud.⁶⁸ Populaarsüüdistuse võib esitada igaks, välja arvatud: a) need, kellel puudub täielik õigusvõime; b) need, kes on vähemalt kahel korral karistatud valesüüdistuse või vale kuriteokaebuse esitamise eest; c) kohtunikud. Siiski saavad ka valesüüdistajad ja kohtunikud erasüüdistust esitada juhul, kui nemad või nende lähedased on süüteo läbi kannatanud (Hispaania kriminaalmenetluse seadus § 102).

Paragrahvi 103 kohaselt ei saa populaarsüüdistuse esitamise õigust üksteise vastu kasutada:

- a) abikaasad, välja arvatud kui süüteo on toime pandud ühe abikaasa poolt teise vastu või nende laste vastu;
- b) lähisugulased, välja arvatud juhul, kui üks neist on ka süüteo läbi kannatanu.

Põhimõttest, et iga Hispaania kodanik võib süüdistada (§ 101) on võimalik järeldada, et isik, kes ei ole Hispaania kodanik, võib erasüüdistuse esitada üksnes juhul, kui ta on asjas kannatanuks.

2.2.2 Kannatanusüüdistus

Enamikes süüteoasjades, kus süüdistuse esitab eraisik, on süüdistajaks kannatanu.⁶⁹ Tulenevalt populaarsüüdistuse põhimõttest, mille kohaselt igal Hispaania kodanikul on õigus esitada erasüüdistus olenemata sellest, kas ta on kuriteoga otseselt seotud või mitte, on ilmne, et süüdistuse esitamise õigus on ka kuriteo läbi kannatanud isikul. Tema õigus süüdistada on aga pea et absoluutne, piirdudes üksnes õigusvõime küsimusega. Kannatanul on õigus enda asjas süüdistus esitada olenemata sellest, et ta on valesüüdistuste esitamise eest varasemalt kahel või enamal korral karistatud, olenemata sellest, et ta on kohtunik, olenemata sellest, et süüdistatav on tema abikaasa või lähisugulane, olenemata sellest, et ta ei ole Hispaania kodanik.

Pärast süüdistuse esitamist ei ole kannatanu aktiivne osavõtt kohtuprotsessist kohustuslik. Olenemata sellest, et kannatanu ei osale protsessis, on võimalik lahendada nii erasüüdistus kui tsiviilhagi. See on võimalik tänu riiklikul süüdistajal lausuvale kohustusele nii kriminaalsüüdistust kui tsiviilhagi esindada. Kannatanu motivatsioon protsessis osalemiseks on oma asjas võimalikult põhjaliku informatsiooni saamine ning võimalus uurimist sisemiselt mõjutada – seda loomulikult eesmärgiga saavutada karmim võimalik karistus.

⁶⁸ *Ibid.*, lk 155.

⁶⁹ *Ibid.*, lk 156.

Mitme samaaegse süüdistuse tulemuseks on see, et süüdistatav peab end kaitsma ühes protsessis, mis võib kulgeda mitut erinevat moodi. Siiski toetavad kehtivad sätted kannatanu osalust protsessis. Seda väidet toetavad nt järgmised punktid:

- a) erasüüdistajaks võib olla iga kannatanu, olenemata kodakondsusest;
- b) nii politsei kui uurimiskohtunik on kohustatud teavitama kannatanut kriminaalmenetluse alustamisest ning õigusest asjas süüdistajana osaleda;
- c) kannatanu ei pea täitma formaalseid nõudeid, mida mittekannatanud peavad täitma kui soovivad esitada erasüüdistust, kõige olulisemana neist ei pea kannatanu maksma tagatisraha menetluse alustamisel;
- d) kannatanu menetluskulud kannab süüdimõistva otsuse korral süüdistatav;
- e) piiratud rahaliste vahenditega kannatanul on õigus tasuta õigusabile;
- f) kriminaalasjas on kannatanul võimalik esitada üheaegselt ka tsiviilhagi süüteoga tekitatud kahju hüvitamiseks.⁷⁰

2.2.3 Grupisüüdistus

Erinevate ühingute poolt süüdistuse esitamine on Hispaanias väga populaarne. Sealne õigusfilosoofia vaatab huvigruppide ja ühingute osalemist ühiste õigushüvede kaitsmisel kui üht soovitatavat populaarsüüdistuse kasutusala. Ühingute ja huvigruppide loomine või eraisikute poolt jõudude ühendamise tundub olevat üheks parimaks viisiks praktiseerida isiku-üleseid huvisid, nagu keskkonnakaitse, tervishoid, tarbijaõigused, töötajate õigused ja võrdõiguslikkus. Just erasüüdistus grupisüüdistuse vormis on see, mis on Hispaanias näiteks tarbijakaitse ühendused, ametiühingud ja feministlikud grupid toonud menetlusosalistena kohtuprotsessi.⁷¹

Grupisüüdistuse puhul pole tegemist siiski puhta populaarsüüdistusega. Pigem tuleks seda käsitleda kui populaarsüüdistuse ja kannatanusüüdistuse vahepealset nähtust. Nimelt on grupisüüdistuse puhul olemas side grupi eesmärkide ning kahjustatud või ohustatud õigushüvede vahel (erinevalt populaarsüüdistusest, kus side pole oluline) – nii saab näiteks keskkonnakaitse organisatsioon olla süüdistajaks süütegude puhul, mis ohustavad keskkonda, kuid nende osalemine näiteks seksuaalkuriteo protsessis poleks põhjendatud.⁷²

Seega juhtumid, mil grupi poolt süüdistuse esindamine võib aktuaalne olla, on sellised, kus

⁷⁰ *Ibid.*, lk 156.

⁷¹ *Ibid.*, lk 156 – 157.

⁷² *Ibid.*, lk 157.

kahjustatud või ohustatud on õigushüve, mida pole võimalik pidada ühe eraisiku omaks, vaid mis kuulub üldsusele. Nende üldiste hüvede kaitseks ongi erinevad huvigrupid loodud ja just nende hüvede, mille kaitseks grupp on loodud, kahjustamise või ohustamise korral on sellel konkreetsel grupil õigus esindada süüdistust.

Hispaania kehtiv õigus annab loogilise aluse pidada huvigruppide õiguslikku staatust pigem sarnaseks kannatanu omaga. Seda küll üksnes juba tunnustatud ja reaalselt oma eesmärkide täitmiseks toimivate huvigruppide puhul. Kannatanu staatus annab gruppidele olulised eelised populaarsüüdistuse ees, nagu näiteks deposiidi maksmise vabastus, õigus saada tasuta õigusabi, õigus esitada tsiviilhagi jne.⁷³

2.3 Erasüüdistus Kanadas

2.3.1 Üldiselt

Kanada on föderaalriik, kus erasüüdistuse esitamine on võimalik nii föderaaltasandil kui ka provintside tasandil sätestatud õigusrikkumiste puhul. Käesolevas töös käsitletakse üleriigilises kriminaalkodeksis (*Criminal Code*) sätestatud erasüüdistuse institutsiooni, millest sisuliselt ei erine ka provintside tasandil sätestatu.

Kanada õigussüsteemis algab igasugune kriminaalmenetlus kohtule süüdistuse edastamisest.⁷⁴ Igaüks, kes mõistlikel alustel usub, et isik on toime pannud karistatava teo võib kohtule selle kohta esitada süüdistuse kirjalikult või olles vande all selle suuliselt esitada kohtunikule.⁷⁵ Selline regulatsioon kehtib ka meie mõistes väärtegade puhul.

Siiski püüab avalik võim kodanikel tekitada uskumust, et riik⁷⁶ on ainsaks subjektiks, kes saab süüdistust esitada – väidetavalt töötab riiklik süüdistaja kogukonna, provintsi ja lõppastmes kogu maa parimates huvides.⁷⁷ Riikliku süüdistaja, kellel on eksklusiivne õigus esindada süüdistust ning erasüüdistaja suhet on kirjeldatud kui fundamentaalset osa Kanada kriminaalõiguse süsteemist.

⁷³ *Ibid.*, lk 157.

⁷⁴ *Laying an information* on seaduses kasutatav termin, mis tähistab kuriteo kohta tetavas vormis süüdistuse edastamist kohtule – sisult sarnane meie mõistes kuriteokaebusega.

⁷⁵ Criminal Code, RSC 1985, c C-46, edaspidi Kanada kriminaalkodeks, § 504. – Arvutivõrgus: <http://canlii.ca/en/ca/laws/stat/rsc-1985-c-c-46/latest/rsc-1985-c-c-46.html#history>.

⁷⁶ Riiklikku süüdistust esindab kas *Crown Attorney*, *Crown Counsel* või *Crown Prosecutors* (erinevates provintsidest kutsutakse süüdistajat erinevalt).

⁷⁷ P. H. Cody. Private Prosecution. Justice4you, 2011. – Arvutivõrgus: <http://www.justice4you.org/self-represented-private.php>.

Eraisiku õigus esitada süüdistus ning riikliku süüdistaja kohustus kriminaalsüüdistuste üle järelevalvet teostada on üksteist tasakaalustavad. Kodaniku õigust esitada süüdistus saab vaadelda kui väärtuslikku põhiseadusega tagatud kaitsemehhanismi võimu tegevusetuse või erapoolikuse vastu.⁷⁸

Siiski on sellist kaitsemehhanismina loodud õigust ka võimalik kuritarvitada. Seetõttu on peaprokuröril (*Attorney General*) aeg-ajalt vajalik sekkuda ning süüdistus üle võtta või see tagasi võtta, et hoida ära kahju, mis võib kuritahtlikult esitatud süüdistuse menetlemisest tekkida.⁷⁹

2.3.2. Menetlus

Nagu eelnevalt märgitud algab kriminaalmenetlus süüdistuse esitamisega kohtule ametlikul blanketil või suuliselt vande all. Valdavas enamuses on süüdistuse esitaks politsei või riiklik süüdistusorgan. Tulenevalt Kanada kriminaalõiguse Inglise juurtest on siiski süüdistuse esitamine võimalik igäühe poolt. See on heaks võimaluseks kannatanule astuda ise süüdistaja rolli, kui näiteks politsei pole tema kaebuse pinnalt soovinud süüdistust esitada.

Kohtunik on kohustatud erasüüdistuse vastu võtma, kui on täidetud kõik formaalsed nõuded, kohtunikul on konkreetses asjas jurisdiktsioon ning peaprokurör ei ole sekkunud.⁸⁰

Erasüüdistuse esitajaks võib olla ka isik, kes ei ole ise süüteo toimepanemise tunnistajaks, kuid kes omab informatsiooni, mille põhjal on mõistlikult põhjendatud arvata, et keegi on toime pannud süüteo. Erasüüdistuse esitaja ei pea olema süüteo läbi kannatanud. Erasüüdistus esitatakse mitte riigi vaid süüdistuse esitaja nimel.

Kanada kriminaalkoodeks näeb ette võimaluse erasüüdistuse esitajal tuua kohtusse ka süüdistuse tunnistajad, kes annavad kohtule ütlused vande all.⁸¹

Kui süüdistus on esitatud ja kohtunik on otsustanud esitatud tõendite ning üle kuulatud tunnistajate ütluste pinnalt alustada kriminaalmenetlust, kohustab ta süüdistatavat ilmuma

⁷⁸ Royal Commission on Criminal Procedure (Philips Commission): Records. Cmnd. 8092. London: HMSO, 1981, lk. 160.

⁷⁹ Cody (viide 77).

⁸⁰ Law Reform Commission of Canada (viide 27), lk 6.

⁸¹ Kanada kriminaalkoodeks (viide 75), § 507.1.

kohtu ette ning vastama tema vastu esitatud väidetele. Selleks annab kohus välja kohtukutse või vahistamismääruse.⁸² Kohtul on täielik diskretsiooniõigus otsustamaks, kas olemaolevate tõendite ning süüdistuse sisu pinnalt kuulub menetlus alustamisele või mitte. Juhul kui kohus otsustab protsessi mitte alustada on erasüüdistajal võimalik pöörduda sama süüdistusega teise kohtuniku poole või muuta süüdistust.⁸³

Erasüüdistuse puhul on oluline, et enne kohtukutse või vahistamismääruse andmist oleks kohus:

- a) ära kuulanud ning uurinud süüdistaja väiteid ning neid kinnitavaid tõendeid (ka tunnistajate ütlused);
- b) on kindlaks teinud, et peaprokurör on saanud süüdistuse koopia;
- c) on kindlaks teinud, et peaprokurör on saanud mõistliku ajavaruga teada süüdistaja ning tunnistajate ütluste võtmise ajast ja kohast;
- d) on andnud peaprokurörile võimaluse osaleda süüdistuse ärakuulamisel.⁸⁴

Kui peaprokurör on otsustanud mitte sekkuda, esindab süüdistust eraisik, kes süüdistuse kohtusse esitanud on. Erasüüdistajal on sel juhul protsessis osalemisel kõik riikliku süüdistaja õigused.

Probleemne on aga kohtuotsusele apellatsiooni esitamine erasüüdistaja poolt. Meie mõistes väärteoasjade (*summary conviction*) puhul probleemi ei teki, kuivõrd Kanada kriminaalkodeks näeb otsesõnu ette süüdistuse esitaja õiguse kohtuotsuse peale edasi kaevata (§ 813). Küll aga puudub selline erasüüdistaja õigus meie mõistes kuritegude (*indictable offences*) puhul, kus seadusest tulenev kaebeõigus on ette nähtud üksnes riiklikule süüdistajale või süüdimõistetule.

Kuigi vanast Inglise kriminaalõigusest tulenev põhimõte, et riikliku süüdistaja puudumisel on igaljuhul õigus süüdistajana osaleda kriminaalmenetluses läbi kõigi selle staadiumite, peaks teoreetiliselt kehtima ka Kanada süsteemis, on siiski tuntav, et riik soovib hoida süüdistusmonopoli raskemate süütegude osas, võttes erasüüdistajalt võimaluse kohtuotsust edasi kaevata.⁸⁵

⁸² *Ibid.*

⁸³ Law Reform Commission of Canada (viide 28), lk 7.

⁸⁴ Kanada kriminaalkodeks (viide 75), § 507.1 lg 3.

⁸⁵ Law Reform Commission of Canada (viide 28), lk 15.

2.4 Erasüüdistus Ameerika Ühendriikides

Kuigi peaaegu et kõik kriminaalõiguslikud etteheited tehakse täna riikliku süüdistaja poolt, on angloameerika õiguses kauaaegne erasüüdistuse traditsioon, mille sisuks on kannatanuid esindavate lepinguliste juristide või isegi tavainimese õigus esitada süüdistus. Kriminaalmenetlus on kummalgi juhul ühesugune, ainsaks erinevuseks on süüdistaja ametlik staatus ning tema töötasu allikas. Enamik föderaalkohtute kaasuseid, kus on tegemist olnud erasüüdistusega, näitavad, et süüdistajateks on samad kannatanu lepingulised esindajad, kes esindavad ka tsiviilhagisid süüdistatava vastu.

Algusaegadel oli Ameerika Ühendriikide õiguses „süüdistaja“ lihtsalt keegi, kes oli valmis vabatahtlikult minema vandekohtunike ette süüdistust esindama.⁸⁶ Selline igapäevane õigus süüdistada kaotati aga Ameerika Ühendriikide Ülemkohtu poolt 1981. aastal.⁸⁷ Ülemkohtu otsus puudutas aga üksnes eraõiguslike isikute võimet süüdistada föderaaltasandi kohtutes, mistõttu osariikide tasandil on erasüüdistus endiselt võimalik. Vähestes jurisdiktsioonides on erasüüdistuse instituut tänaseni ka täielikult toimivana säilinud.⁸⁸ Et mitte liialt pikalt peatuda sarnase sisuga regulatsioonidel, toob autor käesolevas töös välja üksnes ühte osariiki – Pennsylvaniat - puudutava.

2.4.1 Pennsylvania osariik

Enamasti esitab õigusrikkuja suhtes süüdistuse politsei. Osariigi seisukoht on, et isik, kes peab end kuriteo ohvriks, peaks kuriteost teada andma politseile, kuivõrd politseil on vajalik väljaõpe ning teadmised, et tuvastada seadusest üleastumine, viia läbi uurimine ning vajalikud õigusteadmised, et esitada asjakohane süüdistus.⁸⁹

Siiski näeb Pennsylvania kriminaalõigus ette võimaluse eraisikul teise isiku vastu süüdistus esitada ka iseseisvalt. Nimelt Pennsylvania kriminaalmenetluse seaduse⁹⁰ paragrahv 506 annab eraisikule õiguse esitada erasüüdistuse (*private criminal complaint*). Esitades süüdistuse, saab eraisikust süüdistaja ning talle kehtivad samad nõuded ning reeglid, mis

⁸⁶ United States v. Sanford, 429 U.S. 14 (1976). – Arvutivõrgus:

<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?navby=case&court=us&vol=429&invol=14>.

⁸⁷ Leeke v. Timmerman, 454 U.S. 83 (1981). – Arvutivõrgus:

<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=454&invol=83>.

⁸⁸ R. A. Fairfax. Delegation of the Criminal Prosecution Function to Private Actors. – University of California, Davis Law review Vol. 43:411, 2009, lk 423.

⁸⁹ Private Criminal Complaints. Lancasteri maakonna ringkonnaprokuröri infomaterjal. – Arvutivõrgus:

<http://www.co.lancaster.pa.us/da/cwp/view.asp?A=13&Q=466259>.

⁹⁰ Pennsylvania Rules of Criminal Procedure (eesti k. Pennsylvania kriminaalmenetluse seadus). – Arvutivõrgus: <http://www.pacode.com/secure/data/234/234toc.html>.

riiklikule süüdistajale. Süüdistus esitatakse ettenähtud vormil, see peab olema tõendatud ning juhul kui kohus otsustab menetlust alustada, peab süüdistaja teatama kohtule isikute nimed ja aadressid, keda on vaja istungil üle kuulata ning ise igal vajalikul ajal kohtusse ilmuma. Kohtuistungil on erasüüdistaja kohustus tõendada kohtualuse süü mõistliku kahtluseta (*beyond reasonable doubt*). Nagu üldiselt süüdistaja puhul, pole ka erasüüdistajal lubatud tugineda vahendatud ütlustel (*hearsay*) ning muud tõendid, mida pole võimalik vahetult uurida, ei ole lubatavad.⁹¹

Erasüüdistuse esitamine ei tähenda veel, et on garanteeritud selle süüdistuse menetlusse võtmine ja süüdistatava üle kohtu mõistmine. Süüdistusest ning tõenditest peab olema nähtav mõistlik alus väita, et süüdistuses kirjeldatud kuritegu on toime pandud süüdistatava poolt. Erasüüdistused peavad saama ringkonnaprokuröri heakskiidu (välja arvatud vähetähtsate süütegude puhul), enne kui neid on kohtul võimalik menetlusse määrata.⁹² Samuti on raskemate süütegude puhul erasüüdistajal kohustuslik omada pädeva õiguslase ettevalmistusega esindajat.⁹³

Juhul kui süüteo ohvriks on langenud juriidiline isik, on ka sellel oma esindajate kaudu võimalik esitada erasüüdistus.

2.5 Erasüüdistus Poolas

Kuivõrd Poola kriminaalõiguses tuntakse erinevaid viise eraisiku poolt süüdistuse esitamiseks on oluline märkida, et käesoleva töö kontekstis tuleb alljärgnevat variatsiooni mõista siiski erasüüdistuse mõiste alla käivatena.

Poola kriminaalmenetluse koodeksi⁹⁴ järgi on kannatanu kriminaalmenetluse ettevalmistavas staadiumis menetluse pooleks (artikkel 299). See säte annab kannatanule suhteliselt laiad õigused tõendite kogumisel ning nende hindamisel osalemiseks, samuti erinevate seadusega lubatud toimingute taotlemisel ning teostamisel.⁹⁵

⁹¹ Private Criminal Complaint. Montgomery maakonna kohtute infomaterjal. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.courts.montcopa.org/courts/cwp/view,a,1434,q,64912.asp>.

⁹² Private Criminal Complaints (viide 89).

⁹³ Private Criminal Complaint (viide 91).

⁹⁴ USTAWA z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (eesti k. 6. Juuni 1997. a seadus: Kriminaalmenetluse koodeks), edaspidi Poola kriminaalmenetluse koodeks. – Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

⁹⁵ Compensation to crime victims – Poland. European Commission. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_pol_en.htm.

Artikkel 53 sätestab üldreegli, mille kohaselt kannatanul on võimalik osaleda kriminaalmenetluses abisüüdistajana samaaegselt riikliku süüdistajaga või asendussüüdistajana riikliku süüdistaja asemel. Artiklis 54 sätestatakse, et kannatanul on õigus astuda prokuröri kõrvale abisüüdistajana kuni kohtumenetluse alguseni. Riikliku süüdistaja poolt süüdistusest loobumine ei piira kannatanu õigust süüdistust esindada. Artikli 57 kohaselt ei ole süüdistusest loobunud võimalik enam menetlusest osa võtta. Juhul kui süüdistusest on loobunud kannatanu ning asjas pole varem riiklik süüdistaja osalenud, annab kohus prokurörile 14 päeva aega süüdistuse ülevõtmiseks. Juhul kui prokurör huvi ei tunne, lõpetatakse asjas menetlus. Artikli 58 kohaselt ei ole abi- või asesüüdistaja surm menetlust takistavaks asjaoluks – süüdistaja asemele saab asuda tema lähedane.

Lisaks ase- ja abisüüdistaja mõistetele tunneb Poola kriminaalõigus veel niiõelda puhastverd erasüüdistajat. Nii sätestab Poola kriminaalkoodeksi artikkel 59, et kannatanul on võimalik erasüüdistusajadeks olevate süütegude puhul esitada süüdistus. Kuni kohtuistungini on teistel sama süüteo läbi kannatanutel õigus menetlusega liituda. Artikli 60 kohaselt on riiklikul süüdistajal õigus esitada erasüüdistusajadeks olevate süütegude puhul süüdistus, kui seda nõuab avalik huvi. Sellisel juhul jääb erasüüdistuse esitanud kannatanu prokuröri kõrval samuti süüdistajaks. Juhul, kui erasüüdistust ei olnud asjas esitatud, kuid prokurör alustas selle avaliku huvi tõttu ning hiljem lõpetas, on kannatanul 14 päeva jooksul võimalik süüdistus üle võtta ja sellega jätkata. Artikkel 61 sätestab, et erasüüdistaja surma korral peatab kohus menetluse, et süüdistuse saaks üle võtta kannatanu lähedased. Kui kolme kuu jooksul ei ole keegi erasüüdistaja kohale astunud, lõpetab kohus menetluse.

Erasüüdistaja ei ole ühelgi juhul seotud legaliteediprintsiibiga ja võib vabalt valida, kas esitada süüdistus või mitte. Samuti on kohtule esitatud süüdistust võimalik tagasi võtta – hetkeni, kuni see kohtusaalis ette loetakse, võib erasüüdistaja loobuda süüdistusest oma suva järgi, pärast süüdistuse ettekandmist aga üksnes süüdistatava nõusolekul. Riikliku süüdistaja arvamus on erasüüdistusajades põhimõtteliselt asjassepuutumatu (v.a. suure avaliku huvi korral).⁹⁶

Kuivõrd kõigi süüdistuse variatsioonide juures on kannatanul võimalik esitada kriminaalasjas tsiviilhagi (artikkel 12), aitab abi-, ase-, või erasüüdistajaks olemine oluliselt paremini kaitsta kannatanu seaduslikke õigusi (nt varalise ja moraalse kahju hüvitamise nõuded). Kuna

⁹⁶ T. P. Marguery. Unity and Diversity of The Public Prosecution Services in Europe: a study of the Czech, Dutch, French and Polish systems. Doktoritöö. Juhendaja: Prof. mr. G. Knigge. Rijksuniversiteit Groningen, 2008, lk 204.

prokurör (kus ta osaleb) seisab hea ühiskonna ja riigi huvide eest, tuleb kannatanul enda õiguste maksma panemiseks olla kriminaalasjas aktiivne.⁹⁷

Igasuguse erasüüdistuse esitamise korral tuleb kaebajal maksta riigilõiv 300 Poola zlotti, ehk umbes 80 eurot. Makstud riigilõivu ja muud kantud kulud hüvitab süüdistatav, juhul, kui kohus ta esitatud süüdistuse järgi süüdi mõistab ja karistab.⁹⁸

Olenemata üsna madalast riigilõivust ning mitmekesistest võimalustest menetluses süüdistajana esineda ei kasutata Poolas seda võimalust siiski väga tihti. Näiteks 2008. a olid kõigist esitatud süüdistustest erasüüdistused üksnes 3%.⁹⁹

2.6 Erasüüdistus Soomes

Soome kriminaalmenetluse seadus¹⁰⁰ näeb ette kannatanu õiguse osaleda kriminaalmenetluses süüdistajana ning kriminaalmenetluse alustamise otsustajana. Siinkirjutaja poolt käesoleva töö esimeses peatükis toodud liigituste järgi tunneb Soome kriminaalmenetlusõigus ranget absoluutset erasüüdistust, ase-erasüüdistust ja kannatanu tahtest sõltuvat süüdistust.

2.6.1 Kannatanu kui kriminaalmenetluse alustamise otsustaja

Soome kriminaalmenetluse üldpõhimõtete kohaselt alustab ja toimetab kriminaalmenetlust ning esindab süüdistust riiklik süüdistaja (§ 2 lg 1). Menetlust tuleb alustada kohe, kui on ilmnunud piisav alus arvata, et süütegu on toime pandud (§ 6). Siiski ei vii teated süütegudest alati eeluurimiseni. Tähtsaimaks erandiks legaliteedipõhimõttest on nn. kaebajast sõltuvad süüteod, milliste olemasolu põhineb pikaajalisel Põhjamaade traditsioonil. Osalt leiab süüdistuse sõltuvus kaebajast põhjenduse menetlusökonoomikast ning teisalt austusest isiku autonoomia suhtes.¹⁰¹

Enamik kuritegusid on riiklikult süüdistatavad ka ilma kannatanu kaebuseta – s.t politsei (või teatud juhtudel ka toll, maksuamet või sõjaväepolitsei) viib omal algatusel läbi eeluurimise ning prokurör esitab süüdistuse. Kaebajast sõltuvate süütegude eeluurimine ja süüdisuse

⁹⁷ Compensation to crime victims – Poland (viide 95).

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Marguery (viide 96), lk 204.

¹⁰⁰ Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689 (eesti k. kriminaalmenetluse seadus). – Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970689>.

¹⁰¹ A.-M. Nuutila. The Finnish Criminal Procedure. 2012, Punkt 2.1. – Arvutivõrgus: <https://sites.google.com/site/arimattinuutila/2012-the-finnish-criminal-procedure>.

esitamine on võimalik aga üksnes juhul, kui kannatanu on tema õiguste rikkuja karistamist nõudnud.¹⁰²

Seega seaduses sätestatud süütegude puhul puudub riiklikul süüdistajal pädevus iseseisvalt menetlust alustada – vajalik on kannatanu poolne sooviavaldus õigusrikkuja karistamiseks (kriminaalmenetluse seadus § 2 lg 2). Sooviavalduse teeb kannatanu prokurörile või politseile. Sooviavalduse saab piiratud teovõimega isiku eest teha ka tema eestkostja või seaduslik esindaja. Kui tegu on toime pandud piiratud teovõimega isiku vastu tema esindaja või eestkostja poolt, alustatakse menetlust ilma sooviavalduseta (§ 3 lg 2).

Mõningate kaebajast sõltuvate süütegude puhul – nagu näiteks koduvägivald – võib prokurör otsustada kriminaalmenetluse kasuks ka olenemata kannatanu sooviavalduse puudumisest, seda juhul, kui asjas leitakse olevat ülekaalukas avalik huvi. Samuti võib ette tulla juhuseid, kus kaebajast sõltuva kuriteo puhul alustatakse kriminaalmenetlust olenemata sellest, et kannatanu pole õigusrikkuja karistamist nõudnud, kuid vajab näiteks kahju hüvitamise nõude esitamiseks tõendeid.¹⁰³

Kannatanul on võimalik oma sooviavaldus tagasi võtta. Juhul kui kannatanu seda õigust kasutab, kaotab ta sama süüteo osas hilisema sooviavalduse tegemise õiguse (§ 16 lg 1). Kui kannatanu võtab oma sooviavalduse tagasi enne kui prokurör on jõudnud süüdistuse esitada, puudub ka prokuröril võimalus süüdistust esitada. Sooviavalduse tagasivõtmine ei piira prokuröri õigust süüdistada, kui see ei käi kõigi kuriteos osalenute kohta (§ 16 lg 2).

Peamiselt on kaebajast sõltuvateks süütegudeks väiksemad õigusrikkumised, kus on vähene avalik huvi ning üksnes kannatanu saab otsustada, kas tema õigusi on rikutud. Siiski leidub ka raskemaid rikkumisi, milliste osas on menetluse alustamine kannatanu otsustada. Need on juhud, mil kaebajale võiks süüdistuse esitamine ja menetlus tähendada olulist ebamugavust ning psühholoogilist kahjustamist, näiteks nagu mõned seksuaalkuriteod vms.¹⁰⁴

Süüteod, milliste osas süüdistuse esitamine sõltub kannatanu sooviavaldusest on täna kehtiva karistusseaduse kohaselt¹⁰⁵ järgmised: Vandalism (17. peatükk § 13); ebaseaduslik roppuste turustamine (17. peatükk § 20 lg 1 p 3); sundimine seksuaalvahekorda astumisele (20.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ Rikoslaki, 19.12.1889/39 (eesti k. karistusseadustik). – Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.

peatükk § 3); sundimine seksuaalaktille (20. peatükk § 4); seksuaalne ahistamine (20. peatükk § 5; kehaline väärkohtlemine (21. peatükk § 7); kehavigastuste tekitamine ettevaatamatusest (21. peatükk § 10; kodu puutumatuse rikkumine (24. peatükk § 1); kodu puutumatuse raske rikkumine (24. peatükk § 2); sissetung üldkasutatavatesse ruumidesse (24. peatükk § 3); ebaseaduslik pealtkuulamine (24. peatükk § 5); ebaseaduslik jälgimine (24. peatükk § 6); eraelu puudutava informatsiooni ebaseaduslik avaldamine (24. peatükk § 8); laimamine (24. peatükk § 10); vabaduse võtmine ettevaatamatusest (25. peatükk § 6); ähvardamine (25. peatükk § 7); sundimine (25. peatükk § 8); pisivargus (28. peatükk § 3); vähetähtis omastamine (28. peatükk § 6); asja loata kasutamine (28. peatükk § 7); asja loata kasutamine raskendavatel asjaoludel (28. peatükk § 8); vähetähtis sõiduki vargus (28. Peatükk § 9c); loata jahipidamine võõral territooriumil (28. Peatükk § 10); valduse rikkumine (28. peatükk § 11); kinnisasja kahjustamine (28. peatükk § 12); ebaaus konkurents (30. peatükk § 2); tööstusspionaaž (30. peatükk § 4); ärisaladuse kuritarvitamine (30. peatükk § 5); ärisaladuse väärkasutamine (30. peatükk § 6); ebaseaduslikul teel saadud vara omandamine (32. Peatükk § 1); vara kahjustamine (35. peatükk § 1); pisipettus (36. peatükk § 3); usalduse kuritarvitamine (36. peatükk § 5); saladuses hoidmise kohustuse rikkumine (38. peatükk § 1); sõnumisaladuse rikkumine (38. peatükk § 3); andmetesse tungimine (38. peatükk § 8); võlgniku pettus (39. peatükk § 2); võlausaldaja põhjendamatu eelistamine (39. peatükk § 6); autoriõiguste rikkumine (49. peatükk § 1); litsentsi, patendi, kaubamärgi, tehnilise mudeli omaniku õiguste rikkumine (49. peatükk § 2); elektroonilise teose kasutusõiguse rikkumine (49. peatükk § 59).

2.6.2. Kannatanu poolt süüdistuse esitamine

Enne kriminaalmenetlusõiguse reformi 1997. aastal oli kannatanul õigus olla emaseks ja sõltumatuks süüdistajaks paralleelselt riikliku süüdistajaga. Seda õigust kasutasid aga vähesed.¹⁰⁶

Täna võib õigusrikkujale süüdistuse esitada nii riiklik süüdistaja kui kannatanu. 1997. aasta kriminaalmenetlusõiguse reformiga kärbitud kannatanu õigus olla enda asjas süüdistajaks on enamikel juhtudel sekundaarne. Siiski tunneb Soome kriminaalmenetlusõigus veel täna ka kannatanu esmast süüdistusõigust.

¹⁰⁶ Nuutila (viide 101), punkt 2.1.

Enne 1. märtsi 2012 aastal oli kannatanul esmane süüdistusvõim juhul, kui tema vastu oli esitatud valesüüdistus ning ka juhul, kui ta oli kannatanuks kuriteos, mis oli toime pandud võimuesindaja poolt¹⁰⁷. 01.03.2012 jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku ja Soome põhiseaduse muudatustega¹⁰⁸ muudeti ka avaliku võimu poolt toimepandud kuritegudes kannatanu süüdistusvõim teisejärguliseks. Valitsus, põhjendades nimetatud muudatusi, leidis, et kannatanu süüdistusvõim avaliku võimu poolt toimepandud kuritegudes ning samuti õigus esitada kahju hüvitamise nõue, moodustavad ühelt poolt tagatised avaliku võimu kuritarvitamise vastu ja võimaldavad kodanike järelevalve avaliku võimu tegemiste üle. Õigusriigi põhimõtte seisukohast ei oma aga tähtsust, kas kannatanu õigus süüdistus esitada on primaarne või sekundaarne. Mõlemal juhul on tagatud piisavad õiguskaitsevahendid, et reageerida võimu kuritarvitusele ning teostada kontrolli avaliku võimu tegevuse üle. Seetõttu ei ole põhjendatud teha erandit riikliku süüdistaja primaarsest süüdistusvõimust ka võimu kuritarvituste puhul.¹⁰⁹ Ainsaks absoluutseks erasüüdistusasjaks on valesüüdistuse esitamine teise isiku poolt.

Kehtiva kriminaalmenetluse seaduse kohaselt võib kannatanu esitada süüdistuse siis, kui riiklik süüdistaja on süüdistusest loobunud, prokurör või eeluurimist läbiviiv ametnik on otsustanud, et eeluurimist läbi ei viida, see peatatakse või lõpetatakse (§ 14). Nimetatud säte võimaldab esitada erasüüdistust ükskõik millises süüteos, mille läbi on isik kannatanud. Seega pole süütegude ring, mille osas on võimalik ase-erasüüdistus esitada, piiratud.

Süüdistuse esitamiseks on kannatanul aega 30 päeva alates süüdistusest loobumisest või menetluse lõpetamisest teada saamisest (§ 15). Kui kannatanu on jätnud süüdistuse esitamata või süüdistusest loobunud, pole tal võimalik hilisemalt samas asjas süüdistust esitada (§ 16 lg 1).

Lisaks eelkirjeldatule on kannatanul Soome kriminaalmenetlusõiguse kohaselt võimalik asjas olla ka kaas-süüdistajaks. Seda nii prokuröri kui teise kannatanu poolt esitatud süüdistuse osas. Kaas-süüdistajana võib kannatanu ka tugineda uutele asjaoludele ja tõenditele süüdistuse toetamiseks (§ 14 lg 3).

¹⁰⁷ Enne 01.03.2012 kehtinud Suomen perustuslaki, 11.6.1999/731 (eesti k. Soome Põhiseadus) § 118 lg 3 nägi ette kannatanu õiguse esitada süüdistus võimuesindaja poolt toimepandud kuriteos osas. Õigus süüdistus esitada ei allunud kriminaalmenetluse seaduse § 14 lg 1 kitsendusele.

¹⁰⁸ Seadus nr 2012/17. – Arvutivõrgus: <http://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiat/he+116/2011> ; Seadus nr 2011/1112. – Arvutivõrgus: <http://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiat/he+60/2010>

¹⁰⁹ Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n ja 7 luvun 24 §:n muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta. HE 116/2011 vp.

Olenemata sellest, kas kannatanu on ühtegi eelpool nimetatud võimalustest kasutanud, on tal võimalik tehtud kohtuotsuse peale edasi kaevata.

Praktikas on erasüüdistuseni jõudmise protsess järgmine: kõigepealt esitab kannatanu menetluse lõpetamise korral prokuröri otsuse peale kaebuse peaprokurörile, kui ka peaprokurör otsustab süüdistust mitte esitada, astub kannatanu menetlusse erasüüdistajana. Siiski kasutavad kannatanud harva oma õigust erasüüdistuse esitamiseks.¹¹⁰

¹¹⁰ Nuutila (viide 101), punkt 3.3.1.

3. ERASÜÜDISTUSE POOLT JA VASTU

Käesolevas peatükis toob autor välja nii erialakirjanduses leitavad kui siinkirjutaja enda mõtetegevuse tulemusel kujunenud argumendid erasüüdistuse institutsiooni poolt ja selle vastu. Analüüsida poolt- ja vastuargumente just Eesti kontekstis on siinkirjutaja hinnangul üsna asjakohane, kuivõrd teadupärast Eesti kriminaalmenetlusõiguses valitseb absoluutne riiklikkuse printsiip, mistõttu on praktikas nähtav üks puhas äärmus, millega siis erasüüdistuse ideid võrrelda ja millest probleeme leida.

Siinkirjutaja alustab kõigepealt erasüüdistuse tugevusi ja kasulikkust leidvatest argumentidest, misjärel käsitletakse erasüüdistuse nõrkustele viitavaid teese.

3.1. Erasüüdistuse poolt

3.1.1. Erasüüdistus aitab pärssida korruptsiooni

Analüüsides võimalusi karistusõiguse täideviimise erakätesse andmiseks, jõudsid Illinois ülikooli professorid Nuno Garoupa ja Daniel Klerman seisukohale, et konkurents era- ja riikliku täideviiva organi vahel aitab pärssida korruptsiooni.

Nad leidsid, et kui karistusõiguse rakendamise vallas eksisteerib konkurents ning õiguse maksuma panijaid on potentsiaalselt rohkem kui üks, on võimalik, et ühe ja sama rikkumise kohta on informatsioon rohkem kui ühel huvitatud isikul. Selle tulemusel, isegi kui kurjategija suudab läbi rääkida ja altkäemaksuga ära osta ühe huvitatud isiku, on tõenäoline, et teine isik siiski esitab kurjategijale süüdistuse samas kuriteos. Seega kui teave ja pädevus kuulub üksnes ühele huvitatud isikule (näiteks prokuratuurile), on süüdistuse esitamise tõenäosus pärast altkäemaksu tasumist väike. Kui aga teistel huvitatud isikutel (näiteks kannatanul) on pädevus ning ligipääs teabele, siis on tõenäosus süüdistuse esitamiseks pärast altkäemaksu tasumist siiski suur.¹¹¹

Siinkirjutaja hinnangul on Eesti olukorras toodud argument eriti aktuaalne, kuivõrd meil on süüdistuse esitamise monopol prokuratuuril, mis on allutatud poliitikute poolt määratud riigi peaprokurörile. Lisaks ei ole uurimisasutustel (kus hüpoteetiliselt isegi võiks olla teatud

¹¹¹ N.Garoupa, D.Klerman. Corruption and Private Law Enforcement: Theory and History – University of Illinois College of Law, USC Law School – Review of Law and Economics 6:1, 2010, lk 80-81.

valdkondades omavaheline konkurents) võimalust kriminaalmenetlust jätkata omal soovil juhul, kui prokuratuur otsustab uurimise lõpetada või süüdistusest loobuda.¹¹²

Üldteada on, et kõigutamatu ainuvõim iseenesest tekitab ajas võimaluse ja vahendid sellesama võimu kuritarvitamiseks¹¹³, mistõttu saab korruptsiooniohtu prokuratuuris jaatada ka statistikale tuginemata. Siinkirjutaja nõustub täielikult seisukohaga, mis väidab, et erasüüdistus saaks korruptsiooniohtu maandada – seda just selle tõttu, et erasüüdistus lõhuks riigi (Eesti kontekstis prokuratuuri) süüdistusmonopoli.

Autor on seisukohal, et sellele vastuteesiks olev oht, et prokuröri asemel ostetakse erasüüdistuse puhul ära kannatanu (et ta süüdistusest loobuks või seda üldse ei esitaks) ei ole mitte kuidagi nii akuutne, kui riigi võimuga kauplemine koos sellega kaasneva „käsi-peseb-kätt“ ringkaitsega. Seda seetõttu, et konflikti osapoolte vaheline kokkulepe ei saa olla käsitletav korruptsioonina¹¹⁴ ning see olekski oma sisult täna tsiviilkohtumenetluse poolt tagaaetav ülim hüve.¹¹⁵

Siinkirjutaja leiab, et eriti hästi maandab äraostmise ohtu erasüüdistuse populaarsüüdistuse vorm, kus süüdistust esindav huvigrupp on eelduslikult rohkem huvitatud asja enda jaoks kasulikust lahendist, kui äraostmisel pakutavast ühekordsest hüvest.

3.1.2. Erasüüdistus võimaldab saada üle avaliku võimu ringkaitsest. Erasüüdistus täidab lünka seal, kus riik ei süüdista

Inimloomust arvestades on vägagi ootuspärane, et riik teeb kõik endast sõltuva, et kaitsta oma esindajaid ka olukorras, kus nad on seadusest üle astunud. Pidades silmas õigusriigi ülimaid ideaale, ei tohiks aga keegi olla immuunne enda sooritatud kuriteo osas süüdistuse esitamise suhtes. Nii kaua kui ei ole olemas instituuti, mis on karistusõiguse rakendamisel (või vähemalt rakendamise üle järelevalve teostamisel) riigi võimust sõltumatu, ei ole võimalik tagada õigusriiklikkust selles vallas. Eesti Vabariigi deklareeritud põhimõtted sunnivad tõdema, et ei tohi olla karistusõigusest puutumatuid isikuid, olenemata sellest, kuidas nad

¹¹² Tulenevalt KrMS §§ 207 ja 208 sätestatust ei ole uurimisasutus pädev vaidlustama kriminaalmenetluse lõpetamist. Erandjuhul on kriminaalmenetluse lõpetamise vaidlustamine õnnestunud Keskkonnainspektsioonil – kuivõrd nad on ühtlasi ka kannatanu esindajaks.

¹¹³ Heaks näiteks selle väite toetuseks võimude lahususe põhimõte. Samuti Ameerika Ühendriikide loomisel kasutusele võetud sisult sarnane „Checks and balances“ põhimõte, mida juba algselt põhjendati võimalolijate kalduvusega võimu kuritarvitada.

¹¹⁴ Vähemalt Eesti karistusseadustik ei tunne erakorruptsiooni - § 288.

¹¹⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 4 lg 4 kohaselt peab kohus kogu menetluse ajal tegema kõik endast sõltuva, et asi või selle osa lahendataks kompromissiga või muul viisil poolte kokkuleppel.

kellelegi kasulikud võivad olla. Praktikas aga teame, et igasuguse võimu kandmisega käib kaasas oht selle kuritarvitamiseks¹¹⁶.

Hiljuti, asjas Korobov ja teised *versus* Eesti tehtud otsuses, leidis Euroopa Inimõiguste Kohus, et Eesti õiguskaitseorganid olid jätnud piisava põhjalikkuse ja erapooletusega menetlemata politseiametnike vastu esitatud kuriteokaebused 2007. aasta aprillirahutuste ajal nende poolt väidetavalt toimepandud väärkohtlemiste osas. Samas lahendis asus kohus seisukohale, et menetlemata jäänud üleastumised võimukandjate pool olid tegelikkuses ka aset leidnud.¹¹⁷ Siinkirjutaja leiab, et nimetatud lahendi läbi on tõendamist leidnud riigiaparaadis toimiv ringkaitse, mis läbi jäävad riikliku süüdistaja poolt puutumata süüdistajale mingil põhjusel sümpaatsed või vajalikud võimukandjad.

Erasüüdistuse institutsioon annab tavainimesele riigi tahtest sõltumatu võimaluse tema vastu kuriteo toime pannud isikule vähemalt süüdistuse esitamiseks ka juhul, kui kuriteo on toime pannud võimuesindaja. Autor on seisukohal, et ka eelviidatud kaasuse puhul võinuks erasüüdistuse institutsiooni olemasolu piire ületanud politseiametnikke aidata vastutusele võtta.

Erasüüdistuse institutsiooni olemasolu mitte ainult ei võimaldaks eraisikul tagantjärgi oma õigusi maksma panna kriminaalmenetluses, vaid ühtlasi distsiplineeriks avalikku võimu ning maandaks ühtlasi politseiriigistumise ohtu.

Lisaks eelkirjeldatule võib olukordi, kus riik kriminaalmenetlusest või süüdistusest loobub, olla teisigi:

- a) asjad, mille puhul ei ole riigil piisavalt kompetentset või asjast huvituvat süüdistajat või uurijat;
- b) asjad, mille menetlus jääb tahaplaanile (ning seetõttu ka suure tõenäosusega ebaõnnestub) tulenevalt ressursi piiratusest;
- c) asjad, mille menetlus ei teeni riikliku süüdistaja arvates avalikkuse huve;
- d) asjad, mille puhul kannatanu ja riigi huvid on konfliktis.

¹¹⁶ Näiteks võib tuua 2012 aastal alustatud ja sisuliselt mitte kuskile jõudnud kriminaalmenetluse reformierakonna rahastamiskandaalis, mille üldsus on mõistnud hukka kui „kinni mätsitud“ asja. Asja menetlemise ajal oli justiitsministriks reformierakondlane Kristen Michal. Käesoleva töö autor ei väida, et kriminaalmenetluse lõpetamisel (või selle menetlemisel) oleks kindlasti olnud nähtav ringkaitse ja „kinni mätsimine“, kuid siinkirjutaja hinnangul on sellest isegi olulisem välja tuua lihtne fakt, et süüdistust kõnesolevas asjas ei esitatud.

¹¹⁷ EIKo 28.03.2013, 10195/08, Korobov ja teised vs. Eesti.

Siinkirjutaja hinnangul piisab eelnimetatud olukordade teoreetilise võimalikkuse jaatamisest, et probleem esile kerkiks – pole tingimata vajalik rohkete näidete toomine ega selliste juhtumite arvu suurus. Siiski tuleb nentida, et kahjuks olukordi, kus riik kas ei ole pädev, ei oma huvi, ressursi või lihtsalt ei soovi süüdistada tuleb siiski ette ka piisavalt, et neid näiteid tuua.

Hiljuti taas avalikkuse ette jõudnud Änari metsavarguse kaasus¹¹⁸ demonstreerib ilmekalt riikliku süüdistaja nii pädevuse kui huvi puudumist. Sama kaasust kommenteerides on Rait Maruste leidnud: „Asi ise on näide käpardlikkusest ja ebaprofessionaalsusest ning soovimatusest tegeleda oma seadusejärgsete kohustustega ja selle eest vastutada.”

Julio Pérez Gil toob erasüüdistuse vajalikkuse põhjendamiseks argumendi, et erasüüdistus aitab karistusõigusel toimida olukorras, kus riik mingil põhjusel ei süüdistata. Ta leiab, et era- ja avaliku initsiatiivi kombineerimine selliselt, et need üksteise tegevuste ja tegevusetuse üle kontrolli teostaksid on vägagi atraktiivne, kuivõrd see võib tuua positiivseid tulemusi. Erasüüdistus on tema silmis kasulik, kuna võimaldab eraisikule otsest kontrolli menetlustoimingute üle, mis viivad soovitud tulemuseni – süüdimõistva kohtuotsuseni. Samuti on ta seisukohal, et erasüüdistus võimaldab ennetavalt vältida potentsiaalset ohtu, mida kujutab endast passiivne riiklik süüdistaja.¹¹⁹

Ka Ungari kriminaalmenetlusõiguses sisalduva erasüüdistuse institutsiooni põhjendamisel on leitud, et erasüüdistus aitab üle saada probleemist, mis seisneb riikliku süüdistaja valikulises tegevuses süüdistuse esitamisel.¹²⁰

Siinkirjutaja on veendunud, et käesoleva punkti alguses toodud probleemsed olukorrad Eestis esinevad, mistõttu pole kahtlust, et täiendavat kontrollinstrumenti oleks meie kriminaalmenetlusõigusesse vaja.

3.1.3. Erasüüdistus aitab vältida riigi liigset sekkumist eraasjadesse

Vandeadvokaat Leon Glikman on erasüüdistuse pooltargumendina välja toonud asjaolu, et erasüüdistuse institutsioon võiks aidata vältida riigi liigset sekkumist eraasjadesse kriminaalmenetluse näol.

¹¹⁸ K. Anvelt. Metsavargus: perekond on pea kümme aastat õiglust taga ajanud. – Eesti Päevaleht, 25.03.2013.

¹¹⁹ Gil (viide 65), lk 164.

¹²⁰ Belovics (viide 56), lk 1.

Glikman on seisukohal, et enamik äriühinguvastaseid ja osa isiku vara vastaseid kuritegusid peaksid olema erasüüdistusasjad, kus üksnes isikul, kelle subjektiivseid õigusi on rikutud, on õigus otsustada, kas kriminaalasja menetletakse. Ta taunib sellistel juhtudel riiklikku sekkumist, olukorras, kus riigil puudub piisav ressurss vägivaldse ja narkokuritegevusega võitlemiseks.¹²¹

Siinkirjutaja nõustub eeltoodud seisukohaga ja leiab, et erasüüdistus (ja peamiselt kannatanu tahtest sõltuv kriminaalmenetlus) oleks kahtlemata heaks lahenduseks riigi põhjendamatu sekkumise probleemile.

Erasüüdistuse instituut võimaldab teatud kuriteogruppide puhul seada kriminaalmenetluse toimetamine sõltuvusse kannatanu tahtest, mis läbi saabki maandatud liigne tegutsemine valdkondades, mis seda ei nõua selle tõttu, et kaitstav hüve on kitsalt ühe isiku ja mitte avalikkuse oma. Seeläbi saaks võimalikuks ka riikliku süüdistaja ressursi suunamine avalikkust ohustavate kuritegude menetlemisse – seda nii menetluste arvelt, mida üldse lähtuvalt kannatanu tahtest läbi ei viidaks ja ka nende menetluste arvelt, mida juhib prokuröri asemel kannatanu.

3.1.4. Erasüüdistus aitab kasvatada kodanikuühiskonda

Jose Almagro Nosete on väitnud, et erasüüdistus on osaks nii kodanikuvabadusest kui – kohustusest: erasüüdistus on demokraatliku tõuke ilming, mis tõuseb isikute suhetest pluralistliku raamistikuga. Huvi süüdistada ei puuduta mitte üksnes kodanikku kui üksikisikut vaid kui ühiskonna aktiivset liiget, mis läbi erasüüdistus kannab sotsialiseerivat ning kollektiivset integratsiooni soodustavat rolli, mida võib pidada omamoodi „kodanikukooliks“.¹²²

Julio Pérez Gil on tema mõtet täiendanud ning märkinud, et isikute aktiivne osalemine süüdistuse esitamises on kasulik osalusdemokraatiline instrument, aktiveerimaks kriminaalõiguse arengut, kuivõrd erasüüdistuse läbi jõuab pildile sotsiaalne taluvus konkreetse kuriteo osas. See on kui dünaamiline sotsiaalne vastukaja, millega antakse hinnang jõus oleva õiguse legitiimsusele. Samuti õpib kodanik protsessis osalemise kaudu tundma kriminaalõigust ja õigust tervikuna.¹²³

¹²¹ Glikman (viide 7), lk 250.

¹²² J. A. Nosete. Accion Popular. – La reforma del Proceso Penal. II Congreso de Derecho Procesal de Castilla y León. Madrid: Secretaría General Técnica de Publicaciones del Ministerio de Justicia, 1989, lk 231.

¹²³ Gil (viide 65), lk 162.

Kanada seadusreformi komisjon uskus, et õigussüsteemi, mis võimaldab erasüüdistust, tuleks eelistada sellisele, mis seda ei võimalda. Seda just seetõttu, et igasuguse õigusharu puhul, eriti aga sellise, mis tegeleb kuritegudega, on fundamentaalse tähtsusega kodanike positiivne kaasamine. Kodaniku võimalus viia oma asi kohtu ette, eriti kui riiklik süüdistaja on sellest keeldunud, on üheks positiivse kaasamise viisiks.¹²⁴

Siinkirjutaja leiab, et erasüüdistuse n.ö. kahepoolne koolitusfunktsioon tuleks kasuks ka Eestile. Olles pärit totalitaarriigist, eeldavad liialt paljud, et nende heaolu ja õigused on võimuesindaja meelevalda käes ning tuleb leppida sellega, mida „isand“ otsustab. Elades aga kaasaegses õigusriigis, tuleb arendada arusaama, et igaühel tuleb oma õiguste eest seismiseks ise aktiivne olla ning et riik, olgugi avalike ja üldiste huvide eest väljas, ei oma lihtsalt ressursi, et reageerida igale väärtegemisele üksikisikute õiguste tasandil. Samuti võiks erasüüdistuse esitamine või esitamata jätmine ning kurjategijale nõutavad karistused anda väärtuslikku informatsiooni ühiskonna hoiakutest konkreetsete kuritegude osas. Selle informatsiooni pinnalt oleks ka seadusandjal ehk veidi lihtsam üldsuse taatele vastavat kriminaalõigust kujundada.

Autor on seisukohal, et erasüüdistus aitab kasvatada kodanikuühiskonda kus iga selle liige ei ole lihtsalt prokuratuuri suva objekt, vaid ka ise oma õiguste kandja, teostaja ja tagaja.

3.1.5. Erasüüdistus populaarsüüdistuse vormis võiks kaasa aidata lobirühmade ja huvigruppide tekkele ja seeläbi kodanikuühiskonna arengule

Siinkirjutaja on seisukohal, et erasüüdistuse olemasolu koos populaarsüüdistuse vormiga võiks anda huvigruppidele ja muudele isikute ühendustele uue ja atraktiivse väljundi. Kui täna on näiteks looduskaitse-organisatsioonide või muude sarnaste ühenduste „relvad“ nende kaitstavate hüvede rikkujate suhtes sisuliselt ammendunud kuriteokaebuse esitamise võimalusega, siis populaarsüüdistus võimaldaks neil kogu oma potentsiaali rakendada rikkuja vastutuselevõtmise saavutamiseks. Seeläbi muutuks ka ühenduse kui sellise tegevus tõsiseltvõetavamaks ning atraktiivsemaks potentsiaalsetele uutele liitujatele.

Sama kehtib uute ühingute ja organisatsioonide loomisele – kui grupp inimesi näeb, et pannakse toime kuritegusid, millele riik ei reageeri, oleks neil võimalik ühiselt esitada erasüüdistus tulenevalt sellest, et nende kaitstavat või neid huvitavat õigust või hüve on rikutud.

¹²⁴ Law Reform Commission of Canada (viide 28), lk 3.

3.1.6. Erasüüdistus võimaldaks tsiviilhagi paremini maksma panna

Autor on seisukohal, et erasüüdistuse instituut võimaldaks kannatanule ka tsiviilhagi paremat esindatust. Täna kehtiv õigus jätab tsiviilhagi esindamise täielikult prokuratuuri hooleks. Kuna aga prokurör seisab hea ühiskonna ja riigi huvide eest ja mitte niivõrd kannatanu erahuvid eest, võib tsiviilhagi kriminaalasjas teisejärguliseks jääda. Seetõttu tuleks kannatanul enda õiguste maksma panemiseks olla kriminaalasjas aktiivne.

Kehtiv kriminaalmenetluse seadustik sätestab kannatanu õiguse prokuratuuri või uurimisasutuse kaudu tsiviilhagi esitamiseks (§ 38 lg 1 p 2). Tsiviilhagi esitatakse kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise nõudes. Kui tsiviilhagi ei ole esitatud kannatanu poolt või prokuratuuri kaudu, peab kohus tsiviilhagi läbi vaatamata jätma.

Üldmenetluses esitatavale tsiviilhagile tõendeid lisada ei tohi (§ 226 lg 7) – sellest järeldub, et tsiviilhagi lahendatakse kriminaalasjas kogutud tõendite pinnalt ning peamiselt sõltub see seega uurimisasutuse ja prokuratuuri tööst. Veelgi enam sõltub aga tsiviilhagi lahendamine prokuröri tahtest kokkuleppemenetluses. Nimelt sätestab KrMS § 244 lg 2, et kuriteoga tekitatud kahju suurus ja laad on prokuröri ja kahtlustatava või süüdistatava vaheliste läbirääkimiste objektiks. Sellest järeldub, et prokuröril on sisuliselt võimalik tsiviilhagi kärpida, et kokkulepe sõlmida – seda muidugi eeldusel, et kannatan on varasemalt kokkuleppemenetlusega nõus olnud. Siinkirjutaja hinnangul on tsiviilhagiga „kauplemine“ potentsiaalseks ohuks kannatanu õiguste igakülgsele kaitsel ning seda ohtu aitaks maandada erasüüdistuse institutsioon. Tõsi, ka täna on võimalik kannatanul hüvitamata jäänud osas pöörduda tsiviilkohtusse, kuid see ei ole autori hinnangul võrreldav lõivuvaba tsiviilhagiga kriminaalmenetluses, mida oleks kannatanul võimalik mõjutada ka tsiviilhagi tõendamise suunas.

Erasüüdisuse puhul saaks kannatanu esindajaks olla näiteks sama advokaat, kes oleks tema esindajaks ka tsiviilkohtumenetluses – seeläbi oleks tagatud kannatanule asjatundlik ning tema huvidest lähtuv esindus. Erasüüdistaja saaks ise või läbi esinduse tagada, et kogutavad tõendid ja esitatav süüdistus mitte üksnes ei kindlustaks kriminaalasjas süüdimõistvat kohtuotsust, vaid tagaks ka tsiviilhagi õiglase lahendamise.

3.1.7. Konkurents elavdab prokuratuuri

Üldteada on, et konkurents soodustab turu arengut. Olukord kus n.ö. süüdistuste turg on monopolisti käes viib prokuratuuri võimekuse ja motivatsiooni langusele. Väga ilmekalt

demonstreerib väidetut Eesti kriminaalmenetluste statistika, mille kohaselt etalonmenetlusliigi ehk üldmenetluste arv jääb all seitsme protsendi kogu kriminaalmenetluste arvust ning ülejäänud moodustavad sellest hlbivad menetlusliigid. Igaüks neist sisaldab juba nende kohaldamise eeldustes või tagajärgedes mõõndusi, minetusi ja andeks andmisi võrreldes sellega, mis ootaks kurjategijat „puhtas“ kriminaalmenetluses.

Ei ole võimalik seletada menetlusökonoomia sildi taha pugedes ehtsa ja kõige õiglasema kriminaalmenetluse marginaliseerumist.¹²⁵ Siinkirjutaja on leiab, et lihtmenetluste kohaldamise nõnda suur osakaal võib viidata mõneti ka prokuratuuri tahte puudumisele konkurentsivabas keskkonnas arenemiseks.

Kui nüüd aga riiklikule süüdistusele mõelda juurde konkureeriv erasüüdistus, siis peaks prokuratuur tahestahtmata kohanema konkurentsitingimustes (õigustamaks riikliku süüdistaja olemasolu), s.t. tõstma pädevust ja võimekust või spetsialiseeruma keerukamatele kuritegudele nagu näiteks maksukuriteod, kus kannatanuks saab pidada riiki.

3.1.8. Erasüüdistus säästab riigi ressursi ja loob advokaatidest „süüdistajad“

On ilmselge, et olukorras, kus süüdistuse esitab prokuröri asemel erasüüdistaja, säästab riik ressursi. Ka säästab riigi ressursi teatud asjade puhul eeluurimise puudumine – vajalikud tõendid kogub süüdistaja ise analoogselt tänasele tsiviilkohtumenetluse ettevalmistavale staadiumile (hagiavaldusega ühes esitatavad tõendid). Kui nüüd kriminaalmenetluse tulemusel mõistetakse süüdistatav süüdi, kannab tema süüdistaja menetluskulud. Kui aga süüdistatav mõistetakse õigeks, kannab menetluskulud erasüüdistaja. Mõlemal juhul jäävad riigil kandmata eeluurimise ning süüdistuse esindamise kulud. Erasüüdistuste tulemusel vabanenud ressursi on võimalik suunata raskemate kuritegude menetlemisse.

Kahtlemata mõjuks positiivselt ka käesoleva töö mõistes erasüüdistuse institutsiooni alla kuuluva kannatanu õiguse kriminaalmenetlusest loobuda kohaldamine, kuna menetletavate süütegude arv oleks tõenäoliselt tänasega võrreldes väiksem. Seega on autor seisukohal, et erasüüdistuse institutsioon võiks oluliselt leevendada uurimisasutuste, prokuratuuri ja kohtute koormust ning seeläbi tagada paremat kvaliteeti.

Teiselt poolt näeb siinkirjutaja erasüüdistuses ka potentsiaalset „tööandjat“ paljudele juristidele. Seda nii süüdistusadvokaatide kui näiteks kriminaalmenetluses mingit konkreetset

¹²⁵ Vt viited 4 ja 5.

huvigruppi või seltsi nõustava juristi näol. Näiteks Hispaanias on erasüüdistus muutunud juristidele vägagi tähtsaks sissetuleku allikaks.¹²⁶

3.1.9 Erasüüdistus tagab isiku põhiõiguse kohtusse pöörduda

Riigikohtunik Eerik Kergandberg kommenteerides kriminaalmenetluse seadustikku püstitab küsimuse: “ /.../ kas isikul on õigus PS §-le 15 pöörduda kohtusse oma õigus(t)e kaitseks, kui riik tuginevalt legaliteedi ja ametlikkuse põhimõttele on jätnud kriminaalmenetluse alustamata?”¹²⁷

Riigiõigusteadlane Madis Ernits on leidnud, et PS §-s 15 sätestatud üldise kohtutee garantii kehtib nii halduskohtumenetlusele, tsiviilkohtumenetlusele kui karistusmenetlusele.¹²⁸

Riigikohtu üldkogu on oma asjas nr 3-3-1-38-00 tehtud määruses sedastanud, et “Põhiseaduse § 15 esimese lõike esimene lause annab igapähele õiguse oma õiguste rikkumise korral kohtusse pöörduda. See on põhiõigus, mis peab tagama õiguste lünkadeta kohtuliku kaitse.”¹²⁹

Seega võib väita, et põhiseaduse §-s 15 sätestatud põhiõigus hõlmab ka kriminaalasju. Käesoleval ajal kehtiv kriminaalmenetlusõigus ei näe aga teadupärast kannatanule ette õigust oma õiguste kaitseks lünkadeta ja otse kohtusse pöörduda.

Kergandberg on enda püstitatud küsimusele vastanud, viidates KrMS §-des 207 ja 208 sätestatud süüdistuskohustusmenetlusele, et meie seadusandja on kompromisse otsides sätestanud, et kriminaalmenetluse alustamata jätmise või lõpetamise korral saab kannatanu seda vaidlustada.

Soovimata võtta seisukohta selles osas, kas kehtiv Eesti õigus kannatanu õiguse osas kohtumenetlusele on põhiseaduse §-ga 15 piisavas kooskõlas, leiab siinkirjutaja, et erasüüdistuse võimalikkus muudaks kriminaalmenetlust kindlasti erasüüdistuse kohaldatavuse alal konformsemaks selle põhimõttega, nagu see ülalviidatud Riigikohtu lahendis sõnastatud on.

¹²⁶ Gil (viide 65), lk 161.

¹²⁷ Kergandberg (viide 3), §5, komm 2.

¹²⁸ M. Ernits. PõhiS § 15/4.1.1 – E.-J. Truuväli jt (toim.). Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn : Juura 2002.

¹²⁹ RKÜKm 22.12.2000 nr 3-3-1-38-00, punkt 15.

3.1.10 Erasüüdistus tagab ausa kohtumenetluse

Käesoleva töö autor leiab, et lisaks eeltoodud argumentidele saaks erasüüdistuse institutsiooni vaadelda ka kui ausat kohtumenetlust tagavat instrumenti. Ausa kohtumenetluse nõue tuleneb eeskätt EIÕK artiklist 6 ning Eesti Vabariigi Põhiseaduse §-st 15.

Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi ka EIK) on rohketes lahendites¹³⁰ sisustanud EIÕK artiklis 6 sätestatud ausa kohtumenetluse nõuet muuhulgas järgmiste maksiimide kaudu:

- a) Menetlus on aus, õiglane ja võistlev vaid siis, kui pooltel on kohtus „võrdsed relvad“, s.o pooltel on võrdne teadmine ja võimalus saada teavet.
- b) Süüdistataval peab olema võrdne ja sisuline õigus tõendeid uurida ja teada nende sisu, see peab toimuma asja avalikul kohtulikult arutamisel võrdsetel asjaoludel.
- c) Tagatud peab olema poolte võrdsus, mis tähendab ka seda, et mõlemad pooled peavad saama võrdse võimaluse esitada oma seisukohti ja tõendeid kohtule sellistel tingimustel ja aja jooksul, mis ei pane poolt märkimisväärselt ebavõrdsemasse olukorda teisest pooltest.

Kohtuasjades *Edwards vs. United Kingdom* ning *Rowe ja Davis vs. United Kingdom* rõhutas EIK, et õiglase kohtumenetluse õiguse põhimõtteline alus on see, et kriminaalmenetlus, sh sellise menetluse protseduurilised elemendid, peavad olema võistlevad ning prokuröri ja kaitse vahel peab valitsema poolte võrdsuse põhimõte.

Asjas *Luchaninova vs. Ukraina*¹³¹ on sedastatud, et pooltel peavad olema alati võrdsed võimalused, poolt ei tohi panna olukorda, kus ta ei saa sisulistel alustel vastaspoole tõendeid ja argumente vaidlustada ja kaitset ei saa panna süüdistusest halvemasse olukorda¹³².

Kõigi eeltoodud tingimuste sõnastamine on saanud aktuaalseks asjades, kus uurimist juhtis ning süüdistust esindas riiklik süüdistaja. Seda seetõttu, et vaieldamatult on riik ka kriminaalmenetluses jõupositsioonil võrreldes süüdistatava ja kaitsega ning see loob võimaluse ebavõrdseks menetluseks. Ilmne on ka oht, mida endast kujutab prokuröri tahtele allutatud eeluurimine riikliku uurimisasutuse poolt riiklike vahenditega.

¹³⁰ Vt. nt. EIKo 06.12.1998, 10590/83, *Barberà, Messegué and Jabardo vs. Spain*; EIKo 22.06.2000, 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96, 33210/96, *Coëme and Others vs. Belgium*; EIKo 19.12.1990, 11444/85, *Delta vs. France*; EIKo 26.02.2002, 36515/97, *Fretté vs. France*; EIKo 27.02.2001, 33354/96, *Luca vs. Italy*; EIKo 20.12.2001, 33900/96, *P. S. vs. Germany*; EIKo 02.07.2002, 34209/96, *S. N. vs. Sweden*; EIKo 31.03.2009, 21022/04, *Natunen vs. Finland* jne.

¹³¹ EIKo 09.06.2011, 16347/02, *Luchaninova vs. Ukraine*.

¹³² Vt. nt. EIKo 03.10.2006, 63879/00, *Ben Naceur vs. France*.

Nimetatud ohud ei ole ka Eestile võõrad ning nendega tuleb arvestada. Kui varasemates KrMS redaktsioonides oli prokuratuur kohustatud juhinduma objektiivsuse ja igakülsuse printsiipidest, siis täna kehtiva seaduse kohaselt on prokuratuuril üksnes süüdistusfunktsioon, mille puhul ei ole enam asjaolude selgitamise objektiivsus ja igakülsus uurimisasutusele ning prokuratuurile imperatiivsed.¹³³

Erasüüdistus aitaks tagada ausa kohtumenetluse põhimõtte kohaldamist, kuna nii süüdistuse kui kaitse käsutada oleks identsed “relvad”. Erasüüdistuse sisuks olev “vaidlus” kahe isiku vahel sarnaneb paljuski tsiviilkohtumenetlusega, kus poolte võrdsuse ja võistlevuse osas on kahtlused visad tekkima.

3.2. Erasüüdistuse vastu

3.2.1. Süüdistaja liigne kättemaksuhimu tingib liialt karmi karistuse

Vanderbilti ülikooli professor Erin Ann O’Hara leiab, et eeldatavasti tagab riigi süüdistusmonopol kriminaalasjades ühiskonna stabiilsuse, üldise rahu ja proportsionaalsed karistused süüdistatavatele. Erasüüdistaja aga, kes nõuab „silma silma vastu“ süütult isikult võib ainuüksi süüdistuse esitamisega tekitada süüdistatava suhtes asjatut vaenu. Ta kirjutab, et erasüüdistus ei pruugi piirduda vaid silmaga silma vastu, vaid nõuda kahte silma ühe silma vastu.¹³⁴

O’Hara näeb erasüüdistaja võimalikku liiga karmi reaktsiooni ka olukordades, mis ei pruugi üheselt süütegudeks kvalifitseeruda. Kuna karistusõigus katab üha rohkem eluvaldkondi ja sisaldab enda üha enam koosseise nagu näiteks vargus, pettus, ettevaatamatu surma põhjustamine jne, muutub piir kuriteo ja sotsiaalselt tõhusa käitumise vahel üha hägusemaks. Lihtsat lepingurikkumist võib seetõttu olla raske eristada vargusest ning tagasihoidlikud vead igapäevaelus võivad paista ettevaatamatusest surma põhjustamisena.¹³⁵

Siinkirjutaja nõustub sellega, et O’Hara väljatoodud ohud erasüüdistuse puhul eksisteerivad. Samas aga ei saa väita, et neid ei oleks riikliku süüdistuse puhul. Nimelt näeme tihti, kuidas ainuüksi prokuratuuri poolt süüdistuse esitamine (tavaliselt isegi kahtlustuse esitamine) tingib mõne isiku avalikult „süüdi mõistmise“ meedias ilma, et reaalselt oleks tema suhtes ühtegi otsust jõustunud. Samuti pole riiklikule süüdistusele tundmatu n.ö. piiripealsetes asjades

¹³³ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 295 SE I seletuskiri, lk 4.

¹³⁴ E. A. O’Hara. Victim Participation in the Criminal Process. – Journal of Law and Policy, 2005, Vol 13, No 1, lk 236-237.

¹³⁵ *Ibid.*, lk 237.

väärade otsuste langetamine – mõnel juhul süüdistatakse asjas, kus kuritegu puudub¹³⁶ ning teistel juhtudel hoidutakse süüdistamast kartes eksida.¹³⁷

Põhilise vastuargumendina O'Hara kriitikale näeb siinkirjutaja aga asjaolu, et Eesti kriminaalmenetlusõiguses kehtivad süütuse presumptsiooni ja poolte võistlevuse põhimõte koosmõjus PS §-st 146 tuleneva põhimõttega – õigust mõistab ainult kohus – on välistatud ka erasüüdistuse puhul süüdistatava põhjendamatu süüdimõistmine või liialt karm karistus. Erasüüdistaja nõudmised karistusele ei ole määravad – sanktsiooni ülemmäära sätestab seadus ja karistuse määrab kohtunik, kes ei ole kättemaksutungi meelevallas ja kelle tööks on õiglase lahenduse leidmine.

3.2.2. Kannatanu on liialt andestav

Kannatanu poolt kurjategijale liigse andestamise ohtu on tihti toodud välja riikliku süüdistuse ja riigi karistusmonopoli põhjendamiseks. Juba Cesare Beccaria leidis, et kurjategijale andestamine ei ole kooskõlas ühiskondliku huviga näidata kurjategijale, et ühiskond tema käitumist ei aktsepteeri. Ta leidis, et oluline on läbi karistusõiguse tuua ühiskonnale eeskujusid ja näiteid, mis juhtub nendega, kes astuvad üle ühiskonna reeglitest. Beccaria järgi kuulub karistamise õigus ühiskonnale tervikuna.¹³⁸

Ka Erin Ann O'Hara on seisukohal, et erasüüdistus pole puudulik ainult seetõttu, et kannatanu võib liiga kättemaksuhimuline olla, vaid ka seepärast, et kannatanu on liiga andestav. Erasüüdistuse tagajärjeks on see, et kurjategija jääb karistamata ja ülejäänud ühiskonnal lasub potentsiaalne risk viktimizeeritud saada. Sarnaselt Beccariale märgib O'Hara retooriliselt, et kuritegu on ülekohus riigi vastu.¹³⁹

Siinkirjutajal ei jää üle taaskord muud kui nõustuda, et probleem tõepoolest eksisteerib. Eriti terav võiks see probleem olla süütegude puhul, mis pannakse toime ühe perekonnaliikme poolt teise vastu, kus kannatanud tavatsevad ka teo korduvuse puhul andestada. Samas ei saa väita, et probleemi olemasolu saaks jaatada näiteks pisivarguste puhul, kus kannatanu on mingil põhjusel otsustanud süüteo toimepanijale andestada ning süüdistust mitte esitada.

¹³⁶ Vt. näiteks käesoleva töö sissejuhatuses refereeritud näidet Leon Glikmanilt.

¹³⁷ Autor on kokku puutunud kaasustega, kus riiklik süüdistaja keeldub kriminaalmenetlust alustamast asjades, kus eraparklate operaatorid on takistanud isikutel oma sõidukitega liiklemist neile rattalukkude paigaldamisega ning isik on esitanud kuriteokaebuse. Uurimisasutused ja prokuratuur on põhjendanud menetluse alustamata jätmist kahtlusega, et tegemist võib olla lepingulise suhtega, millest tekib rattaluku paigaldamiseks õigus.

¹³⁸ Beccaria (viide 32), lk 159-160.

¹³⁹ O'Hara (viide 134), lk 238-239.

Autor on seisukohal, et mingil määral aitab probleemi maandada enamikes modernsetes süsteemides sisalduv riikliku süüdistaja õigus asjas ka kannatanu tahte vastaselt menetlust alustada, kui seda nõuab ülekaalukas avalik huvi. Kahtlemata oleks selline avalik huvi olemas olukorras, kus perevägivalla juhtumite arv tõuseks tänu kannatanute andestamisele.

Seega leiab siinkirjutaja, et kannatanu liigne andestamine tõepoolest on teatud juhtudel probleemiks, kuid usub, et seda on võimalik maandada regulatsiooniga, mis sätestab võimaluse riiklikul süüdistajal erandlikel asjaoludel menetlust ise alustada.

3.2.3. Erasüüdistaja ei ole pädev ega suuteline tõendeid koguma

Erin Ann O'Hara toob puhtalt erasüüdistusel põhineva süsteemi puhul välja probleemi, et kannatanud on tihti ebavõrdses seisus. Kuriteo tuvastamine nõuab tihti palju ressursi, mida igal kannatanul ei ole. Seetõttu võib sellises kriminaalmenetluses kurjategija saada vastutusele võetud pigem jõukama süüdistaja puhul – see tähendab, et süüdistuse edukus sõltub paljuski süüdistaja võimalustest (peamiselt rahalistest). Ta on seisukohal, et kuigi riikliku süüdistuse olemasolu ei välista kannatanute erinevat kohtlemist, on erinevus vähem märgatav ja võrdsuse tagamine kindlam õiguskaitsele ligipääsu näol.¹⁴⁰

Siinkirjutaja on seisukohal, et kannatanute ebavõrdset olukorda Eesti kontekstis on võimalik mõnevõrra leevendada riigi õigusabi regulatsiooni ühildamisel erasüüdistuse institutsiooniga selliselt, et oleks tagatud pädev õigusabi ka süüdistuse esitamiseks.

Oluliselt tõsisem probleem peitub autori hinnangul tõendite kogumise ja eeluurimise hetkel Eestis kehtivate põhimõtete kokkusobimatuses erasüüdistusega. Hetkel kehtiva eranditult riiklikule süüdistusele allutatud eeluurimise raames on uurimisasutusel ülimalt suured õigused teiste isikute, k.a. kahtlustatava õiguste riivamisel. Võimatu on aga ette kujutada, et selliseid õigusi (nagu nt. vahistamine, läbiotsimine, jälitustegevus) saaks enda käsutusse erasüüdistaja tulenevalt oma positsioonist menetluses. Samuti näeb täna kehtiv KrMS ette kohustuse eeluurimise käigus selgitada välja ka kahtlustatavat õigustavad asjaolud¹⁴¹, millest saab teha järelduse, et eeluurimine on uuriv, mitte võistlev. Ilmne on aga, et erasüüdistaja huvi piirduks üksnes süüstavate asjaolude tuvastamisega.

Samuti tekib küsimus erasüüdistaja poolt kohtumenetluse eelselt tõendite kogumise viisist. Tavapäraselt eeluurimist teostatakse uurimisasutuse poolt võimupositsioonilt, kus

¹⁴⁰ *Ibid.*, lk 238.

¹⁴¹ KrMS § 211 lg 2 - RT I 2003, 27, 166 ;22.03.2013, 9.

kriminaalmenetlusele allutatud isikud on kohustatud täitma uurija seaduslikke korraldusi näiteks uurija juurde ilmumiseks, ütluste andmiseks ning asjade ja dokumentide esitamiseks. Eeluurimist toimetatakse täna Eesti Vabariigi nimel¹⁴² ja sellega on seletatav ka isikute põhiõiguste riive kuritegude menetlemisel. Erasüüdistuse puhul, kus menetlust toimetatakse erasüüdistaja nimel ei ole aga sellist õigustust täheldada.

3.2.4. Erasüüdistaja kardab kurjategijat ja seetõttu loobub

Vastuargumendina erasüüdistusele ja eriti erasüüdistuse ühele pooltargumendile – erasüüdistus aitab vähendada korruptsiooni – on võimalik seada kahtluse alla erasüüdistaja „julgus“. Võib väita, et kurjategijal ja tema esindajal puudub vajadus riiklikule süüdistajale või uurijale altkäemaksu pakkuda, kuna erasüüdistajat saab mõjutada täiesti tasuta. Oht, et kurjategija (näiteks kehavigastuste tekitaja) oma ähvarduse ja mõjuga suudab kannatanu süüdistuse esitamisest hoiduma panna, on siinkirjutaja arvates vägagi reaalne. Isik, kes on üle elanud näiteks tema vastu toime pandud vägivallakuriteo, tõenäoliselt ei soovi selle kordumisega riskida ning võib seetõttu süüdistuse esitamata jätta. Samuti võib süüdistatav erasüüdistajat mõjutada ka pärast süüdistuse esitamist menetluse kestel süüdistusest loobuma. Vaieldamatult on eraisiku mõjutamine oluliselt lihtsam, kui riigi mõjutamine.

Siiski ei saa autori hinnangul asuda seisukohale, et kurjategija poolne mõjutamine ja ähvardused oleks üksnes erasüüdistust tundva süsteemi probleemideks. Siinkirjutaja leiab, et kõnesolev probleem ei saa olla täiesti olematu ka rangelt riikliku süüdistuse puhul. Kannatanu mõjutamine võib alguse saada juba kuriteost teatamata jätmise eesmärgil. Samuti võib ju kahtlusalune või tema käsilased püüda mõjutada asja tunnistajaid, kannatanut, prokuröri ja miks isegi mitte kohtunikku. Eriti aktuaalne võib see oht olla organiseeritud kuritegevuse puhul.

Autor on seisukohal, et väljatoodud oht väärib kahtlemata käsitlemist erasüüdistuse süsteemi loomisel, kuid ei saa tingida erasüüdistuse institutsioonist loobumist. Oluline panus kõnesoleva riski maandamisel oleks karistusseadustiku õigusemõistmise vastaste kuritegude peatükki uue kuriteokoosseisu loomine, milline sätestaks karistuse erasüüdistaja mõjutamise eest. Samuti võiks mõningate kuriteoliikide puhul positiivselt mõjuda erasüüdistuse populaarsüüdistuse vorm, mille kaudu on kahtlustatav silmitsi mitte üksiku kannatanu, vaid tugeva organisatsiooni/huvirühmaga. Oluline on silmas pidada, et erasüüdistuse

¹⁴² KrMS, § 5 - RT I 2003, 27, 166 ;22.03.2013, 9.

võimaldamine lisaks riiklikule süüdistusele ei suurenda tingimata süüdistaja mõjutamise ohtu – probleemseks muutub olukord alles siis kui riik süüdistust ei esita ja erasüüdistaja kardab.

3.2.5. Erasüüdistus võib olla vahendiks saavutada isiklikku kasu

Erasüüdistuse süsteemile vastu argumenteerijad on mures, et erasüüdistus võib osutuda süüdistaja isikliku rahulduse, kasu või lihtsa pahatahtlikkuse tööriistaks. Samuti võib süüdistusvõimu andmine eraisikule luua väljapressimissituatsioone, kus potentsiaalne süüdistaja nõuab potentsiaalselt süüdistatavalt mingit hüve ning lubab vastutasuks mitte kohtusse pöörduda.¹⁴³

Eelnevas lõigus väljatoodud mure erasüüdistuse kuritarvitamisest paistab autorile üsna reaalse ohuna, mistõttu tuleb kindlasti ka seda argumenti arvestada sobiva süsteemi kujundamisel. Võimalikud väljapressimis situatsioonid lahendaks siinkirjutaja veendumuse kohaselt KarS § 214 sätestatud väljapressimise koosseisu täpsustamine (et see kohalduks ka kirjeldatud juhul), või taaskord õigusemõistmise vastaste kuritegude peatükki uue koosseisu loomine.

3.2.6. Karistusvõim on riigi oma ja seda pole võimalik delegeerida

Alustades oma mõtisklusi poliitsentrilise õiguse üle, kirjutab Erika Ilves: „Riik on õiguse allikaks ja tagajaks. Ilma riikliku sunni rakendamise võimaluseta polekski nagu tegemist õige õigusega. Mõte sellest, et õigus ja riik on lahutatavad, on tänapäevasele õigusmõtlemisele võõras.”¹⁴⁴ Samamoodi võib tänapäevasele Eesti noorele õigusmõtlejale olla võõras mõte eraisiku või tema esindaja poolt süüdistusvõimu kandmisest.

Sellest hoolimata peetakse täiesti loomulikuks üha enamate riigi ülesannete delegeerimist erasektoris. Lähiajaloost on võimalik tuua näide isegi riigi karistusvõimu delegeerimisest, mis laiemas üldsuses kuigi suurt vastuseisu ei äratanud.¹⁴⁵

Riigikohtu Üldkogu on oma asjas nr 3-1-1-86-07 tehtud otsuses sedastanud, et riigi tuumikfunktsiooni hulka kuuluvaks tuleb lugeda ka karistusvõim ning sealhulgas ka süütegede menetlemine. Süüteomenetluse puhul on tegemist riikliku tegevuse valdkonnaga, milles võimaldatakse ulatuslikult riivata isikute põhiõigusi. See tähendab muuhulgas

¹⁴³ Law Reform Commission of Canada (viide 28), lk 27.

¹⁴⁴ E. Ilves. Poliitsentriiline Õigus: riik ja õigus ei ole lahutatavad. Juridica 1999, nr 3, lk 106.

¹⁴⁵ Alates 01.07.2004 jõustunud väärteomenetluse seadustiku muudatusest kuni Riigikohtu Üldkogu poolt 16.05.2008. a otsusega asjas nr 3-1-1-86-07 väärteomenetluse seadustiku § 9 p 3 ja § 10 lg 5 kehtetuks tunnistamiseni võis seaduse kohaselt olla väärteoasja kohtuväliseks menetlejaks ka eraõiguslik juriidiline isik halduslepingu alusel.

menetleja õigust nõuda isikult dokumentide, asjade või muu objekti esitamist, taotleda isiku läbivaatust, taotleda isiku kinnipidamist, toimetada läbiotsimist ning määrata isikule karistus. Üldkogu arvates tuleb karistusvõimu käsitada tervikuna riigi tuumikfunktsioonide hulka kuuluvana ja selle delegeerimiskeelu suhtes erandite tegemine on välistatud.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et riigi karistusvõimu alla kuuluvana ei saa aga vaadelda süüdistusvõimu. Siinkirjutaja teeb sellise järelduse KrMS § 14 lg-st 1, mis sätestab, et süüdistusfunktsiooni, kaitsefunktsiooni ning kriminaalasja lahendamise funktsiooni (otsuse tegemine) kannavad erinevad menetlussubjektid. Seega on võistleva menetluse puhul süüdistusvõim selgelt eristatav karistusvõimust. Väärteomenetluse puhul, kus menetlus on uuriv ning otsuse teeb tõendite koguja, saab aga menetlust tervikuna pidada karistusvõimu teostamise mõiste alla kuuluvaks.

Seega erasüüdistus ei seaks ohtu põhimõtet, mille kohaselt karistusvõimu delegeerimine on lubamatu, kuivõrd süüdistusvõim iseenesest ei ole osaks karistusvõimust.

3.2.7. Erasüüdistus koormaks kohtud otstarbetult üle

Igasuguse õigussüsteemi muudatuse puhul tuleb hoolikalt läbi mõelda ja kaardistada selle muudatuse mõjud. Nii ka mõju halduskoormusele.¹⁴⁶ Luues uut instrumenti, mis antakse vahetult erasikule tema õiguste kaitseks kohtusse pöördumiseks, on täiesti loomulik, et tekib hirm halduskoormuse hüppelise kasvu ees. Seda eriti kohtute puhul, kelle ülesandeks erasüüdistusasjade lahendamine peaks olema.

Siiski on välisriikide praktika näidanud, et hirm kohtute erasüüdistusasjadega ülekoormamise osas on olnud alusetu. Nii on näiteks Ungaris erasüüdistuse institutsiooni taaskehtestamise järgselt erasüüdistusasju kohtutes menetletud kõiki kriminaalmenetlusi arvestades keskmiselt 1% aastas.¹⁴⁷ Samuti näitab statistika Soome puhul, et erasüüdistuse esitamise võimalust kasutatakse harva.¹⁴⁸ Kuna mõlema mainitud riigi puhul toetub erasüüdistuse süsteem peamiselt ase-erasüüdistusele, võib järeldada, et enamasti ollakse riikliku süüdistaja tegevuse ja otsustega nõus. Selline olukord võib aga olla tingitud erasüüdistuse institutsiooni olemasolust, kuivõrd see sunnib riiklikku süüdistajat oma otsuseid enam kaaluma.

¹⁴⁶ Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri, § 1 lg 1 p 7. VVm 22.12.2011 nr 180. - RT I, 29.12.2011, 228.

¹⁴⁷ Fazsi (viide 50), lk 144.

¹⁴⁸ Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n ja 7 luvun 24 §:n muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta. 2011, punkt 2. – Arvutivõrgus: <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+116/2011&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>; Nuutila (viide 101), punkt 3.3.1.

Siinkirjutaja ei näe ka reaalset ohtu, et Eestis erasüüdistuse institutsiooni sätestamine tingiks kohtute ülekoormamise. Seda eelkõige seetõttu, et erasüüdistuse institutsiooni sätestamine ei saa kaasa tuua kuritegude arvu kasvu. Kui aga kuritegusid pannakse toime sama palju, ei saa väita, et erasüüdistuse tõttu tuleks neid menetleda rohkem, kui tänases olukorras, kus kehtib absoluutne legaliteedipõhimõte. Pigem usub autor, et erasüüdistuse võimaldamine aitaks nii kohtute, prokuratuuri kui uurimisasutuste koormust vähem ohtlike kuritegude osas vähendada.¹⁴⁹

Tarbetute erasüüdistuste esitamist on võimalik piirata juba erasüüdistuse süsteemi loomisel, sätestades riigilõivud, karistuse vale erasüüdistuse esitamise eest ning süüdistaja kohustuse kanda menetluskulud (ka võimalikud kahjutasud), kui süüdistatav õigeks mõistetakse.

3.2.8. Erasüüdistus dubleeriks tarbetult juba olemasolevat tsiviilkohtumenetlust

Vaadates kuritegude skoopt, milliste puhul saaks kõige põhjendatumalt rääkida erasüüdistuse võimalikkusest, saab selgeks, et tegemist on peamiselt üksikisiku vastu suunatud rünnetega. Abinõud selliste rünnete vastu on ettenähtud tsiviilõiguses ning on lahendatavad tsiviilkohtumenetluse kaudu. Võib tõstatada küsimuse, kas karistusõigus on üldse vajalik õigusvaidluse lahendamise viis juhul, kui avalikkust see ei puuduta. Võib ju arutleda tsiviilkohtumenetluse parema kättesaadavuse ja nõ tavainimesele jaoks iseseisva läbimise arendamisest.

Autor märgib aga, et selline püstitus on kohalduv mitte ainult erasüüdistusele, vaid ka riigi nimel rakendatavale karistusõigusele ning taandub karistusõiguse dogmaatikasse. Milline on üldse riikliku karistusõiguse õigustus kuritegude puhul, kus teoreetiliselt on alati õigusrahu saavutatav tsiviilõiguslikke vahenditega? Riiklik karistusõigus on riigipoolne meeldetuletus, et õiguskord kehtib ja selle järgimist ka tagatakse. Lihtsalt öelduna, karistusõiguse eesmärgiks on õiguskorra säilitamine. Seega ei ole taoline etteheide õiglane üksnes erasüüdistuse suhtes. Erasüüdistuse instituut ei väära karistusõiguse eesmäärke, vaid teenib neid.

3.3. Kokkuvõtvalt poolt- ja vastuargumentidest

Käesoleva töö sissejuhatavas osas püstitas autor küsimuse, kas erasüüdistuse institutsiooni reanimeerimine oleks kooskõlas kehtiva kriminaalmenetlusõiguse arengusuundadega ning

¹⁴⁹ vt käesoleva töö punkti 3.1.8.

teeniks nii riigi kui üldsuse huve. Analüüsinud poolt- ja vastuargumente tuleb asuda seisukohale, vähemalt osaliselt saab püstitaud küsimusele juba vastata jaatavalt. Erasüüdistus teeniks kahtlemata nii riigi kui üldsuse huve kuivõrd sellel on korruptsiooni pärssiv toime, see aitab kasvatada kodanikuühiskonda, mõjutab riiklikku süüdistajat oma töö kvaliteeti tõstma ja aitab tagada ausat kohtumenetlust kriminaalasjades. Isiku kohtusse pöördumise õiguse tagamine, avaliku võimu ringkaitse nõrgendamine, riikliku süüdistaja passiivsuse korral süüdistamise võimaldamine ja riigi poolt eraasjadesse sekkumise piiramine on erasüüdistuse institutsiooni tulemid, mis aitavad enam tagada ühiskonna huve. Riigi huve teenib kahtlemata erasüüdistus ka seetõttu, et see aitab säästa ressursi erasüüdistusajadeks olevate või kannatanu tahteavalduse puudumise tõttu menetlemata jäävate kriminaalasjade arvelt.

Käesolevas peatükis vastuargumentidena käsitletud ohtude osas leiab autor, et ei ükski neist iseseisvalt ega ka need koosmõjus ei võimalda teha järeldust, et erasüüdistuse institutsioon oleks tarbetu või isegi kahjulik nähtus. Tõsi, puhtalt erasüüdistusele põhineva süsteemi puhul oleks ülaltoodud vastuargumendid oluliselt kaalukamad, kuid nagu autor ka varasemalt on märkinud, siis käesolevas töös käsitletakse erasüüdistust kui riiklikku süüdistust täiendavat instrumenti. Siinkirjutaja leiab, et suurimad ohukohad erasüüdistuse taaselustamisel on küsimus erasüüdistaja pädevusest tõendeid koguda, tema mõjutatavus süüdistatava poolt ja erasüüdistuse võimalik pahatahtlik ärakasutamine omakasu eesmärgil. Kindlasti tuleb aga Eestile sobiva erasüüdistuse mudeli kujundamisel arvestada lisaks ka kõigi teiste väljatoodud ohtudega.

Kuna erasüüdistus teeniks autori hinnangul nii riigi kui üldsuse huve ning võimalikud ohukohad lahendatavad, on vajadus selle institutsiooni osas diskussiooni alustada ilmne. Seetõttu teebki siinkirjutaja esimese sammu ning modelleerib alljärgnevalt tema hinnangul Eestile sobiva erasüüdistuse süsteemi. Eeldatavasti võiks teiste autorite poolt erasüüdistuse teemadel nii poolt- kui vastuargumente lisanduda ning käesolevas töös kirjeldatud mudel mõneti muutuda, kuid üksnes diskussiooni läbi saabki sündida parim võimalik tulemus.

4. EESTI KRIMINAALMENETLUSÕIGUSE ARENGUSUUNAD JA VÕIMALIK ERASÜÜDISTUSE MUDEL

Enne erasüüdistuse süsteemi modelleerimist uurib autor hiljutisi suundi Eesti kriminaalmenetlusõiguses, et leida vastus sissejuhatuses püstitatud uurimisküsimuse vastamata osale: kas erasüüdistuse institutsiooni reanimeerimine oleks kooskõlas kehtiva kriminaalmenetlusõiguse arengusuundadega?

4.1 Kriminaalmenetlusõiguse arengusuunad

Käesolevas alapeatükis annab autor ülevaate kriminaalmenetlusõiguse arengutest alates 2004 aastal jõustunud kriminaalmenetluse seadustikus ning valdkonna kõige värskematest suundadest. Siinkirjutaja keskendub juba toimunud muudatuste ning uutele suundade seast nendele, millised haakuvad enim käesoleva töö teemaga.

4.1.1 Üldiselt KrMS-i kehtimise ajal toimunud muutustest

Nagu käesoleva töö sissejuhatavas osas märgitud lähtus 2004 aastal jõustunud kriminaalmenetluse seadustik täielikust legaliteedi- ning riiklikkuse printsiibist. Legaliteediprintsiibiga kõrvuti sätestati ka oportuuniteedi põhimõte, mille kohaselt oli võimalik alustatud kriminaalmenetlus lõpetada otstarbekuse kaalutlusel.¹⁵⁰

Juba 21.10.2003 vastu võetud Riigikogu otsusega „Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine“ asuti aga seisukohale, et legaliteedipõhimõtet tuleb leevendada. Nii nähti eelnimetatud raamdokumendis ette, et tuleb luua õiguslik võimalus menetleda kuritegusid Vabariigi Valitsuse määratud eelistuste järjekorras ning luua võimalus loobuda kriminaalmenetluse alustamisest, kui kriminaalmenetlus ei ole konkreetse kuriteo tehiosid arvestades õigustatud.¹⁵¹

Tuleb tõdeda, et õiguslikku raamistikku, mis võimaldaks loobuda kriminaalmenetluse alustamisest ei ole suudetud tänaseni luua. Küll aga on kriminaalmenetluse seadustikku lisatud võimalusi juba alustatud kriminaalmenetluse lõpetamiseks. Nii on 2007. a jõustunud muudatusega¹⁵² kriminaalmenetluse lõpetamise alustena sätestatud alaealise mõjutusvahendi

¹⁵⁰ Kriminaalmenetluse seadustik, § 6. – RT I 2003, 27, 166.

¹⁵¹ Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine. Riigikogu otsus. – 21.10.2003, RT I 2003, 67, 457, punktid 20-21.

¹⁵² Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seadus. – RT I 2007, 11, 51.

kohaldamise võimalikkus, kannatanu ja teo toimepanija leppimine ning olukord, kus kuritegu on toime pandud välisriigi kodaniku poolt või välisriigis. 2010. a muudatusega¹⁵³ lisati täiendava alusena kriminaalmenetluse lõpetamiseks leebuse kohaldamine konkurentsialase kuriteo puhul.

2007. aastal jõustunud muudatusega lisati kriminaalmenetluse seadustikku ka eraldiseisev lepitusmenetlus, mille eesmärgiks on kannatanu lepitamine teo toimepanijaga ja kuriteoga tekitatud kahju heastamine.¹⁵⁴ 2006. aastal täiendati esialgset KrMS-i veel ühe lihtmenetluse vormiga – kiirmenetlusega.¹⁵⁵

Nagu näha on seadusandja soov läbi aegade olnud menetlusökoonoomia kaalutlustel üldmenetlusest kõrvalekaldumise võimaluste loomine, mis on vaadeldav legaliteedipõhimõtte leevendamisenä. Siinkirjutaja hinnangul viib ulatuslik legaliteedipõhimõtte leevendamine meid olukorda, kus prokuratuuril on sisuliselt võimalik eelistada teatud kuritegude menetlemist teistele ning mis omakorda loob tinglikult riigi huviorbiiti kuuluvate kuritegude kataloogi. Sellest kataloogist välja jäävaid kuritegusid võiks seega pidada eraisikute huviorbiiti kuuluvateks. Range riiklikkuse põhimõte välistab aga riigi huvi puudumise korral nende kuritegude menetlemise. Autor leiab, et üha suuremal määral legaliteedipõhimõtte toimeala piiramine on iseenesest õigustatud, kuid tekitab vajaduse riikliku süüdistaja tegevuse kontrollimehhanismi täiendamise ja kannatanute õiguste parema tagamise järele – ühe sellise meetmena võiks kaaluda erasüüdistuse institutsiooni.

Kõige hilisemaks arenguks Eesti kriminaalmenetlusõiguses seonduvalt legaliteedipõhimõtte kaotamisega on käesoleval ajal Riigikogu menetluses olev kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu nr 295 SE. Ühtlasi on see ka autorile teadaolevalt ainsaks algatuseks, kus legaliteedipõhimõtte leevendamiseks nähakse ette küllalt põhimõttelised muudatused ning tehakse ettepanek kriminaalmenetluse alustamine teatud juhtudel seada sõltuvusse ka kannatanu tahtest.

¹⁵³ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja konkurentsiseaduse muutmise seadus. – RT I 2010, 8, 34.

¹⁵⁴ Viide 152.

¹⁵⁵ Kohtute seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus. – RT I 2006, 15, 118.

4.1.2 Eelnõu 295 ja selle tähtsus

4.1.2.1 Eelnõust üldiselt

16. oktoobril 2012. algatas Eesti Keskerakonna fraktsioon Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu – nr 295 SE – (edaspidi ka Eelnõu) menetluse Riigikogus. Eelnõu seletuskirjas on muudatuste põhjendusena märgitud vajadus viia kehtiv kriminaalmenetluse seadustik kooskõlla rahvusvahelisest õigusest ja Eesti Vabariigi Põhiseadusest tulenevate isiku põhiõiguste ning vabaduste tagamise nõuetega ja korrigeerida KrMS-i kohtueelse- ja kohtuliku menetluse ning jälitustegevuse läbiviimise regulatsioone.¹⁵⁶

Peamiselt keskendub Eelnõu kriminaalasjas kahtlustatava ja süüdistatava õiguste tagamisega seonduvatele küsimustele. Nii nähakse Eelnõuga ette rida muudatusi, millised aitavad tagada:

- a) kohtueelses menetluses ka kahtlustatavat õigustavate tõendite kogumist¹⁵⁷;
- b) kahtlustatava informeeritust kahtlustuse sisust¹⁵⁸;
- c) kaitsja juurdepääsu kõigile asjas kogutud tõenditele¹⁵⁹;
- d) kaitsja õigust iseseisvalt tõendeid koguda;¹⁶⁰
- e) kaitsjale kogu kriminaalmenetluse kestel juurdepääsu teabele kahtlustatava suhtes tehtud toimingutest;¹⁶¹

Eelnõus sätestatakse veel muuhulgas vahistamise, kui viimase abinõu põhimõte ning tõhus menetlus vahistatu õiguste kaitseks.¹⁶² Samuti läbiotsimise, kui isiku põhiõigusi ulatuslikult riivava toimingu senisest rangemad piirangud¹⁶³, menetluse läbiviimise tähtaegade selgem regulatsioon¹⁶⁴ ja kriminaalmenetlusega tekitatud kahju hüvitamist puudutav.¹⁶⁵

Käesoleva töö kontekstis tuleb aga tähtsaimaks pidada muudatust, millega kaotatakse absoluutne legaliteedipõhimõte ja seatakse mõnede kuritegude menetlemine sõltuvusse kannatanu tahtest. Alljärgnevalt esitab siinkirjutaja nimetatud põhimõttelise muudatusega seotud eelnõu punktid.

¹⁵⁶ 295 SE seltuskiri (viide 132), lk 1.

¹⁵⁷ 295 SE (viide 17), § 1 punkt 5.

¹⁵⁸ *Ibid.*, punktid 3, 4 ja 18.

¹⁵⁹ *Ibid.*, punkt 7.

¹⁶⁰ *Ibid.*, punkt 14.

¹⁶¹ *Ibid.*, punktid 13 ja 33.

¹⁶² *Ibid.*, punktid 32 ja 34.

¹⁶³ *Ibid.*, punktid 19-29.

¹⁶⁴ *Ibid.*, punkt 43.

¹⁶⁵ *Ibid.*, § 4.

Eelnõuga muudetakse KrMS § 6 ning sõnastatakse see järgmiselt:

„Kuriteo asjaolude ilmnemisel on uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud toimetama kriminaalmenetlust, kui puuduvad käesoleva seadustiku §-s 199 sätestatud kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kui käesoleva seadustiku § 201 lõike 2, §-de 202, 203, 203¹, 204, 205 või § 205¹ kohaselt puudub alus lõpetada kriminaalmenetlus või kui ei esine käesoleva seadustiku §-s 205³ sätestatud aluseid kriminaalmenetluse mittealustamiseks.“.

Analoogiliselt eelkirjeldatule muudetakse ka KrMS § 193 lõiget 1.

Eelnõuga lisatakse KrMS-ile § 205³ ning sõnastatakse see järgmiselt:

„(1) Kui kriminaalmenetluse esemeks on ettevaatamatuse tõttu toimepandud teise astme kuritegu või tahtlikult toimepandud teise astme kuritegu, mille eest on karistusena ette nähtud vähemalt kuni kolm aastat vangistust, ei alustata kriminaalmenetlust, kui puudub kannatanu või kui kannatanu või tema seadusjärgne esindaja ei ole esitanud kaebust kriminaalmenetluse alustamiseks või kannatanu ei soovi kriminaalasja menetlusest osa võtta leppimise tõttu.

(2) Käesoleva paragrahvi 1. lõikes nimetatud kuritegude puhul võib alustada kriminaalmenetlust, kui seda nõuab avalik menetlushuvi või kui kannatanu oma abitu seisundi või süüdistatavast sõltuvuse tõttu ei ole suuteline oma õigusi või seaduslikke huve kaitsma.“

Seega ei ole Eelnõu kohaselt absoluutne legaliteedipõhimõte kohalduv juhul, kui kriminaalmenetluse esemeks on ettevaatamatuse tõttu toimepandud teise astme kuritegu või tahtlikult toimepandud teise astme kuritegu, mille eest on karistusena ette nähtud vähemalt kuni kolm aastat vangistust. Sellistel juhtudel on prokuratuuril õigus oportuuniteedipõhimõttest tulenevalt jätta menetlus alustamata.

Eelnõu seletuskirjas põhjendatakse muudatust järgmiselt: „Kriminaalmenetluse toimetamisega kaasaskäiv eraelu riive võib mõjutada nii perekonna toetust kui tööandja suhtumist isikusse. Tihtipeale võivad need tagajärjed olla sedavõrd rasked, et nende toime isiku eraelule ületab märgatavalt võimaliku karistuse mõju. Selliste kriminaalmenetlusega kaasnevate tagajärgede kõrvaldamine võib olla oluliselt raskendatud või isegi võimatu. Seadusemuudatus annabki uurimisasutusele ja prokuratuurile võimaluse oportuuniteedipõhimõttele tuginedes kaaluda kriminaalmenetluse alustamise otstarbekust juba selle algstaadiumis, kui uurimistoiminguid ei ole veel läbi viidud ega kriminaalmenetlust

alustatud. Muudatused teeniksid menetlusökonoomia eesmärki ja võimaldaksid vabanenud ressursi efektiivselt kasutada.¹⁶⁶

Prokuratuuril või uurimisasutusel ei ole aga Eelnõu kohaselt üldjuhul võimalik eespool nimetatud kuritegude menetlust alustada, kui kriminaalasjas puudub kannatanu või kui kannatanu või tema seadusjärgne esindaja ei ole esitanud kaebust kriminaalmenetluse alustamiseks või kannatanu ei soovi kriminaalasja menetlusest osa võtta leppimise tõttu.

Eelnõu autorite sõnul on eelnimetatud juhtudel tegemist vähemohtlike kuritegudega, mille menetluse vastu puudub avalikkusel või kannatanul otsene huvi. Samas on jäetud uurimisasutusele ja prokuratuurile siiski ka nende kuritegude puhul võimalus tungiva avaliku huvi korral kriminaalmenetlust toimetada.¹⁶⁷

4.1.2.2 Eelnõu tähtsus

Kuigi kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 295 SE (avalikkusele teada ka kui „Berlusconi eelnõu“¹⁶⁸) jääb suure tõenäosusega, vähemalt esialgsel kujul, vastu võtmata¹⁶⁹, on sellel Eesti kriminaalmenetlusõiguses oluline roll. Nimelt on Eelnõuga pandud alus diskussioonile meie kriminaalmenetlusõiguses põhimõtteliste muudatuste tegemise vajadusest. Nagu ka eespool märgitud on käesoleva töö kontekstis tähtsaimad arutluskohad absoluutse legaliteedipõhimõtte kaotamine ja kannatanu tahtest sõltuva kriminaalmenetluse sätestamine.

Eelnõule antud arvamustes¹⁷⁰ ollakse üksmeelel absoluutse legaliteedipõhimõtte kaotamise vajalikkuse osas. Paraku ei käsitleta kuigi laialdaselt kannatanu tahtest sõltuva kriminaalmenetluse ettepanekut.

¹⁶⁶ 295 SE seltuskiri (viide 133), lk 2-3.

¹⁶⁷ *Ibid.*, lk 2.

¹⁶⁸ K. Anvelt. Reinsalu: „Berlusconi eelnõu” on õiguslik pahn. – Eesti Päevaleht, 14.03.2013.

¹⁶⁹ Kriitikud on puudustena välja toonud esiteks, et Eelnõuga välistatakse igasugune jälitustegevus tegudes, mille eest on karistusena ette nähtud vähem kui viis aastat (siia alla käivad ka korruptsioonikuriteod nagu pistis ja altkäemaks). Teise valukohana on välja toodud Eelnõus sisalduv keeld prokuröridel apelleeridaesimese astme kohtu õigeksmõistvaid otsuseid. Samasisulise seadusemuudatuse tegi Silvio Berlusconi Itaalias, kui tal endal tekkisid probleemid kohalike õiguskaitseasutustega – sellest ka nimetus „Berlusconi eelnõu“. Kolmanda kaaluka probleemina tuuakse Eelnõus sätestatud keeld n.ö. leidkuritegusid menetleda – keeld läbiotsimisel kaasa võtta asju, mida pole märgitud läbiotsimismääruses. (H. Roonemaa. Peaprokurör Aas: meil tahetakse uurimist muuta Berlusconi-laadsete võtetega. – Eesti Päevaleht. 08.11.2012; K. Anvelt „Berlusconi eelnõu” sai ootamatult valitsuserakondade abiga hoo sisse. – Eesti Päevaleht. 13.03.2013).

¹⁷⁰ Arvamused on seisuga 15.04.2013 andnud Õiguskantsler, Riigiprokuratuur, Eesti Advokatuur, Vabariigi Valitsus Justiitsministeeriumi kaudu, Riigikohus ja Rait Maruste.

Nii on Riigikohus eelnõud kommenteerides leidnud, et kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõtte toimeala temaatika on aktuaalne ja väärrib kaalumist, kas minna kas või osaliselt üle oportuuniteedipõhimõttele.¹⁷¹ Riigikohus ei aktsepteeri aga ei eelnõus sisalduvat ettepanekut seada kriminaalmenetluse alustamine sõltuvusse kannatanu tahteavaldusest.¹⁷² Samuti leitakse, et kui seda siiski peetakse vajalikuks, ei ole see kuidagi aktsepteeritav Eelnõus sätestatud mahus ning kaaluda tuleks konkreetsete kuritegude kataloogi moodustamist.¹⁷³

Vabariigi Valitsus Justiitsministeeriumi kaudu nõustub eelnõu seletuskirjas märgituga, et absoluutne menetlemiskohustus on koormav ja ressursi raiskav ning vabanevat ressursi saaks kasutada tõsisemate kuritegude menetlemisel. Samas ei toetata Eelnõuga pakutud KrMS § 205³ lahendust, kuna see ei suuda vähendada õiguskaitseasutuste koormust. Ka tuuakse Eelnõu probleemina välja kannatanute õigustega ebapiisav arvestamine.¹⁷⁴

Ka Õiguskantsler leiab, et ettepanek absoluutne legaliteedipõhimõtte kaotada väärrib tähelepanu. Tema hinnangul tasub seadusandjal kaaluda, kas sama eesmärgi on võimalik saavutada – eraldiseisvalt või kombineerituna – materiaalse karistusõiguse muutmisega.¹⁷⁵

Õiguskantsleriga samasisulise arvamuse annab ka Riigiprokuratuur. Riigiprokuratuur asub seisukohale, et kuna ettepanek on seotud menetlusressursi otstarbekama kasutamisega, väärrib see kindlasti arutelu. Oluliseks peetakse aga lisaks kaaluda, kas sama eesmärgi võiks toetada ka materiaalse karistusõiguse muutmise, nt vähemohtlike tegude dekriminaliseerimisega.¹⁷⁶

Eesti Advokatuur on seisukohal, et absoluutse legaliteetipõhimõtte kaotamine kriminaalmenetlusõigusest väärrib igal juhul tähelepanu. Leitakse, et kriminaalmenetluse alustamise sidumine oportuuniteedi põhimõttest tulenevate kriminaalmenetluse lõpetamise

¹⁷¹ Riigikohtu arvamus seaduseelnõu 295 SE I kohta, 06.12.2013 nr 3-10-4-1-7-12, lk 1. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>.

¹⁷² Riigikohtu arvamus nimetatakse seda erasüüdistusmenetluse taastamiseks.

¹⁷³ Riigikohtu arvamus seaduseelnõu 295 SE I kohta (viide 171), lk 2.

¹⁷⁴ Vabariigi Valitsuse arvamus 295 SE kohta, Justiitsministeerium, 3.12.2012 nr 8-2/9412 lk 1-2. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>.

¹⁷⁵ Õiguskantsleri arvamus kriminaalmenetluse seadustiku jt seaduste muutmise eelnõu (295 SE) kohta, 5.12.2012 nr 18-1/121562/1205556, lk 9. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>.

¹⁷⁶ Riigiprokuratuuri arvamus kriminaalmenetluse seadustiku jt seaduste muutmise eelnõule (295 SE), 6.12.2012 nr RP-1-7/12/1714 lk 2. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>.

võimalustega loob efektiivse võimaluse vähendada vähemohtlike kuritegude menetlemise ja karistatud isikute arvu kasvu.¹⁷⁷

Rait Maruste on oma Eelnõule antud arvamuses nimetanud absoluutset legaliteediprintsiipi põhjendamatuks, ressursi raiskavaks ja koormavaks ning sageli ebaõiglust ja pealiskaudsust põhjustavaks. Samuti on ta seisukohal, et eksisteerib tungiv vajadus viia Eesti kriminaalmenetlus välja nõukogudeaegsest inkvisitoorsest eeluurimismudelist ning viia see kooskõlla Põhiseaduse printsiipidega ning Euroopa inimõiguste konventsiooniga.¹⁷⁸

Eelnõu seletuskirjast ning Eelnõu kohta esitatud arvamustest saab teha järelduse, et Eesti õigusmõtlejate seas on saavutatud kriitiline mass, et suunduda absoluutse legaliteedipõhimõtte kaotamise poole. Samas on nähtav soov tagada kahtlustatavate ja süüdistatavate õiguste kõrval paremini ka kuriteo läbi kannatanute õigusi. Siinkirjutaja hinnangul on sellises suunas liikuv diskussioon vägagi valmis, et sellega liita käesolevas töös käsitletav teema. Praeguste muudatusettepanekute ja eelviidatud arvamuste valguses on just õige aeg kaaluda ka kriminaalmenetluse range riiklikkuse põhimõtte leevendamist ning erasüüdistuse rakendamist. Selle tõdemusega sai ka käesoleva peatüki alguses meelde tuletatud küsimus jaatava vastuse.

4.2 Erasüüdistuse võimalik mudel

Kuna käesoleva töö eesmärgiks on alustada diskussiooni erasüüdistuse võimalikkuse üle, mitte aga seda lõplikult otsustada, siis oleks ilmselgelt ennatlik esitleda mudelit seaduseelnõu kujul. Seetõttu piirdub siinkirjutaja teoreetilise mudeli kirjeldusega. Mudeli kujundamisel võtab autor arvesse välismaiseid eeskujusid, eelnevas peatükis erasüüdistuse vastuargumentidena toodud ohtusid ning kehtivat kriminaalmenetlusõigust ühes selle arengusuundadega.

4.2.1 Erasüüdistuse vormid, millised ei oleks Eestile kohased

Siinkirjutaja leiab, et Eestile sobiva mudeli otsimisel tuleb kõrvale jätta esimeses peatükis antud liigenduse kohaselt klassikalise erasüüdistuse vormi, mis väljendub riikliku ja erasüüdistuse samaaegset toimimist ja konkurentsi. Seda põhjusel, et pidades silmas Eesti väiksust ja ressursi piiratust oleks selline dubleerimine ilmselgelt pigem menetlusele

¹⁷⁷ Eesti Advokatuuri arvamus kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise eelnõule (295 SE), 14. jaanuar 2013 nr 1-8/628, lk 2-3. – Arvutivõrgus:

<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>.

¹⁷⁸ R. Maruste. Arvamus eelnõule 295 SE, 25.03.2013. – Arvutivõrgus:

<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>.

lisakeerukust ja –kulusid tekitav ilma, et see pakuks tajutavat lisaväärtust. Kuna üheks erasüüdistuse sätestamise eesmärgiks peaks olema riigi ressursi säästmine, siis on ilmne, et klassikalise erasüüdistuse vorm seda ei taga.

4.2.2 Asjad, mille puhul erasüüdistus on välistatud

Siinkohal kaardistab autor kuriteokoosseisud, mis oma sisult ei tohi kuuluda erasüüdistuse ükskõik millise vormi huviorbiiti, kuivõrd nendega kaitstavad hüved on üksnes riigi omad. Nende hüvede puhul ei ole võimalik ühtegi eraisikut või huvigruppi pidada enam huvitatuks kui riiki, isegi kui mõnel isikul või grupil oleks kaitstavate hüvedega kokkulangevad huvid. Süüteod, milliste puhul on erasüüdistus välistatud on järgmised: KarS 8. peatüki 3. jagu – süüteod rahu vastu; terve 15. peatükk – riigivastased süüteod; § 272. Eesti riigilipu ebaseaduslik heiskamine laeval; § 273. Eesti riigilipu kandmise kohustuse rikkumine laeval; § 276. Võimuesindaja seadusliku korralduse eiramine; 16. peatüki 3. jagu - Avaliku võimu teostamise vastased süüteod, v.a. §§ 284-287; 18. peatüki 1. jagu - Õigusemõistmise takistamine; 18. peatüki 3. jagu - Karistuse täitmise vastased süüteod – v.a. § 324; § 331⁴. Karistusjärgse käitumiskontrolli kontrollnõuete ja kohustuste rikkumine; § 335. Maksumärgi võltsimine; § 336. Võltsitud maksumärgi kasutamine ja käibelelaskmine; § 337. Postimaksevahendi ja selle jäljendi võltsimine; § 338. Võltsitud postimaksevahendi ja selle jäljendi käibelelaskmine; § 339. Proovijärelevalve märgise võltsimine ja võltsituna kasutamine; § 340. Raha, pangakaardi ja muu maksevahendi, väärtpaberi, maksumärgi, postimaksevahendi ja selle jäljendi ning proovijärelevalve märgise võltsimise ettevalmistamine; § 341. Riikliku teenetemärgi võltsimine; 21. peatüki 4. jagu – maksualased süüteod ja 5. jagu – rahapesualased süüteod; 24. peatükk -kaitseväeteenistusalased süüteod.

4.2.3 Erasüüdistuse võimalikud vormid

Autor on seisukohal, et erasüüdistuse institutsiooni reanimeerimisel tuleks Eesti kriminaalmenetlusõiguses võtta eeskuju eelkõige Soomes kehtivast süsteemist ning sätestada erasüüdistuse vormidest järgnevad:

- a) absoluutne erasüüdistus;
- b) ase-erasüüdistus;
- c) kannatanu tahtest sõltuv kriminaalmenetlus.

Soome erasüüdistuse institutsioon tagab siinkirjutaja arvates tasakaalu legaliteediprintsiibi ja kannatanu huvide vahel. Autor leiab, et oluline oleks ka Hispaania regulatsioonis sisalduva

grupisüüdistuse võimaldamine piiratud kujul. Huvigrupi või ühenduse õigus süüdistada oleks siinkirjutaja hinnangul aktuaalne ase-erasüüdistuse vormis asjades, kus puudub üks konkreetne kannatanu (nt keskkonna vastu suunatud kuriteod) või see kannatanu ei asu ise ase-erasüüdistaja kohale.

4.2.3.1 Absoluutne erasüüdistus

Absoluutne erasüüdistus tuleks sätestada süütegude puhul, milliste menetlemine on suunatud kitsalt konkreetse kannatanu õiguste ja huvide kaitsmisele ning milliste puhul ei ole vaikimisi ilmne avaliku huvi olemasolu. Absoluutse erasüüdistuse vormi valik on põhjendatud süütegude puhul, milliste menetlemine ei vaja mahukat ja kulukat eeluurimist ning milliste tõendamine on eeldatavasti võimalik kannatanule ja tema esindajale kättesaadavate vahenditega.

Absoluutsete erasüüdistusasjade puhul puuduks kannatanul õigus nõuda riigilt menetluse läbiviimist või süüdistuse esitamist. Nimetatud asjades kuuluks süüdistuse esitamise ja ka tõendite kogumise pädevus üksnes kannatanule. Siiski tuleks ka absoluutsete erasüüdistusasjade puhul võimaldada erasüüdistajal erandkorras pöörduda uurimisasutuse poole uurimistoimingute läbiviimiseks. Seda üksnes kohtu loal ja asjades, kus tõendite kogumine on oluliselt raskendatud. Samuti tuleb ka siin ette näha erandid, mis võimaldaksid kaaluka avaliku huvi olemasolul riigil siiski ka absoluutsetes erasüüdistusasjades menetlust alustada kaaluka avaliku huvi olemasolul.

Autor on seisukohal, et üksnes kannatanu süüdistuspädevusse kuuluvate asjadena tuleks sätestada järgmised karistusseadustikus¹⁷⁹ sätestatud süüteod:

Autorsuse rikkumine (§ 219), piraatkoopia valmistamine (§ 222), teose ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti ebaseaduslik üldsusele suunamine (§ 223), patendi, kasuliku mudeli, kaubamärgi, tööstusdisainilahenduse ja mikrolülituse topoloogia omaniku ainuõiguse rikkumine (§ 226), leiutise ja tööstusdisainilahenduse avalikustamine (§ 228), sordikaitsest tulenevate õiguste rikkumine (§ 229), registreeritud geograafilise tähise ebaseaduslik kasutamine (§ 230), omavoliline sissetung (§ 266 lg 1), ärisaladuse õigustamatu avaldamine ja kasutamine (§ 377).

¹⁷⁹ Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364; RT I, 20.12.2012, 3.

Siinkirjutaja hinnangul on ülaltoodud kataloog põhjendud asjaoluga, et üksnes intellektuaalse omandi omanik saab hinnata kas ja mil määral tema õigusi on rikutud ning kas ta soovib rikkumise tagantjärele näiteks litsentsi andmisega legitimeerida või jääda sootuks tsiviilõigusliku kahjuhüvitamise nõude raamidesse. Juhul, kui autor leiab, et tema õigusi on rikutud kuriteo kvaliteedis, on tema enda võimuses rikkujale karistusõigusliku etteheite tegemine.

Kui tulevikus peab seadusandja vajalikuks taas kriminaliseerida solvamise ja laimamise, siis ka need peaksid siinkirjutaja arvates kuuluma absoluutsete erasüüdistusajade loetelusse.

4.2.3.2 Ase-erasüüdistus

Võttes eeskujuks Ungari, Poola ja Soome erasüüdistuse institutsioonid leiab autor, et Eestis tuleks sätestada ase-erasüüdistus kõigi süütegude puhul, kus on olemas kannatanu (kelleks ei ole riik). Kannatanu õigus astuda riikliku süüdistaja asemele kuulub sätestamisele igas juhtumis, kus uurimisasutus või prokuratuur on kas kriminaalmenetluse alustamisest keeldunud, menetluse lõpetanud või süüdistusest loobunud. Selliselt oleks tagatud ühelt poolt järelevalve riikliku süüdistaja tegevuse üle kriminaalmenetluste lõpetamisel (ka alustamata jätmisel ja süüdistusest loobumisel)¹⁸⁰ ning teisalt kannatanu õigus oma õiguste kaitseks kohtusse pöörduda.¹⁸¹

Kindlasti tuleb aga ase-erasüüdistuse puhul kaaluda teatud erandolukordade loomist. Kõne alla võiks tulla erasüüdistuse välistamine juhtudel, kui prokurör lõpetab kriminaalmenetluse KrMS §205 (seoses tõendamiseseme asjaolude väljaselgitamisel saadud abiga) alusel, samuti § 205² (mõistliku menetlustähtaja möödumine) alusel. Samuti tuleks kaaluda Ungari näitel alaealiste poolt toimepandud süütegude puhul ase-erasüüdistuse välistamist. Siiski ei tohiks ase-erasüüdistust liialt ulatuslikult piirata, kuivõrd vastasel juhul kaotaks see oma järelevalvelise eesmärgi.

Ase-erasüüdistus aitaks kokku hoida prokuratuuri ressursi kannatanu kaebuste menetlemise arvelt, kuivõrd kannatanul oleks riikliku süüdistaja otsusega mittenõustumise korral võimalik

¹⁸⁰ Vt käesoleva töö punkte 3.1.1 – 3.1.3.

¹⁸¹ Vt käesolev töö punkte 3.1.8 ja 3.1.11.

süüdistus üle võtta. Selline mehhanism kindlustaks ka kannatanute suurema osaluse kriminaalmenetlustes ning lõpuks ka nende jaoks õigusrahu saavutamise.¹⁸²

4.2.3.3 Kannatanu tahtest sõltuv menetlus

Võttes taaskord eeskujuks Soome ja Ungari erasüüdistuse regulatsioonid ning lähtudes Eesti kriminaalmenetlusõiguse arengusuundades väljendatud vajadusest legaliteediprintsiibi leevendamiseks, asub autor seisukohale, et teatud süütegude menetlemine tuleks seada sõltuvusse kannatanu tahteavaldusest. See tähendab, et kriminaalmenetlust nende süütegude osas ei alustata kui puudub kannatanu tahteavaldus süüdistuse esitamiseks. Samuti tuleks Soome eeskujul sätestada, et kannatanul on võimalik tahteavaldus tagasi võtta ning see tingiks kriminaalmenetluse lõpetamise. Selline põhimõte aitaks oluliselt kokku hoida ressursi menetluste arvelt, kus kannatanu ning süüdistatav on leppinud ning kannatanu ei soovi enam süüdistatava karistamist.

Siiski tuleb tagada riikliku süüdistaja pädevus ülekaaluka avaliku huvi olemasolul ka neis asjades menetlust iseseisvalt alustada.

Kannatanu tahteavaldusest peaksid autori arvates sõltuma järgmiste süütegude menetlused:

Raske tervisekahjustuse tekitamine ettevaatamatusest (§ 119 Lg 1), ähvardamine (§ 120), kehaline väärkohtlemine (§ 121); abita jätmine (§ 124), ohtu asetamine (§ 123), raseduse kuritahtlik katkestamine (§ 125), eraviisiline jälitustegevus (§ 137), ebaseaduslik inimuuringute tegemine (§ 138), ebaseaduslik siirdematerjali võtmine (§ 139), doonorlusele kallutamine (§ 140 lg 1), suguühendusele sundimine (§ 143 lg 1), sugulise kire rahuldamisele sundimine (§ 143¹ lg 1), võrdõiguslikkuse rikkumine (§ 152), diskrimineerimine pärilikkusriskide alusel (§ 153), usuvabaduse rikkumine (§ 154), usulisse ühendusse või erakonda astuma ja selle liikmeks olema sundimine (§ 155), sõnumisaladuse rikkumine (§ 156), delikaatsete isikuandmete ebaseaduslik avaldamine (§ 157¹), teise isiku identiteedi ebaseaduslik kasutamine (§ 157²), lapse ülalpidamise kohustuse rikkumine (§ 169), vanema ülalpidamise kohustuse rikkumine (§ 170), omastamine (§ 201), asja rikkumine ja hävitamine (§ 203), arvutiandmetesse sekkumine (§ 206 lg 1), kelmus (§ 209 lg 1), asja omavoliline kasutamine (§ 215 lg 1 ja 2), elektrienergia, maagaasi ja soojusenergia ebaseaduslik kasutamine (§ 216), usalduse kuritarvitamine (§ 217²), ebaseaduslikult reprodutseeritud arvutiprogrammi valdamine (§ 222¹), ebaseaduslik läbiotsimine ja

¹⁸² Olukorras, kus erasüüdistaja on võistlevas kohtumenetluses ise lüüa saanud aitab tal eelduslikult lihtsamini leppida menetluse tulemiga, kui kõrvaltvaataja staatuses olemine.

väljatõstmine (§ 314), valekaebus (§ 319), osanike, aktsionäride ja tulundusühistu liikmete koosoleku kokku kutsumata jätmine (§ 380), äriühingu varalise seisundi ja muude kontrollitavate asjaolude kohta andmete esitamata jätmine ja ebaõigete andmete esitamine (§ 381), maksejõuetuse põhjustamine (§ 384), vara varjamine pankroti- ja täitemenetluses (§ 385), pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmata jätmine (§ 385¹).

Loetletud süütegusid ühendavaks tunnuseks on see, et neid ei ole võimalik ette kujutada ilma konkreetse kannatanuta ning kannatanuks ei ole vähemalt otseselt riik ega avalikkus üldiselt (ehk abstraktsed õiguskorra kaitsmise huvid). Seetõttu puudub enamikel juhtudel nimetatud süütegude menetlemise osas n.ö automaatne avalik huvi ning esmatähtsaks saab kannatanu huvitatus menetlusest.

4.2.4 Menetlus

Eristada tuleb menetlusi erinevate erasüüdistuse vormide puhul. Siinkirjutaja alustab võimalike menetluste kirjeldamist eelpool toodud järjekorrale vastupidises suunas, lähtuvalt sellest, millise vormi puhul menetlus kõige enam täna kehtivast kriminaalmenetlusest erineks.

Kõigil juhtudel peaks aga kehtima uurimisasutuse ja prokuratuuri kohustus teavitada võimalikku kannatanut asjaoludest, mis viitavad tema suhtes toimepandud süüteole ning tema võimalustest sellele reageerida.¹⁸³ Samuti peab kõikidel juhtudel olema tagatud kannatanu õigus esitada tsiviilhagi ja seda ka mittevaralise kahju nõudes.

4.2.4.1 Kannatanu tahtest sõltuv kriminaalmenetlus

Selle erasüüdistuse vormi puhul ei erineks läbiviidav kriminaalmenetlus täna kehtiva KrMS-i alusel läbiviidavast menetlusest. Erisusena kohalduks kõnesoleva vormi puhul kriminaalmenetluse alustamise eeldusena kannatanu tahteavaldus isiku karistamiseks – kas kuriteoteate või uurimisasutusele antud nõusoleku näol. Samuti lisanduks kohustusliku kriminaalmenetluse lõpetamise alusena kannatanu poolt tahteavaldusest loobumine kuni süüdistuse esitamiseni.

¹⁸³ Näiteks: Isik X esitab politseile avalduse, et tema naabri O hoovist varastati hinnaline aiakäru isiku Y poolt. Politsei oleks nüüd kohustatud O-le teatama, et selline avaldus on tulnud ning paluma tal otsustada, kas ta soovib Y suhtes menetluse alustamist. Kui prokuratuurile saab teatavaks mõne absoluutseks erasüüdistusajaks oleva süüteo toimepanemine, siis peaks prokuratuur sellest võimalikku kannatanut teavitama ja selgitama tema võimalust erasüüdistust esitada.

Kannatanu tahtest sõltuvate asjade menetlemine prokuratuuri või uurimisasutuse algatusel oleks võimalik ülekaaluka avaliku huvi olemasolul või kui kannatanu oma abitu seisundi või süüdistatavast sõltuvuse tõttu ei ole suuteline oma õigusi või seaduslikke huve kaitsma.

4.2.4.2 Ase-erasüüdistus

Ase-erasüüdistuse puhul alustatakse ja toimetatakse kriminaalmenetlust tavapärasel korral kuni menetluse lõpetamiseni või süüdistusest loobumiseni. Menetluse lõpetamise või süüdistusest loobumise korral oleks kannatanul õigus kolmekümne päeva jooksul¹⁸⁴ alates vastava otsuse kättesaamisest esitada maakohtule taotlus erasüüdistusmenetluse alustamiseks. Erasüüdistusmenetluse alustamise taotlusest tuleb teavitada ka prokuratuuri ja/või uurimisasutust. Sama kehtiks ka menetluse alustamata jätmise puhul.

Selle kolmekümne päeva jooksul peaks kannatanul olema õigus tutvuda kõigi kriminaalasjas seni kogutud materjalidega ning saada nendest oma süüdistuse tarbeks kinnitatud koopiad.

Ase-erasüüdistuse esitamisel peaks prokurör või uurimisasutus kõik kriminaalasjas kogutud materjalid edastama maakohtule erasüüdistusmenetluse alustamise otsustamiseks.

Nõuded erasüüdistusmenetluse alustamise taotluse esitamisele, erasüüdistusmenetluse alustamise otsustamine ning järgnev erasüüdistusmenetlus alluksid erasüüdistusmenetluse sätetele, millised kehtivad absoluutsete erasüüdistusasjade puhul.

Ase-erasüüdistust ei oleks võimalik esitada kannatanul, kes on loobunud tahteavaldusest õigusrikkude karistamiseks. Kannatanu tahtest sõltuva kriminaalasja puhul saab ase-erasüüdistajaks asuda üksnes kannatanu, kelle tahtest menetlus sõltub. Huvigruppide¹⁸⁵ õigus süüdistada on selliste asjade puhul välistatud.

Ase-erasüüdistuse alamsüsteemina vajaks väljatöötamist ka grupisüüdistuse instituut. See tähendab, et asjade puhul, kus puudub konkreetne kannatanu (kahjustatav või ohustatav õigushüve on üldsusele kuuluv) või kus kannatanu ei ole riikliku süüdistaja asemele astunud, saaks süüdistust esindada konkreetse asjaga puutumuses olev huvigrupp. Süüdistuspädevus

¹⁸⁴ 30 päevane tähtaeg on mõistlik, arvestades, et enamike kriminaalmenetluses langetatud otsuste peale kaebuse esitamise tähtaeg kehtiva õiguse kohaselt on sama pikk.

¹⁸⁵ Kes on ka tinglikult kannatanuks.

saaks aga olla üksnes huvigrupil, kellel on konkreetse asjaga puutumus ja keda võiks seetõttu pidada tinglikult kannatanu staatuses olevaks.¹⁸⁶

4.2.4.3 Absoluutne erasüüdistus

Erasüüdistusmenetlus on kriminaalmenetluse alaliik, mille puhul esitatakse süüdistus eraisiku – erasüüdistaja – nimel. Erasüüdistajaks saab olla ka juriidiline isik. Erasüüdistusmenetlus algaks maakohtuniku määrusega erasüüdistusmenetluse alustamiseks. Erasüüdistusmenetlusele eelneb kannatanu taotlus erasüüdistusmenetluse alustamiseks ning kohtulik eelmenetlus, mille tulemusena langetab maakohtunik otsuse erasüüdistusmenetlus alustada või alustamata jätta.

Taotluse erasüüdistusmenetluse alustamiseks saab kannatanu esitada üksnes advokaadist esindaja vahendusel.¹⁸⁷ Kannatanule, kes on ise advokatuuri liige, ei kehti esindaja nõue. Kannatanule, kellel ei ole võimalik endale esindajat võimaldada, antakse riigiõigusbabi selleks ettenähtud korras. Süüdistuse tõendamiseks vajalikud tõendid peab esitama erasüüdistaja.

Kui kohtuliku eelmenetluse tulemusena otsustab kohtunik alustada erasüüdistusmenetlust, edastab ta isikule, kelle suhtes erasüüdistus esitati, süüdistuse ning teavitab teda õigusest materjalidega tutvuda, määrab tähtaja mille jooksul tuleb süüdistataval teavitada, kas ta valib endale kaitsja ise või määrab selle kohus. Seejärel määrab kohus kohtuistungi aja.

Juhul, kui erasüüdistusmenetluse alustamise taotluses on taotletud luba täiendavate tõendite kogumiseks, otsustab kohus kõigepealt erasüüdistaja esindaja poolt tõendite kogumise lubatavuse ja viisi üle. Otsus täiendavate tõendite kogumise lubamise ja viisi osas tuleb edastada ka süüdistatavale ja tema kaitsjale. Täiendavate tõendite kogumise ja süüdistuse täiendamise järgselt edastatakse süüdistus kohtule ja süüdistatavale ning kohus määrab kohtuistungi aja.

Kohtumenetlus erasüüdistusmenetluses allub kehtivas KrMS-is üldmenetluses kohtuliku arutamise regulatsioonile arvestades erasüüdistusmenetluse erisusi.

¹⁸⁶ Näiteks võiks keskkonnakuritegude puhul süüdistuse prokuratuurilt üle võtta mõni keskkonnakaitse organisatsioon, mitte aga naiste õiguste eest seisev huvigrupp.

¹⁸⁷ Selline nõue on vajalik, kuivõrd see aitab tagada erasüüdistuste kvaliteeti ning maandab perspektiivitute erasüüdistuste esitamise riski.

Erasüüdistusmenetluse alustamise taotlemisel tuleb tasuda riigilõiv. Menetluskulud erasüüdistusmenetluses tasub süüdimõistmise korral süüdistatav, õigeksmõistva otsuse korral jäävad menetluskulud erasüüdistaja kanda.

Erasüüdistaja mõjuva põhjuseta kohtuistungile ilmumata jätmine tingib erasüüdistusaja lõpetamise.

4.2.5 Lõpetuseks

Ülal kirjeldatud mudel on üksnes põhiliste pidepunktide teoreetiline kirjeldus, mitte aga detailideni laskuv menetluseeskiri. Seda ühelt poolt tulenevalt magistritöö mahupiirangutest ning teisalt idee uudsusest. Kindlasti tuleb kirjeldatud pidepunktide vahele jäävat ala rohkesti täiendada ning arendada. Siinkirjutaja usub, et selleks leiab abi nii välismaistelt eeskujudelt kui meie oma tsiviilkohtumenetlusest.

Kuivõrd parajasti on lõpusirgele jõudmas karistusõiguse revisjon¹⁸⁸ tuleb käesolevas töös pakutud mudelit tõenäoliselt selle tulemuste valguses ka mõneti muuta, eriti süüteo koosseisude osas, millised on autori poolt pakutud eelnevates punktides. Muutusi toob kindlasti ka elavnev diskussioon erasüüdistuse võimalikkuse ja sobiva mudeli üle.

Üks on aga siinkirjutaja arvates kindel: erasüüdistus võiks taaskord olla osaks Eesti kriminaalmenetlusõigusest ning täita kannatanute õiguste kaitse, riikliku süüdistaja järelevale ning kodanikuühiskonna kasvatamise funktsiooni.

Nõustudes Peggy M. Tobolowskyga leiab autor, et oleks aeg lubada kannatanu tagasi kriminaalasja juurde, mille menetlust on ta ajalooliselt domineerinud.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Justiitsminister Hanno Pevkur on juba jaanuari kuus lubanud, et Justiitsministeeriumi tellimusel Tartu Ülikooli professori Jaan Sootaki juhtimisel läbiviidav karistusõiguse revisjon peaks jõudma lõpule lähikuude jooksul. (K. Lutter. Justiitsminister Pevkur: Eestis võiks vähem vange olla. 27.01.2013. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/57883>).

¹⁸⁹ Tobolowsky (viide 23), lk 105.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö üheks eesmärgiks oli leida vastus küsimusele, kas erasüüdistuse institutsiooni reanimeerimine oleks kooskõlas kehtiva kriminaalmenetlusõiguse arengusuundadega ning teeniks nii riigi kui üldsuse huve.

Enne sellele küsimusele vastamist uuris autor, mida erasüüdistuse institutsioon endast kujutab, milliselt on see sätestatud välismaistes õiguskordades ning millised on selle poolt- ja vastuargumendid.

Analüüsinud erialakirjandusest leitavaid liigitusi ning leidnud, et erasüüdistuse institutsioonil on mitmeid erinevaid väljundeid, sõnastas autor käesolevas töös erasüüdistuse kui tervikliku süsteemi definitsiooni:

Erasüüdistus on kannatanu õigus algetada enda õigushüvede vastu toimepandud süüteo osas menetlust teo toimepanija karistamiseks, tehes seda mitte riigi vaid enda nimel ja eest, olles seejuures suuremal või väiksemal määral sõltumatu riiklikust süüdistajast. Samuti hõlmab erasüüdistuse institutsioon kannatanu õigust süüdistuse esitamisest loobumiseks. Erasüüdistus on seega eraisiku võim süüdistada või süüdistamata jätta.

Autor liigitas erasüüdistuse selle kohaldamise ulatuse järgi neljaks: absoluutne erasüüdistus, klassikaline erasüüdistus, ase-erasüüdistus ja kannatanust sõltuv süüdistus. Lähtuvalt subjektsusest jagas autor erasüüdistuse kaheks: range erasüüdistus ja populaarsüüdistus.

Siinkirjutaja uuris põgusalt erasüüdistuse institutsiooni ajalugu ja jõudis järeldusele, et erasüüdistus on vanimaks karistusõigusliku etteheite tegemise vormiks. Tänapäevasele prokuratuuri korraldusele ja süüdistuse riiklikkuse põhimõttele, mida võib pidada erasüüdistuse vastandiks, on pandud alus alles XIX sajandi alguses. Käesoleva ajani sätestab mitmete riikide õigus erasüüdistuse institutsiooni – seda küll eri riikide puhul üsna erinevalt. Ka Eestile ei ole erasüüdistus võõras, kuivõrd erasüüdistusmenetlus sisaldus veel 2004. aastal kehtinud kriminaalmenetluse koodeksis. Kriminaalmenetluse seadustiku vastuvõtmisel otsustati aga erasüüdistusmenetlus sellest välja jätta.

Edasi uuris autor välismaiseid erasüüdistuse regulatsioone. Et saada tänapäevasest erasüüdistuse institutsioonist piisavat ülevaadet valis autor võimalikult erinevad

regulatsioonid. Välismaiste eeskujudena uuris siinkirjutaja Ungari, Hispaania, Kanada, Ameerika Ühendriikide, Poola ja Soome erasüüdistuse süsteeme. Erasüüdistuse põhjendused lähtuvad kõigi nimetatud riikide puhul peamiselt kannatanu õiguste kaitse kaalutlustest, kuid iga õiguskord on erasüüdistuse sätestanud omal viisil. Nii põhineb Ungari erasüüdistuse süsteem suuremal määral ase-erasüüdistusel, kuid siiski on mõningad kuriteod sätestatud ka absoluutsete erasüüdistusajadena. Samuti tuntakse Ungaris kannatanu tahtest sõltuvat süüdistust. Soome erasüüdistus on üsna sarnane Ungari regulatsiooniga ja põhineb suures osas samuti ase-erasüüdistusele ja kannatanu tahtest sõltuvale süüdistusele. Samas näiteks Hispaania põhiseaduses ning ka kriminaalmenetlusõiguses on sätestatud põhimõte, mille kohaselt võib igaüks igas asjas süüdistajaks olla. Ka on Hispaanias väga levinud süüdistuse esitamine tinglikult kannatanuks olevate huvigruppide poolt. Kanada erasüüdistus on mõneti sarnane Hispaania igäühe-süüdistuse regulatsiooniga, kuivõrd võimaldab igäühel, kes mõistlikel alustel usub, et isik on toime pannud karistatava teo, kohtule selle kohta esitada süüdistuse. Praktikas esitatakse süüdistus aga enamasti politseiametnike või prokuröri poolt. Poola regulatsioonist on ehk märkimisväärsim abi-süüdistaja instituut – kannatanu õigus osaleda prokuröri kõrval abisüüdistajana - seda ka kriminaalasja kohtueelses menetluses.

Järgnevalt käsitles autor erasüüdistuse poolt- ja vastuargumente, selgitamaks välja, kas erasüüdistus teoreetiliselt võiks teenida nii riigi kui üldsuse huve. Erasüüdistuse pooldajad on väitnud, et erasüüdistus aitab pärssida korruptsiooni, võimaldab saada üle avaliku võimu ringkaitsest ning täidab lünka seal, kus riik ei süüdistata. Samuti leitakse, et erasüüdistus aitab vältida riigi liigset sekkumist eraasjadesse ning aitab kasvatada kodanikuühiskonda. Autor on lisaks toonud pooltargumentidena välja, et erasüüdistus võimaldab tsiviilhagi paremini maksma panna, säästab riigi ressursse, stimuleerib prokuratuuri ning tagab isiku põhiõiguse kohtusse pöörduda. Erasüüdistuse vastased on aga väitnud, et ühelt poolt võib erasüüdistaja kättemaksuhimu tingida liialt karmi karistuse ning teisalt on erasüüdistuse puuduseks see, et kannatanu on liialt andestav. Samuti, et ühelt poolt võib erasüüdistus saada isikliku kasu saavutamise vahendiks (potentsiaalne süüdistaja mõjutab potentsiaalset süüdistatavat) ning teiselt poolt, et kurjategijad võivad karistusest jääda hirmu tõttu, mida erasüüdistaja tunneb oma kurjategija ees (potentsiaalne süüdistatav mõjutab potentsiaalset süüdistajat). Autor analüüsis lisaks võimalikke vastuargumente, mis väidavad, et erasüüdistus on võimatu tulenevalt keelust riigi karistusvõimu delegeerida ning et erasüüdistus dubleeriks tarbetult juba olemasolevat tsiviilkohtumenetlust.

Analüüsinud erasüüdistuse poolt- ja vastuargumente jõudis siinkirjutaja järeldusele, et erasüüdistus teeniks kahtlemata nii riigi kui üldsuse huve. Isiku kohtusse pöördumise õiguse tagamine, avaliku võimu ringkaitse nõrgendamine, riikliku süüdistaja passiivsuse korral süüdistamise võimaldamine ja riigi poolt eraasjadesse sekkumise piiramine on erasüüdistuse institutsiooni tulemid, mis aitavad enam tagada ühiskonna huve. Riigi huve teenib erasüüdistus seeläbi, et aitab säästa ressursi erasüüdistusajadeks olevate või kannatanu tahteavalduse puudumise tõttu menetlemata jäävate kriminaalasjade arvelt, samuti aitab kasvatada kodanikuühiskonda, kus isikud on rohkem teadlikud oma õigustest ja kohustustest. Vastuargumentidena käsitletud ohtude osas leidis autor, et ei ükski neist iseseisvalt ega ka need koosmõjus ei võimalda teha järeldust, et erasüüdistuse institutsioon oleks tarbetu või kahjulik. Autori hinnangul tuleks aga erasüüdistuse mudeli kujundamisel nendega arvestada.

Leidmaks vastust küsimusele, kas erasüüdistuse reanimeerimine oleks kooskõlas Eesti kriminaalmenetlusõiguse arengusuundadega, uuris autor esmalt juba KrMS-i kehtivuse ajal tehtud seaduse muudatusi ning seejärel uusimat ettepanekut KrMS-i põhimõttelisteks muudatusteks. Analüüsinud Riigikogu deklareeritud seisukohti ning realselt toimunud muudatusi KrMS-is jõudis autor järeldusele, et seadusandja soov on läbi aegade olnud menetlusökoonoomia kaalutlustel üldmenetlusest kõrvalekaldumise võimaluste loomine, mis on vaadeldav legaliteedipõhimõtte leevendamisenä. Autor leidis, et üha suuremal määral legaliteedipõhimõtte toimeala piiramine on iseenesest õigustatud, kuid tekitab vajaduse riikliku süüdistaja tegevuse kontrollimehhanismi täiendamise ja kannatanute õiguste parema tagamise järele – ühe sellise meetmena võiks kaaluda erasüüdistuse institutsiooni.

Autor jõudis järeldusele, et töö sissejuhatuses esitatud küsimusele saab vastata jaatavalt: erasüüdistuse institutsiooni reanimeerimine oleks kooskõlas kehtiva kriminaalmenetlusõiguse arengusuundadega ning teeniks nii riigi kui üldsuse huve.

Käesoleva magistritöö teiseks ja mitte vähem oluliseks eesmärgiks on algatada diskussiooni erasüüdistuse võimalikkuse ja selle kohta üle Eesti kriminaalmenetlusõiguses. Autor on omalt poolt teinud esimese sammu Eestile sobiva erasüüdistuse institutsiooni modelleerimisega. Mudeli loomisel juhindus autor välismaistest eeskujudest, Eestis kehtivast kriminaalmenetlusõigusest ja selle arengusuundadest ning varasemalt kehtinud erasüüdistuse vormist. Mudeli kohaselt tuleks Eesti kriminaalmenetlusõiguses sätestada absoluutsed erasüüdistusajad üheskoos spetsiaalse erasüüdistusmenetlusega, ase-erasüüdistus ning kannatanu tahtest sõltuv kriminaalmenetlus. Samuti on autor märkinud omalt poolt esialgse

kataloogi süütegudest, mis võiksid olla absoluutsed erasüüdistusasjad ning milliste puhul peaks kriminaalmenetlus sõltuma kannatanu tahtest. Ase-erasüüdistus oleks kohaldatav sisuliselt kõikide süütegude puhul, kus riik on keeldunud asjas menetlust alustama või on selle lõpetanud, välja arvatud asjade puhul, kus tinglikult kannatanuks saab pidada üksnes riiki. Ase-erasüüdistuse vormis oleks teatud tingimuste täitmisel võimalik süüdistajaks olla ka huvigruppidel.

Veelkord toonitab autor, et tulenevalt magistritöö mahupiirangutest ning teisalt idee uudsusest, on siinkirjutaja loodud mudel üksnes põhiliste pidepunktide teoreetiline kirjeldus, mitte aga detailideni laskuv menetluseeskiri.

Kokkuvõtvalt jõudis autor töös järeldusele, et kuivõrd erasüüdistuse institutsioonil oleks eelduslikult suur potentsiaal, tuleks kaaluda selle integreerimist Eesti õigusesse. Siinkirjutaja leidis, et sissejuhatuses kirjeldatud probleemid – teatud juhtudel riigi liigne ja põhjendamatu sekkumine erasfääri ja vähene huvi teiste puhul - saaksid erasüüdistuse institutsiooni sätestamisel kui mitte täielikku lahendust, siis vähemalt leevendust. Seega leidis autori sissejuhatuses toodud hüpotees kinnitust: erasüüdistuse institutsioonil oleks eesti kriminaalmenetlusõiguses koht ja oluline panus tänaste probleemide lahendamisel.

Siinkirjutaja loodab, et lõpliku ja parima mudeli saamiseks annab sisendit erasüüdistuse teemal hoogustuv diskussioon. Et kindlustada arutelu erasüüdistuse institutsiooni üle seadusandja tasandil, kavatseb autor käesoleva töö eduka kaitsmise korral esitada selle Justiitsministeeriumile ettepanekuga moodustada töörühm erasüüdistuse institutsiooni loomiseks.

PRIVATE PROSECUTION: A NECESSARY ADDITION TO ESTONIAN CRIMINAL PROCEDURE LAW?

ABSTRACT

Estonian criminal law saw the introduction of its own national Code of Criminal Procedure in 2004. One of the base rules the new legislation stood upon was the principle of legality enforced by the *in dubio pro durior*e principle according to which the state shall engage criminal proceedings despite any doubts regarding its basis.

Article 5 of the code of criminal procedure currently in force stipulates the principle of state jurisdiction under which all criminal matters in Estonia shall be conducted in the name of the state and prosecuted by the state prosecutor. As such there is no room for private prosecution under current law.

Criminal procedure constitutes a means to enforce criminal law. Estonian penal law covers a rather wide spectrum of fields of conduct; however the intensity of interest of state understandably varies from one branch to another. The lack of interest and limitations of the state prosecutor's resources and competence leads to occurrences where some crimes are left without due attention on behalf of the state.

Through the course of the nine years that the code of criminal procedure has been in force, the legislator has tried to tackle the limitations of resources several times by implementing deviations from the original general procedure. In time simplified proceedings have outnumbered the general one. For example, only 6,4 per cent of the whole number of criminal matters decided in 2011 were conducted in the general proceedings. Still the problem of resources remains despite the implementation of simpler and faster proceedings. To this day the police and public prosecutor's office are overburdened and forced to favor some cases over others. Unfortunately some of their choices do not seem just to the parties involved or to the general public.

The author opens this Master's Thesis with examples of the seemingly unjustified choices made by the state. Foregoing examples showcase that there are problems both with the undue lack of interest, as well as excessive interest concerning cases that should not rightfully be proceeded with at all.

The author suggested that there could be a single solution to the aforementioned problems that could also strengthen the procedural rights of the victim in the Estonian criminal procedure law. The solution could be to reintroduce the institution of private prosecution into Estonian law. Private prosecution was a part the Estonian criminal law before the introduction of the new code of criminal procedure in 2004. Its demise was never actually explained by the legislator.

The author considers that the time is suitable for revisiting the legislator's aforementioned decision, and that it is important to initiate a discussion on the possibilities and needs for private prosecution in Estonian criminal procedure. The need to re-establish private prosecution has also been briefly mentioned by several prominent authors. The author of this thesis believes that private prosecution would find its place in the Estonian criminal law and become important in warranting the interests of the community.

The main aim of this Master's Thesis is to answer the question whether the re-introduction of private prosecution would be consistent with the course of development of the Estonian law of criminal procedure and serve the interest of both the state and the society at large.

In order to reach the goal of the present study, firstly the author had to seek out the essence of private and public forms of prosecution and the difference between them. That was followed by an examination of how a modern form of private prosecution is stipulated in the law of some other countries and what the course of development of the Estonian criminal procedure law has been. Finally, the author modeled a theoretical framework of private prosecution for Estonian criminal law.

The Master's Thesis consists of four chapters.

In Chapter 1 the author gives an overview of the definitions of private and state-driven prosecution and their history. The author also describes the form of private prosecution that was in force in Estonia before the change in 2004.

After an analysis of definitions given by different lawyers the author defined private prosecution in its broadest sense as follows: private prosecution is the right of the victim to initiate criminal proceedings in a crime committed against him/her in his/her own name and

more or less independently from the public prosecutor. Private prosecution also covers the right of the victim not to prosecute his/her offender. Therefore, private prosecution is the right of the victim to prosecute or to refrain from prosecuting.

By the range of application the author divides the institution in four categories:

- a) exclusive private prosecution – only the victim has the right to prosecute a certain crime;
- b) classic private prosecution – both the victim and the public prosecutor have the right to prosecute and their prosecutions can compete;
- c) substitute private prosecution – the victim has the right to take over the prosecution once the public prosecutor has dropped the prosecution or the investigation of the crime has been closed;
- d) victim-reliant criminal procedure – the criminal procedure can be initiated only if the victim has expressed his or her interest in the penalization of the offender.

Depending on who is entitled to prosecute, private prosecution can be divided in two:

- a) strict private prosecution – only the victim has the right to prosecute;
- b) popular private prosecution – a system where interest groups and persons who do not have the status of a victim but have legitimate interests in solving the case can also prosecute.

Having studied the history of private and public prosecution the author concluded that private prosecution is the oldest known form of bringing criminal charges against an offender. The modern concept of public prosecution has not been around for long – the system of public prosecution arose in the beginning of the XIX century. To this day law in many states contains the institution of private prosecution. As mentioned above, the right of a private person to prosecute has in earlier times been a part of Estonian law as well.

Chapter 2 focuses on foreign systems of private prosecution. To provide adequate coverage of the modern institution of private prosecution the author chose to examine regulations as different as possible. The author researched the relevant legislations of Hungary, Spain, Canada, United States of America, Poland and Finland. The reasoning behind private prosecution in all of the mentioned jurisdictions comes down to the need to guarantee the victim's rights in the criminal proceedings, although certainly each of the states studied has its own peculiarities.

For example the Hungarian system relies mostly on the substitute private prosecution with some offences left for exclusive private prosecution. The Hungarian system also has a place for the victim-reliant criminal proceedings.

The institution of private prosecution in Finland is rather similar to the Hungarian and also relies on substitute private prosecution and victim-reliant criminal proceedings.

On the other hand, the Spanish system is the most unique of all those studied. Both the Spanish Constitution, as well as the code of criminal procedure, stipulates the principle of popular prosecution according to which everyone can prosecute regardless of any personal connection to the matter whatsoever. As a result private prosecution on behalf of interest groups is widely practiced in Spain.

The Canadian system is somewhat similar to the Spanish, since it allows everyone who has reasonable grounds to believe that a crime took place to present the matter to the court and act as a prosecutor. In reality, though, the prosecution is carried out by police officers or the public prosecutor's office.

The most significant peculiarity of Poland's system is the concept of the assisting private prosecutor – the right of the victim to participate in pre-trial proceedings next to the public prosecutor conducting the proceedings. This means the victim can participate in the investigation proceedings and give his/her opinion on how to investigate the crime.

Chapter 3 the is dedicated to analyzing the reasoning *pro et contra* private prosecution in order to obtain an understanding whether that institution would serve the interest of the public and the state.

Proponents of private prosecution claim that it helps inhibit corruption and overcome the ring of protection in the state apparatus. It is also thought that private prosecution fills the void where the public prosecutor does not have the interest or the capacity to prosecute. On the other hand private prosecution is seen as a means for avoiding the excessive interference of state in private matters. Some authors have described the institution of private prosecution as a “school of citizenship” that helps to build a civil society where its members are more aware of their rights and duties. The author of this thesis has also presented arguments that private prosecution simplifies the submission and proceeding of civil claims, saves the state's

resources, stimulates the public prosecutor and secures the constitutional right of a person to go to court.

Opponents of private prosecution argue that prosecution by the victim is always driven by revenge and thus could lead to an unjustly severe penalty. At the same time the victim is claimed to be too forgiving, leaving the offender without due punishment. Arguments against private prosecution also state that granting a private person the right to prosecute could lead to extortion situations and become means for malignant victims to gain personal satisfaction and profit. Opponents argue that the victim will not prosecute his or her offenders because of the fear of getting victimized again and that the private prosecutor would not have the means to conduct carry out investigation needed for the prosecution to be legitimate. Arguments that private prosecution cannot be established because of the state's exclusive power to punish and that private prosecution is merely a duplication of a traditional civil suit have likewise been considered in this thesis.

Having analyzed the pros and cons the author came to a conclusion that the institution of private prosecution would beyond doubt serve the interests of both the society and the state. Securing the constitutional right of a person to go to court, helping to overcome the ring of protection in the state apparatus, enabling a victim to prosecute when the public prosecutor refuses to and avoiding excessive interference in private matters are the outcomes of private prosecution which help to guarantee the society's interests. The interests of the state would be served by such qualities of private prosecution as saving state's resources and to developing a civil society where its members are more aware of their rights and duties.

The author found that none of the cons, neither individually nor in combination would permit to conclude that private prosecution in itself was an unnecessary or harmful legal institution.

In Chapter 4 the author reviews changes in the Code of Criminal Procedure Act regarding the topic of this Master's Thesis and describes the latest bill purporting to introduce a radical change in the Code of Criminal Procedure Act in order to answer the question whether re-constituting private prosecution accords with the general course of development of the Estonian law of criminal procedure. The author also offers a theoretical framework of a possible private prosecution system for Estonia.

From the changes made to the Code of Criminal Procedure Act and the declarations of the Parliament it is concluded that it has been the legislator's intention through the years to deviate from the general proceedings and mitigate the effects of principle of legality on the consideration of procedural economy. It is the Authors position, that the expansive limitations of the principle of legality leads to a setup where the public prosecutor has the power to decide which cases to prosecute and which not to prosecute. Over time this creates a catalog of crimes that are in the field of interest of the state. Crimes that do not fit in the catalog ought to be considered to be in the field of interest of private persons. In conjunction with the principle of absolute state jurisdiction the limitations of the principle of legality would leave crimes in the field of interest of private persons not prosecuted at all.

The author agrees that limiting the scope of application of the principle of legality is in itself justified; however it creates the need for an instrument to control the actions and inactions of the public prosecutor and to safeguard the victim's rights. The instrument needed could be the institution of private prosecution.

Thus the central question of this Master's Thesis could be answered in the affirmative: "Yes, the re-introduction of private prosecution would accord with the course of development of the Estonian law of criminal procedure and would serve the interests of both the state and the society at large."

The second important goal of this Master's Thesis is to initiate a discussion amongst lawyers and the legislator on the possibility of private prosecution and its place in the Estonian law of criminal procedure. Accordingly the author, guided by foreign examples and the course of development of the law of criminal procedure, made the first step and offered a framework for the possible Estonian private prosecution system. According to that model the legislator should stipulate certain matters that are subject to exclusively private prosecution as well as introduce a special proceeding, substitute private prosecution and victim-reliant criminal proceedings. In the model the author has listed the crimes which should be subject to exclusive private prosecution and to victim-reliant criminal proceedings, respectively. According to the model substitute private prosecution would be available whenever the public prosecution drops charges or the investigation is closed. Substitute private prosecution would not be available in cases where the state is the victim. Given all the prerequisites are filled, an interest group could be a substitute private prosecutor.

All things considered the author came to a conclusion that the institution of private prosecution has great potential, and the legislator should therefore consider introducing it in to Estonian law. The author found that the problems described in the introduction – lack of interest of the state and its excessive interest in some matters – could be solved or at least their consequences mitigated by means of introduction of the institution of private prosecution.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Ahven, A., Salla, J., Vahtrus, S. Retsidiivsus Eestis, Tallinn: Justiitsministeerium, 2010.
2. Beccaria, C. An Essay On Crimes And Punishments, sine loco, 1764. –Ingraham, E. D. (tõlk.), Nicklin, P. H. (toim.). Second American edition. Philadelphia: 1819.
3. Belovics, E. Features of substitute private accusation in Hungarian Criminal Procedure. 2012. – Arvutivõrgus: http://drept.uvt.ro/documents/Analele-1-2012/features_of_substitute_private_accusation_in_hungarian_criminal_procedure.pdf
4. Burns, P. Private Prosecutions in Canada: The Law and Proposal for Change. – McGill Law Journal. 1975, Vol. 21.
5. Cody, P. H. Private Prosecution. Justice4you, 2011. – Arvutivõrgus: <http://www.justice4you.org/self-represented-private.php>
6. Fairfax, R. A. Delegation of the Criminal Prosecution Function to Private Actors. – University of California, Davis Law review Vol. 43:411, 2009.
7. Fazsi, L. The Right of The Injured Parties to Represent Themselves Instead of Being Represented By a Prosecutor in The Criminal Procedure Code of Hungary. – Juridical Current 14, no. 2 (June 2011).
8. Garoupa, N., Klerman, D. Corruption and Private Law Enforcement: Theory and History - University of Illinois College of Law, USC Law School – Review of Law and Economics 6:1, 2010.
9. Gil, J. P. Private Interests Seeking Punishment: Prosecution Brought by Private Individuals and Groups in Spain. – Law & Policy 25, no. 2 (April 2003).
10. Glikman, L. Põhjendamatu sekkumine majandustegevusse. – Juridica 2011, nr 4.
11. Howard, P. Criminal Justice in England: A Study in Law Administration. New York: Macmillan 1931.
12. Ilves, E. Polütsentriline Õigus: riik ja õigus ei ole lahutamatud. – Juridica 1999, nr 3.
13. Kergandberg, E., Pikamäe, P. (koost.). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallin: Juura 2012.
14. Kergandberg, E. Per aspera ad fair trial. – Juridica 2011, nr 1.
15. Klerman, D. Settlement and the Decline of Private Prosecution in Thirteenth-Century England. – Law and History Review, Vol 19 No 1, 2001.
16. Law Reform Comission of Canada. Working Paper 52: Private Prosecutions. Ottawa: 1986.

17. Lind, S. Automaatne liiklusjärelvalve ja omanikuvastutus. *Juridica* 2008, nr 3.
18. Luiksaar, F. Riikliku süüdistuse institutsiooni kujunemine ja arenguperspektiivid taasiseseisvunud Eestis aastatel 1991-1996. – *Juridica* 1997, nr 7.
19. Ma, Y. Exploring the Origins of Public Prosecution. - *International Criminal Justice Review*, 2008 Vol. 18 nr 2.
20. Marguery, T. P. Unity and Diversity of The Public Prosecution Services in Europe: a study of the Czech, Dutch, French and Polish systems. Doktoritöö. Juhendaja: Prof. mr. G. Knigge. Rijksuniversiteit Groningen, 2008.
21. Nosete, J. A. Accion Popular. - La reforma del Proceso Penal. II Congreso de Derecho Procesal de Castilla y León. Madrid: Secretaría General Técnica de Publicaciones del Ministerio de Justicia, 1989.
22. Nuutila, A.-M. The Finnish Criminal Procedure. 2012. – Arvutivõrgus:
<https://sites.google.com/site/arimattinuutila/2012-the-finnish-criminal-procedure>
23. O'Hara, E. A. Victim Participation in the Criminal Process. – *Journal of Law and Policy*, 2005, Vol 13, No 1.
24. Private Prosecution: A Remedy for District Attorneys' Unwarranted Inaction – *The Yale Law Journal*. December 1955, Vol. 65, Issue 2.
25. Ploscowe, M. The Development of Present-Day Criminal Procedures in Europe and America. - *Harvard Law Review*. Jan 1935, Vol. 48 Issue 3.
26. Rothbard, M. Punishment and Proportionality. The Ethics of Liberty. – Arvutivõrgus:
<http://mises.org/rothbard/ethics/thirteen.asp>
27. Royal Commission on Criminal Procedure (Philips Commission): Records. Cmnd. 8092. London: HMSO, 1981.
28. Savtšenkova, K. Kriminaalmenetluse lõpetamine süü väiksuse ja avaliku huvi puudumise tõttu oportuuniteedi põhimõtte väljendusena . Magistritöö. Juhendaja: Norman Aas. Tartu: Tartu Ülikooli Õigusteaduskond, 2007.
29. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007.
30. Tobolowsky, P. M. Victim Participation in the Criminal Justice Process: Fifteen Years After the President's Task Force on Victims of Crime. – *Criminal and civil confinement*. Vol. 25:21 Winter 1999.
31. Truuväli, E.-J. jt (toim.). Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn : Juura 2002.
32. Truxler, C. J. Private Rights or Public Wrongs? The Crime Victims Act of 2004 in Historical Context. The Selected Works of Christopher J. Truxler. 2011. – Arvutivõrgus: http://works.bepress.com/christopher_truxler/1

KASUTATUD EESTI ÕIGUSAKTID

33. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ; 22.03.2013, 9.
34. Kriminaalmenetluse koodeks. – ENSV ÜT 1961, 1, 4; RT I 2004, 27, 176.
35. Kriminaalmenetluse koodeksi, kriminaalkoodeksi, haldusõiguserikkumiste seadustiku, politseiseaduse, apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku, täitemenetluse seadustiku, jälitustegevuse seaduse ja tolliseaduse muutmise ja täiendamise seadus. – RT I 1998, 51, 756.
36. Kriminaalmenetluse koodeksi, prokuratuuriseaduse, täitemenetluse seadustiku, Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse liikme kohtulikule vastutusele võtmise seaduse, kohtuniku staatuse seaduse, apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku, jälitustegevuse seaduse ning krediidiasutuste seaduse muutmise seadus. – RT I 2000, 35, 222.
37. Karistusseadustik. – RT I 2002, 86, 504.
38. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166.
39. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2000, 11, 57.
40. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri, § 1 lg 1 p 7. VVm 22.12.2011 nr 180. – RT I, 29.12.2011, 228.
41. Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seadus. – RT I 2007, 11, 51.
42. Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja konkurentsiseaduse muutmise seadus. – RT I 2010, 8, 34.
43. Kohtute seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus. – RT I 2006, 15, 118.

KASUTATUD VÄLISRIIKIDE ÕIGUSAKTID

44. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról. – Arvutivõrgus:
<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
45. 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről. – Arvutivõrgus:
<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
46. Real Decreto de 14 de septiembre de 1882, por el que se aprueba la Ley de Enjuiciamiento Criminal. – Arvutivõrgus:
http://www.boe.es/aeboe/consultas/enlaces/documentos/leyes_procesales/ley_enjuiciamiento_criminal.pdf

47. Constitución Española, 1978. – Arvutivõrgus:
http://es.wikisource.org/wiki/Constituci%C3%B3n_esp%C3%B1ola_de_1978:_08
48. Criminal Code, RSC 1985, c C-46. – Arvutivõrgus: <http://canlii.ca/en/ca/laws/stat/rsc-1985-c-c-46/latest/rsc-1985-c-c-46.html#history>
49. Pennsylvania Rules of Criminal Procedure. – Arvutivõrgus:
<http://www.pacode.com/secure/data/234/234toc.html>
50. USTAWA z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego. – Arvutivõrgus:
<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
51. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, 11.7.1997/689. – Arvutivõrgus
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970689>
52. Rikoslaki, 19.12.1889/39. – Arvutivõrgus:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
53. Suomen perustuslaki, 11.6.1999/731. – Arvutivõrgus:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
54. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n ja 7 luvun 24 §:n väliaikaisesta muuttamisesta, 2012/17. – Arvutivõrgus:
<http://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiat/he+116/2011>
55. Laki Suomen perustuslain muuttamisesta, 2011/1112. – Arvutivõrgus:
<http://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiat/he+60/2010>

KASUTATUD EESTI KOHTUPRAKTIKA

56. RKKKo 21.09.2009 nr 3-1-1-60-09
57. RKKKm 22.06.2009 nr 3-1-1-47-09
58. RKÜKm 22.12.2000 nr 3-3-1-38-00
59. RKÜKo 16.05.2008 nr 3-1-1-86-07

KASUTATUD VÄLISRIIKIDE KOHTUPRAKTIKA

60. Smith v. Krieger, et al., No. 10-1012 (10th Cir. 2010). – Arvutivõrgus:
<http://constitution.org/uslaw/pripro01.txt>
61. United States v. Sanford, 429 U.S. 14 (1976). – Arvutivõrgus:
<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?navby=case&court=us&vol=429&invol=14>
62. Leeke v. Timmerman, 454 U.S. 83 (1981). – Arvutivõrgus:
<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=454&invol=83>
63. EKo 9.10.2008, C-404/07, Fővárosi Bírósági eelotsusetaotlus.

64. EIKo 28.03.2013, 10195/08, Korobov ja teised vs. Eesti.
65. EIKo 06.12.1998, 10590/83, Barberà, Messegue and Jabardo vs. Spain.
66. EIKo 22.06.2000, 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96, 33210/96, Coëme and Others vs. Belgium.
67. EIKo 19.12.1990, 11444/85, Delta vs. France.
68. EIKo 26.02.2002, 36515/97, Fretté vs. France.
69. EIKo 27.02.2001, 33354/96, Luca vs. Italy.
70. EIKo 20.12.2001, 33900/96, P. S. vs. Germany.
71. EIKo 02.07.2002, 34209/96, S. N. vs. Sweden.
72. EIKo 31.03.2009, 21022/04, Natunen vs. Finland.
73. EIKo 09.06.2011, 16347/02, Luchaninova vs. Ukraine.
74. EIKo 03.10.2006, 63879/00, Ben Naceur vs. France.

MUUD ALLIKAD

75. K. Anvelt. Metsavargus: perekond on pea kümme aastat õiglust taga ajanud. Eesti Päevaleht, 25.03.2013.
76. K. Anvelt. Reinsalu: „Berlusconi eelnõu” on õiguslik pahn. - Eesti Päevaleht. 14.03.2013.
77. H. Roonemaa. Peaprokurör Aas: meil tahetakse uurimist muuta Berlusconi-laadsete võtetega. - Eesti Päevaleht. 08.11.2012.
78. K. Anvelt „Berlusconi eelnõu” sai ootamatult valitsuserakondade abiga hoo sisse. - Eesti Päevaleht. 13.03.2013.
79. K. Lutter. Justiitsminister Pevkur: Eestis võiks vähem vange olla. 27.01.2013. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/57883>
80. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2007.a kokkuvõte, Tallinn: Justiitsministeerium.
81. K. Luha, I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2011.a kokkuvõte. Tallinn: Justiitsministeerium.
82. Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu. 594 SE I. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=003674541.
83. Muudatusettepanekute loetelu kriminaalmenetluse seadustiku eelnõule. 594 SE II, 13.11.2002. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=023170005

84. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. 295 SE. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>
85. Costs of proceedings – Hungary. – Arvutivõrgus: https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-hu-en.do?member=1
86. Private Criminal Complaints. Lancasteri maakonna ringkonnaprokuröri infomaterjal. – Arvutivõrgus: <http://www.co.lancaster.pa.us/da/cwp/view.asp?A=13&Q=466259>
87. Private Criminal Complaint. Montgomery maakonna kohtute infomaterjal. – Arvutivõrgus: <http://www.courts.montcopa.org/courts/cwp/view,a,1434,q,64912.asp>
88. Compensation to crime victims – Poland. European Commission. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_pol_en.htm
89. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n ja 7 luvun 24 §:n muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta. HE 116/2011 vp. – Arvutivõrgus: <http://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiat/he+116/2011>
90. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 295 SE I seletuskiri. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>
91. Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine. Riigikogu otsus. – 21.10.2003, RT I 2003, 67, 457.
92. Riigikohtu arvamus seaduseelnõu 295 SE I kohta, 06.12.2013 nr 3-10-4-1-7-12. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>
93. Vabariigi Valitsuse arvamus 295 SE kohta, Justiitsministeerium, 3.12.2012 nr 8-2/9412. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>
94. Õiguskantsleri arvamus kriminaalmenetluse seadustiku jt seaduste muutmise eelnõu (295 SE) kohta, 5.12.2012 nr 18-1/121562/1205556. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>
95. Riigiprokuratuuri arvamus kriminaalmenetluse seadustiku jt seaduste muutmise eelnõule (295 SE), 6.12.2012 nr RP-1-7/12/1714. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>

96. Eesti Advokatuuri arvamus kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise eelnõule (295 SE), 14. jaanuar 2013 nr 1-8/628. – Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>
97. R. Maruste. Arvamus eelnõule 295 SE, 25.03.2013. – Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kevin Siivelt (sünnikuupäev: 06.04.1987),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Erasüüdistus – Kas vajalik täiendus Eesti kriminaalmenetlusõigusele?“, mille juhendaja on Olavi Jaggo,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 03.05.2013